K.II.
5763

Leca Morariu

Drumuri Moldovene

cu 1 anexă și 24 clișee

Reproducere din „Glasul Bucovinei" An. VIII 1925

12

Cernăuți 1925
Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei"
Str. Iancu Flondor 33

Prețul 60 Lei

0698

8 R
M.

Nu se împrumută acasă.

Leca Morariu

Drumuri Moldovene

Reproducere din „Glasul Bucovinei" An. VIII 1925

12
954

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
ORAȘUL PIATRA NEAMȚ

Cernăuți 1925
Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei"
Str. Iancu Flondor 33
6698

K. II.
5763

Memoriei

Mamei mele

Elena

PE URMELE LUI CREANGĂ

Dela Dorna la Broşteni. *1 Iulie 1925*

De două zilişoare tot batem căldărâmul *Dornei* nădăjduind că doară doar o să ostoiască puţin potopul cerului, pentru ca odată cu scăderea Bistriţei să putem lua plutele înspre Broşteni. Aşteptare zădarnică. Pornim deci apostoleşte, pe jos înspre Broştenii lui Creangă, şi-o pornim nu de-a lungul Bistriţei care şi-a inundat malurile, ci pe şoseaua către *Şaru(l) Dornei, Paltiniş, Dârmocsa...*

La podul Dornei doi plutaşi par a sta de vorbă despre neşansa de a nu-şi putea purta plutele de atâta cumplenie a ploii.

— Noroc şi sănătate! Dar oare mai apucăm noi o coadă de plută ceva pân'la Broşteni? — se face a-i întreba unul dintre noi.

Cel mai tânăr dintre plutaşi ridică un întunerec de plete şi de ochi în care pare-că toată negura muntelui stă adunată, şi răspunde:

— Pluta s'ar găsi ea la o adecă; numa muşterei de plută te-i mira de s'or găsi pe o vreme ca asta, că nu orcine-i harnic să îmble pe o *schinare* ca asta a Dornei. — *(Spinare* e aici termin tehnic plutăresc, însemnând partea cea mai ridicată, mai convexă din mijlocul râului).

Dar noi de mult acu fusesem renunţat la gândul de a ne *plutări* şi o întindem voiniceşte la drum, bucurându-ne o bună bucată de cale cu trotoarul de lemn care ne scoate până'n marginea Dornei. La capătul podişului de scânduri începe apoi urâta muncă a plămăditului de noroi cu picioarele. Şi orcât de veselă ne fusese până aci vorbăria, gluma ni se împot-

moleşte, devenind acum din ce în ce mai rară. Cu atât mai stăruitori lucrează însă ochii, cercetând ici fiecare izbăvitor bolovan al drumului, şi apucând colo lacom câte ceva din panorama muntelui care se tretrezeşte din negură şi somn. Măguri îngândurate de ceaţă fumegă rugăciuni de nouri cătră cer... Din albele pânze ce se ridică, se răresc şi se distramă, aştepţi pare-că să-ţi răsară imaginea cuiva drag, dus pe veşnicie dincolo în împărăţia morţilor...

Umile dar curate căsuţe gospodăreşti ne însoţesc o bucată de drum. Şi o sgâtie de fată, sveltă cumu-i suveica, ne lămureşte: — Aici-i *Gura Negrii* [1]), şi de aici încolo îi Romănia! — Şoseaua taie apoi belşugul de apă al părăului *Neagra,* acum adevărat râuleţ, cu apă mai limpede totuşi decât mâloasa Dornă. Fânaţele îngălbenesc de *untişor* (ranunculus acer) şi din şanţurile drumului te pândesc mărunţii ochişori de *ochiul-şerpelui* (myosotis palustris), — nume foarte propriu pentru cine (ca ţăranul) a văzut aievea ochi de şerpe, nume mai propriu decât cărturărescul *nu-mă-uita.*

Pe negândite, din vorbă în vorbă, iată-ne în *Şaru(l) Dornei.* O îndărătnică bură ne sileşte să intrăm în dugheana şi cârşma lui B(ercu) Opincariu (!), care bine înţeles numai opincar nu poate fi. Punem la inimă ceva măsline şi sardele (aducându-ne aminte că numai această *punere la inimă* e cu adevărat românească şi că fraza pe care în alt înţeles o întrebuinţează d. p. Caragiale şi Ibrăileanu e streină [2]). Vinul nici de turnat în opincă! Un cărăuş se face a ne cere 1.000 de lei drumul până la Broşteni, preţ pe care nu turişti de teapa noastră s'ar îndura a-l plăti. Când e să plecăm

---

[1]) *Gura Negrei* deci (= revărsarea părâului Neagra în Bistriţa) şi nu *Gura-Negri* cum îi zic hărţile austriace.

[2]) Cf. Caragiale în ediţia Minar, vol. I, 205: „Adorabilă... am început... s'o am la inimă" şi Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească,* ed. 2-a 1922, 255: „un lucru care îi stă la inimă lui Caragiale..." — Dar cum zice dascălul nostru de adevărată românească: „...un urs... umplut cu brânză, rotund, prăjit pe jăratic şi (bun de) pus drept inimă când ţi-e foame" (Creangă, *Amintiri din copilărie* III).

hangiul Opincariu are grija să ne ureze: — Numai să nu daţi peste nişte negustori ceva; că tare stau la răspântii pe aici! —

Soarele răzbate din nou. Valea se lărgeşte a poiană. Sântem în locul care atât de ispititor se cheamă *In Liniște*. (Interesant e că aici, în conservativul munte, numele acestea de localităţi îşi păstrează şi prepoziţia primordială, dispărută aiurea, deci: *In Liniște* şi *La Catrinari* [3]), mai jos în drumul nostru de astăzi. La fel e cu o seamă de porecle de familie: *a Mariței, a Urîtei*, porecle pe cari cărturarul le-a deochiat sau le-a înfrumuseţat cu *Amariţa, Aurite !...)*. Cântec de cuc te trezeşte deodată din aceste consideraţii filologice. E peste tot aici mai mult cântec de paseri decât într'o zi de vară dela ţară. Şi ciocârlia îi zice aici ca'n dricul plugului. Ori primăvara o fi stăruind aici mai mult ca la ţară?

Sărbătorescul nume *In Liniște* te ispiteşte să-i cauţi noima: — Da de ce i-o fi zicând locului istuia *In Liniște?*

— D'apoi cine mai ştie, poate-că de unde vine mai *lin* ca alte locuri — îţi răspunde bădişorul din pragul casei. Şi te pomeneşti c'o fi având omul dreptate.

Casele deşi hăt răsfirate una de alta, se ţin cam una, până colo în satele ce vin. Şi totuşi s'ar mai putea chema locul ista *In Liniște* şi pentrucă în adevăr te împresoară cu o măreaţă linişte sufletească... Dar iată că 'n lungul şoselei apar năluciri de oameni — „negustorii" lui Bercu Opincariu, poate. Ba nu, pentrucă unul din ei cară din greu un lădoiu se pare, un violoncel! E un taraf de lăutari care a veselit hramul Sf. Petru şi Pavel din sătuleţul *Panaci*. De felul lor ţigani târgoveţi. Bietul violoncel, degradat la slujba de bas, îşi poartă cu vitejie grosolanele strune de contrabas, iar smolitul lui stăpân gâfâie amarnic

[3]) *La Catrinari*, ca prepoziţia *la*, ar trebui să-i zică şi *Marele dicţionar geografic al României* 1898—1902, monumentala operă alcătuită nu cu truda celor trei inşi cari se fălţăresc pe copertă drept autori.

sub căstănia povară a violoncelului care se încumătă a se întrece din coloare chiar şi cu stăpânu-său. Apariţia acestor crainici ai veseliei aici în mijlocul liniştii e atât de răspânditoare de ispită a bucuriei, încât odată îl auzim pe locotenentul Vl. scăpând vorba cea mare: — la, mă, trageţi o chindie! — Viorile prind a ţârlăi mărunt, cobza zdrângăneşte a dogeală şi violoncelul îşi hârăie năstruşnic monotona fierestuire de contrabas. Cât ai scăpăra excursioniştii noştri s'au şi încins la dănţuială şi iată-i acum pisând de-a valma prundişul drumului. Ba locotenentul P. trage la focuri de revolver, şi un chiuit şi-un răcnet ca la vremea şi la locul acela scoate capete speriate pela cele pârlazuri şi zăplazuri. Gata-i toată liniştea de adineori! Dar un pocinog ca acesta îl luăm de bun augur pentru drumul nostru.

Casele se ţin, adecă s'ar ţinea ele lanţ, dacă nu le-ar răsfira una de alta împrejmuirile menite pentru păşunea vitelor. Un căluţ cu *jug* se trudeşte să aleagă ceea ce poate paşte din *pipirigul* (heleochoris palustris) unei îngrădituri mlăştinoase. Haizaşul unei căsuţe poartă la un capăt şi la celalt cruci mari ca de biserică. E chiar improvizata biserică a cătunului *Panaci*, rămas din mila războiului fără lăcaş dumnezeiesc. Un scurt popas, numai de dragul numelui românesc al firmei, la hanul lui Ion Toader Ungureanu. Câtă omenie, câtă curăţenie! Jupâne Bercule, dela Şarul Dornei, aţine-te bine, pentru că iată-l aci pe cel ce va să te doboare! Cât despre gură ne mulţumim a ne-o pune la cale cu câte un păhar două de *borvis* (= apă minerală, întocmai ca cea dela Vatra-Dornei), pe care cu vădită satisfacţie ţi-o serveşte din chiar fântâna sa Ungureanul nostru. Plata? O vorbă bună şi câţiva leuşcani daţi băietului „pentru caiete de şcoală“ cum adaogă tatu-lui!

Şi ca să ne aducem aminte că sântem în munte, drumul ne mai scoate în cale un zdrahon de munteancă, mai ceva decât un haiduc, ducându-şi de căpăstru calul, care orcât de cal ar fi, îşi poartă cu ră-

suflări adânci samarul încărcat cu cele desăgării şi putini.

— Şi-i departe pân'la Broşteni, leliţă ?

— Departe, pentru cine poate, da pentru cine nu, Broştenii igătă-s, colo'n ştioalnă ! — ne păcăleşte dumneaei cu răspunsul.

Ceea ce susprinde aici e apoi portul, portul acesta cu mult prea curat şi prea înflorit pentr'o zi de lucru ca această Miercure. Dar aierul de sărbătoare

Munteancă la drum spre Dorna

se mai desface şi din albele căsuţe scânteitoare de curăţenie, răsărind ca nişte mirese din mijlocul gingaşelor flori albe de *siminichie* (senna angustifolia). *Siminichia* pare a fi aici favorita grădinilor. Aspectul e unic de frumos ; îl încredinţăm deci şi aparatelor noastre fotografice.

Să te mai prindă oare mirarea de curăţenia sufletească a locuitorilor acestui fel de sălaşuri ? Să mai abaţi oare prin miasmele jidovitelor târguri pentru a descoperi cealaltă coincidenţă de necurăţenie, de necurăţenie şi a omului şi a locuinţei lui ?!...

Valea se îngustează, drumul prinde a urca. În fund de codru stau la pândă negurile. Vremea se posomoreşte. Plouă. Intrăm buluc unde dăm cu ochii. Şi bine o dăm în casa lui Matache Teodorel din *Coverca*. Bunăstarea te împresoară chiar din ogradă. Singura notă disonantă în această curte de bunărânduire e dupuroasa dihanie de colo, tologită cu alba ei lână în noroiul de sub şopron.

— Mă rog oaie-i, ori ce Dumnezeu?

— Ba-i câne şi de-amu trebue să-i facem şi lui un pic de casă — ne lămureşte gospodina.

Casă din Panaci încadrată în floare de siminichie

De altfel şi casa omului e aici abia în refacere după prăpădul războiului.

— Mai rânduită-i căsuţa de colo! — ne spune iară femeia.

De rânduită rânduită-i, dar şi „civilizată“ — pentrucă, alături de frumoasele lânării şi ştergare, stă marfa târgului, înfruntând cuminţenia rustică cu o pereche de ghete-jumătăţi înalt-tocuite, şi ciorapi de cucoană!

— Sânt ale servitoarei! — ni se spune, şi înţelegem definitiv că sântem în casa unor oameni mai cuprinşi.

Din cerdacul bine streşinit admiri iarăşi bu-

iecia florii de *siminichie* care se întrece alături cu uriaşa *lobodă roşie* (atriplex hortensis).

Dar iat'o şi masa gătită! Frupt alb şi ouă. In toiul mesei pică şi gospodarul casei, om vlăguit de vitregia anilor. Când obliceşte între noi trei obraze milităreşti, faţa i se luminează de bucurie.

— Bine-aţi venit la bordeiul nostru! — ne urează omul. Şi apoi, mai în urmă :

— Numai al nostru săracu doarme dus cine ştie pe unde, că ni l-o mâncat războiul! —

Femeia suspină adânc şi iese pripit din casă.

— Da mulţămim Tatălui-ceresc şi cu atâta! Că doară, cât pe ce să rămânem şi fără bordeiu. Când am ştiricit că Neamţul o pus-o de mămăligă cu bătaia şi se trage către împărăţia lui, ne-am coborît şi noi de prin cei coclauri de munţi. Să mai fi fost prin sat ca un *polc* de Nemţi. Dar oamenii noştri, moşnegi, fumei şi copchii roiau amu pe cele uliţi. Dau să întru în ograda noastră, da un Nemţuc tocmai îşi aţâţa focul drept în preajma streşinei dela şoapră. Draniţa prinsese foc. „Astâmpără-te, mă Neamţule, că dai de dracu!“ zic eu şi aşiş strună la dânsul. El haţ! mâna pe armă. Când l-am izbit odată de pământ, numa o icnit inima într'însul. Două săptămâni încheiete o zăcut la noi. Pe urmă i-am dat merinde de drum şi s'o pornit şi el pe urma alor săi. Da *mondiru* şi l-o schimbat şi-o luat straie ţărăneşti de-ale noastre. Că dacă o şi greşit săracu, ce era el de vină, că aşa-i venia poroncă dela împăratul lui!... Numa de-a nostru nu ştim cum şi unde s'o prăpădit! Şi numa atâta ştim că-i mort cu toţi morţii...—

Ploaia răpăie nebună şi o viespe bâzăie pe geamul ferestrei. Din părete ne aţintesc câteva bătrâne fotografii.

— Dar iştia cine-s? — întrebi.

— Poi militaru-i frate-meu, Dumnezeu să-l ierte, maiorul Vasile Teodorel. C'o murit la nouă sute treisprece în Bulgaria. Şi-i îngropat la Crăcăoani în judeţul Neamţ. Da popa-i tot un neam de-al nostru:

Dumitru Simionescu. Şi de loc era din Cotârgaş, pe unde aveţi să treceţi şi d-voastră. —

Tresari când auzi de numele Simionescu. Pe un Simionescu îl ştii doar tovarăş de dăscălie al lui Creangă, colaborator la întâia carte didactică a institutorului Creangă: *Metodă Nouă de scriere şi cetire*... Iaşi 1867—1868 (?) [3]). Când îl mai vezi apoi pe acest D. Simionescu cu potcapul lui Creangă în cap [4]) şi când mai afli c'a făcut diaconia la Iaşi, îţi pare că chiar aceasta întâia zi de urmărire a lui Creangă vrea să te bucure cu o izbândire. Dar colaboratorul lui Creangă e un A. Simionescu, nu un Dumitru Simionescu ca acesta!

Vremea însă ne dă zor. Ne ridicăm.

— Ei! cum vă mulţămim acum pentru masă?

— Pentru masă ce să mulţămiţi, că masa-i de vre-o doisprece *ai* făcută! — râde badea Matache. — Cât despre partea mâncării, să fim sănătoşi şi să ne vedem şi noi drumeţi prin părţile dumilorvoastre! —

Cei doi-trei poli trebue aproape cu de-a sila îndesaţi în mânile femeii.

Rămâneţi cu bine voi albe flori senine! Străjuiţi cu grijă căsuţa în care sălăşueşte omenia!...

Pela *Paltiniş* şoseaua prinde a urca. Urmele războiului tot mai dese şi mai vădite. Ruini de caverne şi tranşee, ţarcuri îngrădite cu sârmă ghimpată, cimitire uitate vestindu-se doar numai cu câte o cruce culcată în iarbă a răstignire, întocmai ca un soldat căzut pe câmpul de luptă. Urcăm mereu pe la locul ce se zice *La Catrinari*, unde şoseaua se ridică chiar până la 1002 metri. De-a stânga drumului coasta aleargă ponciş în sus până la stâna pe care o înregistrează şi harta austriacă (cu scara 1 : 200.000) ce ne conduce. Mugetul unei văcuşoare, care de aici se vede abia cât o mioriţă, aşterne peste încremenirea văilor un prelung ecou de pustiu şi tristeţă. Pe alo-

---

[3]) Vezi Leca Morariu, *Institutorul Creangă* 1925, 26—27.
[4]) Fotografia e executată în atelierul M. Margulies, Iaşi.

curi coasta, infoiată ca o rochie rotofeie, albăstreşte de atâta floare albastră a *salviei* (salvia pratensis), amintindu-ţi celelalte nuanţe de albastru cari din acest punct dominant se văd departe în fund înmuindu-şi visătoarele lor colorări de albastru şi siniliu....

Scurtăm calea coborînd vrăjmaş pe repedea coastă unde te pomeneşti răpegând ca cu săniuţa. Noroc de prepelecii gardului din vale că te poţi opri. Prindem de-acum tovărăşie la drum cu apa *Negrişoarei* singurul glas ce freamătă aici între străjuitorii pereţi de stânci. Pe drum, ca şi până aci, ţipenie de om. Ba un singur român necăjit îşi chinueşte căiuţii spumaţi de sudoare să ridice în sus un enorm butoiu cu gaz adus nu mai ştiu de unde.

— Şi cum îl dai gazul?

— Apoi cum putem, domnule! Ia aşa ca să înţelegem măcar o mămăligă câştig pe deasupra. —

Că'n adevăr aceasta-i toată răsplata grelelor trude pe cari le înfruntă aceşti desmoşteniţi, lăsaţi în prada naivei lor neştiinţe. Şi stăpânit de Creangă, cum eşti în drumul acesta, numai decât îţi vin în minte cuvintele *Amintirilor:* „doi oameni cu doi boi,... abia îşi puteau scoate mămăliga. Ba la mulţi (li) se întâmpla de veniau Sâmbătă noapte câte cu un picior frânt sau cu boii stâlciţi; şi aceasta le era câştig pe deasupra“...

Ploaia pare că stă să-şi bată joc de nişte nemernici drumeţi ca noi: când, pentru a te răcori de zăduh, lepezi mantaua de ploaie şi ţi-o ascunzi în sac, durdura odată prinde a turna cu plesnete de palme; când apoi gâfâi sub năduşeala inpermeabilei, tăria stropilor leşină şi se stinge. De aci mereie opriri şi pierdere de timp.

Picioarele nu mai aleg drumul, ci chiftesc la întâmplare prin noroi. Dăm zor să ne apropiem de *Dârmocsa*, cel de pe urmă sătuleţ până la Broşteni. Vlăguiţi cum sântem, încep a ne ispiti gânduri de popas.

Dârmocsa! Sătuleţ de plutaşi şi acesta. Numele ci-că-i vine „dela un fel de arbore cu frunza

lată numit dârmocs" *(Marele dicţionar geografic al Românieî* vol. III 137). Trecem pe lângă un *hait* unde tocmai se ridică *opustul* pentru a înlesni slobozirea plutelor. Gândul că totuşi am putea apuca o plută ne sporeşte vlaga. Ni se spune chiar că la haitul din vale stă să pornească o plută. Adevărat că *stă,* dar nu ca să pornească, ci ca să se lupte cu ţancurile de stânci şi cu steiurile bolovanilor de cari a rămas agăţată şi oprită'n loc. Trei plutaşi se căznesc cu topoarele să deie buştenii la matcă. Sar bieţii oameni, îmbrăcaţi cum îi vezi, în apă, când ici când colo, ciocănesc în dreapta, bocănesc în stânga, mută buştean de buştean... şi ne conving prea lesne că plutăritul ista pe Negrişoara, cu fel de fel de încremeniri în loc, nu-i pentru de-alde noi. Cât despre mas şi popas, putem s'o mai întindem la drum până la *Văcăria Regelui* (pe care iarăşi o înseamnă şi harta militară austriacă), unde cu bună seamă putem mânea o noapte.

— La Văcăria Regelui! — e noua lozincă deci care ne întramă şi ne aşterne drumului. Ci-că brânzăria asta îi condusă de un specialist elveţian. Şi caşcavalurile ei nu se deosebesc mai de loc de cele din patria brânzăritului: Elveţia. Uităm de-acum că mai sânt pe lume şi Broştenii lui Creangă! La o bucată de drum îi vedem apoi pe plutaşii de adineori alunecând aşa de nebunatec pe clocotul apei, de parecă şi ei ar jindui la brânză regală...

Drumuri de-o monotonie şi singurătate desasperantă, când până la caşcavalurile elveţiene mai sânt vre-o douăzeci de kilometri. Pădurea fumegă necontenite pale albe ca laptele. Buştenii şi frunzăretul putrezit miroază a... caşcaval...

Iar atât de râvnita Văcărie Regală (râvnită de şase lihnituri de stomacuri turistice şi de douăsprezece picioare ude leoarcă) vine acolo unde tovarăşa noastră *Negrişoară* dă în *Neagra,* a doua Neagră cu care avem azi cinstea, a doua Neagră afluent al Bistriţei.

La stânga drumului deci, izbăvitorul ostrov al

nădăjduirilor noastre: Văcăria Regelui! Ne oprim, pentru-ca — chipurile — să ne aranjăm toaletele.

O curte largă şi strâşnicie de glodoasă ameninţă să ne înghită cu saci cu tot. Dar din capul cerdacului ne priveşte un tânăr de condiţii bune şi, se pare, şi de intenţii nu mai puţin bune. Ne prezintăm: D-l Pleşoianu, contabilul brânzăriei, sosit chiar acu dela Broşteni pentru a încheia conturile lunare. Ploaia toarnă cu nemiluita. In strâmtul cerdac ne deshămăm cum putem de curelării şi halaturi şi abia acum la destinderea ciolanelor simţi câtă trudă ţi-ai agonisit pe ziua de astăzi. Cât de plăcută e totuşi această senzaţie a trudei şi a oţelirii!

Domnul contabil ne dă relaţiunile cari ne-ar putea interesa. Brânzăria aceasta, proprietate particulară a Regelui, e condusă de elveţianul Eberhard Fritz, care e părtaş pe jumătate la venituri, fiind de mult acu posesorul câtorva milioane. Părtaş la venituri .e şi d-l contabil care te surprinde acum cu anumite confidenţe destul de indiscrete, că d. p. pentru ca să devii funcţionar la Văcăria Regală „n'ajunge să ai *numai studii*, ci trebue să ai şi *proptele bune*". D-l P. e totuşi foarte gentil purtându-ne apoi prin întreaga „fabrica" aceasta de budăci, găleţi, ciubere, aparate cu fel de fel de pistoane şi retorturi etc., şi coborîndu-ne până şi'n umedul zemnic în care de ani de zile se păstrează marile roţi de caşcaval. Şi ne străduiam noi aşa într'o doară să batem şeaua ca să înţeleagă iapa... că bună trebue să fie şi la gust căşăria aceasta, dar omul socotelilor ne curmă repede vorba... că socotelile se poartă aici cu cea mai mare precizie şi deci... Ni se spune apoi că brânza e cu atât mai bună cu cât mai veche e...

— Dar nu prea apucă a se învechi — ne lămureşte iarăşi d-l Pl. — pentrucă *mai rup* şi domnii miniştri dintr'însa. —

Ieşim iar în... cerdac... la aier şi la ploaie... Noroiul, în care înoată acum vacile, gata să pornească la păscătoare, e pare că şi mai noroi... Sântem prezentaţi maistrului brânzar E. Fritz, căruia chiar în

momentul acesta poşta îi aduce din patria sa ziarul „Ementhaler-Blatt“, publicaţie redactată în Langnau (Berna)!

Da, Elveţia tuturor caritaţilor şi împăciuirilor are şi publicaţii de felul acesta! Elveţia ştie face brânză . . . chiar când alte neamuri se scaldă în sânge!...

D-l Fritz, Neamţ ca orce alt Neamţ, — decât în cei treizeci de ani de când ne face brânză elveţiană a învăţat şi româneşte.

Orele şase d. a. Ploaia ţărăie măruntă. Broştenii departe...

— Vă dau trăsura — se grăbeşte a ne asigura drăguţul domn contabil, observând că mai ales unul dintre noi, ajuns la aman cu picioarele beşicate de umezeală, ar avea nevoie de puţină odihnă...

Rămâi uimit ce slăbături de vite se ivesc deodată de prin cele grajdiuri. Contrastul cu frumoasele vaci tirole văzute adineori e prea izbitor. Şi d-l Pl. ne explică: — Sânt vitele sătenilor! Au la noi întreţinerea şi 1 leu 50 bani pe zi, plus drept la câştigul general. —

— Cine, vitele? — întrebăm noi.

— Ba nu, sătenii! — răspunde d-l contabil.

Şi ne-am mai fi continuat noi interesanta conversaţie dacă un neobişnuit zgomot de fleorcăială nu ne-ar fi smuls acum băgarea de seamă. Printre bietele cornace frământătoare de noroi, iată-l colo şi-un munte de taur de toată frumuseţa, şonticăind huzdup-huzdup, cam aşa ca d. p. un nemernic de turist istovit la drum de vitregia vremuirii...

— Vă dăm trăsura! — ne asigură acum şi d-l Fritz. Dacă ne asigură şi dumialui, atunci de sigur că ne-o dau şi c'o primim...

— la sama, mă Gheorghe, să nu-mi rupi arcurile! — se mai aude glasul d-lui Pl. în urma noastră.

Şase inşi, noi excursioniştii, şi cu vizitiul Gheorghe şapte — încărcaţi claie peste grămadă într'o uşoară cabrioletă cu două şezuturi! Mergem numai

la pas, totuşi aripile trăsurii prea comprimate, hârâiesc amarnic pe roate. Arcurile scârţâie şi gem...

— Atâta ar mai fi lipsit, mă băieţi, să vă îndopaţi cu brânza lui Fritz, c'apoi las de-ar mai fi ţinut arcurile!

— Intr'adevăr domnule, minunaţi oameni Elveţienii ăştia! Oameni practici! Bine mai ştiu s'o potrivească! —

Şi ne ţinem noi cât ne ţinem aşa unul în braţele altuia, şi ne hrentuim noi aşa tronca-tranca tot la pas, până ne lehămetim.

— Jos măăă! Călătorului îi şade bine cu drumul şi turistului cu foamea! Că de-ar fi pe lume tot oameni de-alde Matache Teodorel din Coverca, atunci ca mai va să te vezi ajuns la Broşteni! —

Bietul vizitiu, om de-ai noştri, om de omenie, nici nu vrea să primească bacşişul: — Că ce, cum să iau parale dacă numai v'am întărtat cu cărăuşia mea!—

Cât de puţin *coţcar* e acest urmaş al lui Moş Nichifor (Coţcariul) din Ţuţuienii Târgului Neamţ!

Şi iată-ne iar pe nemernicele noastre de picioare!

Doamne, Doamne mare minune-i şi nevoia! Cum mi te mai primblă pe unde nu ţi-i voia! Şi vorba ceea: Doamne, nu-i da omului cât poate duce! Cine dintre noi ar fi bănuit c'om mai putea depăna, şi atât de voiniceşte depăna, drumul până la Broşteni. Teama de a nu înopta pe drumuri ne dă ghes şi ne sporeşte mersul. Dela o vreme Valea Negrei se lărgeşte. Ici-colo, o urmă de sălaş omenesc. Câte un drumeţ o ia la drum în direcţia care-i şi ţinta noastră; semn că ne apropiem de Broşteni. Ne prindem chiar şi un tovarăş de drum, un Neamţ din Iacobenii noştri, ajuns pe aici cu meseria de plutaş. Când îi vorbeşti în limba lui, faţa-i scânteie de mulţumire şi simţi c'ar fi în stare să-ţi deie şi lencuţa lui de pe dânsul. Se plânge *crăianul* nostru că de atâta ploaie nu mai dovedesc să pornească plutele şi-şi „mănâncă oamenii vremea şi mămăliga pe aici"!

— Păi atunci slabă meserie-i plutăritul ista!

— Eh! Tocmai aşa slabă nu-i ea! Mai ales când ai noroc de vreme şi de tovarăşi buni. Da, nu-i vorbă că-i şi cu primejdie oleacă. Nu *s'o prilejit* mai ieri un flăcău la o punte? Şi nu c'ar fi fost plutaş slab. Da de unde să ştie el că puntea era iezită cu toate *plaghiile* [5]) apei! Când o oblicit cumpăna, şi-o oblicit şi capătul zilelor. Venia pluta ca trenul. Şi s'o lungit bietul om cum o putut pe plută, da ce folos că o bârnă tot l-a ajuns şi l-o zdrobit de moarte. Pe urmă, după pagubă, au sărit oamenii de-au rupt podul, că era prea jos făcut pentru aşa apă mare. Iacă îndată ajungem la locul cu pricina. —

Buşteni învârfomaţi unul peste altul stâlpi zdreliţi şi câteva bârne ridicate în văzduh a dezastru şi a desnădejde...

Case! Primele case după acest istovitor drum fără de sfârşit. Broştenii! La stânga poşta. Podul Bistriţei unduind (unduind din pricina unor picioare ale sale prea adânc înfundate în matca apei) ca vai de el, ne îmbie înspre oacheşa şi curata clădire de peste apă. E ceea ce căutăm: otel şi cooperativă. Ferească Sfântul însă de clipa când după un drum ca al nostru de 54 km, parcurşi pe ploaie, ajungi să poposeşti, încremenind în aşa fel pe scaun, încât nu te mai poţi mişca. Oboseala ni-i atât de mare încât nu ne cere decât numai câte un ceaiu şi hodină. Hodină! Chiar dacă pentru camerele, cu rufele neschimbate şi aruncate de noi la o parte, plătim mai mult decât la însaşi Dorna plinului sezon, în acest otel al administraţiei moşiilor regale! Cineva dintre noi are neno-

---

[5]) *plavie (plaghie)*, cuvânt rar, însemnând lucrurile aduse de şuvoiul apei, — cf. *Letopiseţul* lui Neculce (la Kogălniceanu, vol. II 1872, 347): „Prutulu, pusăse Nicolai Vodă.... de-lu curăţia, cu multe sute de oameni, de copaci şi de plavii". Apoi C. Sandu-Aldea în *Călugărenii* 1920, 6: „...răsuflarea. . unui înotător care se lasă plavie". Isopia Voroneţeană (manuscris din 1801) aduce varianta *plaviţă*: „aducând vântul nişte plaviţă spre marginea mării" (76) şi „voi sămănaţi leamnelor ce le poartă apa, adecă plaveţilor" (199).

rocita inspiraţie de a ne anunţa administratorului moşiei A. Popovici ca fragment din excursia Liceului militar Cernăuţean, care şi el se anunţase să fie găzduit la administraţia regală. Demersul acesta însă te face să înregistrezi doar desăvârşita lipsă de politeţă a unui destul de reprezentativ funcţionar...

Şi totuşi e atât de mare plăcerea de a te vedea în stare să-ţi desamorţeşti ciolanele, chiar după o durdură ca cea de astăzi, cu câteva evoluţiuni gimnastice ale Danezului J. P. Müller.

Bistriţa freamătă de parecă ar sta să ne ia cu otel cu tot. O cărăruie de lumină, coborîtă de sus din jumătatea lunii, tremură pe spumegarea apelor. Adormi şi, ca mai totdeuna după eforturi prea mari, nici unul din noi nu doarme bine. Ba printr'o ciudată ironie a sorţii puţinul somn ţi-i frământat de un straniu vis în care taurul d-lui Fritz Eberhard revine pufnind şi răncălăind, pentru a alerga roată împrejur şi a te împroşca cu tot noroiul dintr'o anumită curte văzută ieri...

Broşteni. Dela Broşteni la Farcaşa. *2 Iulie 1925*

Dejunul. Ouăle fierte, de proaspete ce-s, zboară pe fereastă în capul unui viţeluş care nici nu se sinchiseşte de aşa mană cerească. Te pomeneşti că, vecin al otelului cum se găseşte, o fi fiind atât de deprins cu duşuri de felul acesta, încât nici capul nu-l mai doare de ele!... Bună e măcar pânea luată dela cooperativa de jos. Şi bună e apa lui Dumnezeu. Adecă vorba vine că-i bună, pentrucă „în opincă" nu-i bună de cându-i lumea,... şi astăzi burează urît a *ploaie putredă*.

Inarmaţi cu cărţi, hărţi, aparate fotografice, creioane etc. ieşim totuşi repede să dăm ochii cu Broştenii şcolirii lui Creangă. Inainte de toate avem nevoie de cheile bisericii. Dela binevoitorii funcţionari de poştă aflăm cum putem da de cărările Părintelui.

Părintele Alexandru Posmoşanu apare de fapt în curând şi ne surprinde cu ... cu bucovineasca sa ţinută: pălărie tare, şi nu potcapul cafterisirilor lui Creangă; peste tot apoi o degajare şi o volubilitate a mişcărilor care rumpe gheaţa dintr'odată şi împrieteneşte.

Ne îndrumăm spre biserică. Lângă podul Bistriţei o plută, înfiptă cu *buza* în mal, iezeşte clocotitorul şuvoi în care uriaşii buşteni mereu se tot zbat a slobozenie şi a dor de ducă. Cârma *dălcăuşului (dălcăuş* se cheamă cârmaciul dela *coada* plutei) spânzu-

Biserica din Broşteni, după revista „Ion Creangă" An. II 1919, 313 — clişeu retuşat (= falşificat) de zincograful Marvan

ră 'n văzduh de parecă ar vrea să parodieze naufragiul unui aeronaut.

Ocolind cu mare cutremur curtea administraţiei regale, o luăm la vale, pe malul stâng al Bistriţei şi cotind-o la stânga pe o încăpătoare hudiţă ajungem curând să ne bucurăm ochii cu vechea bisericuţă de lemn care în adevăr are darul de a povesti despre minunatul *Nic' a lui Ştefan a Petrei*, elev al dascălului Nicolai Nanu şi ţârcovnic la Broşteni.

Nouii biserici de piatră care — fără nici un gust şi nu ştiu cu ce rost — se clădeşte chiar aici, alături de bătrânească bisericuţă a lui Creangă, îi în-

toarcem spatele, şi îmbrăţişăm cu drag înfăţişarea umilei bisericuţe de lemn, ce ni se arată şi mai întristată în mohorîrea scândurilor ei bătute de vremuirea tuturor zilelor şi bătute de ciurgăiele ploii de astăzi. Păcat numai că îndărătnicia ploii nu ne iartă să-i prindem o fotografie mai acatării de cum este insuficienta înfăţişare dată de revista „Ion Creangă“ An. II 1919, 313. Dar biserica aceasta reprezintă (după cum vom avea prilejul să ne convingem la biserica din *Farcaşa*) un anumit tip regional al bisericii de lemn (aidoma la fel cum d. p. biserica din Vidra-de-sus a lui Avram Iancu înfăţişează tipul bisericii din Ţara Moţilor). Şi chiar numai din motivul acesta biserica Broştenilor merita să fie cruţată de vecinătatea nouii sale concurente!

Rămâi uimit de solida şi totodată frumoasa închegare a căpriorilor, admiri apoi, la pridvor şi la ochii de pândă ai turnuleţului, cocheta imitare a arcurilor, cu suporturi de bârne sprijinitoare. Primitivul meşteşug de arhitectonică a lemnului are motive cari uimesc şi cari denotă îndelungată experienţă împerechiată cu un fin simţ artistic.

Aceeaşi temeinicie, aceeaşi armonie a liniilor şi a proporţiilor în interior. — Pe timpul războiului biserica a slujit drept dormitor soldaţilor inamici — ne lămureşte Părintele Posmoşanu. Şi glasuri atât de streine răsunară acolo unde odată „tunsul-felegunsul“ Ionică va fi fost cântând acel „Îngerul a strigat“ cu care mai în urmă avea să uluiască întreg Humuleştiul!

Iat'o deci bisericuţa în care vornicul David Creangă din Pipirig, abia sosit la Broşteni pentru şcolirea lui fiu-său Dumitru şi a nepotului său Ion (Ion al nostru), şi-a adus „şcolerii“ de i-a „închinat pe la icoane“ *(Amintiri din copilărie I)* şi iat'o bisericuţa în care dascălul Nicolai Nanu îşi aducea cu cârdul băieţii, aşezându-i şi pe la cele strane, ca să poată arăta şi înaintea obştei la cât le stă vrednicia şi la cât învăţătura.

— Aici, în dreptul fereştii (ferestrei de miază-zi

a naosului) se zice că-i îngropat profesorul Nanu — ne împărtăşeşte Părintele Posmoşanu, — da' monumentul i l-au pus colo în ogradă.

— Te învrednicişi deci, fericite Nanule, şi de aducerea aminte a urmaşilor, tu care în cartea minunatelor *Amintiri* ale ucenicului tău ţi-ai dobândit prin gura lui moş David Creangă cuvinte de pomenire ca acestea: „Când am venit eu cu tata şi cu fraţii mei Petrea şi Alexandru şi Nică din Ardeal în Pipirig, unde se pomenia şcoli ca a lui Baloş în Moldova? Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva şi la Mănăstirea Neamţului, pe vremea lui Mitropolitul Iacob..." „Zău, mare pomană şi-a mai făcut Alecu Baloş cu şcoala ceea a lui, cine vrea să înţeleagă; şi, Doamne, peste ce profesor înţelept şi iscusit a dat! Aşa vorbeşte de blând şi primeşte cu bunătate pe fiecare, de ţi-i mai mare dragul să te duci la el. Ferice de părinţii care l-au născut, că bun suflet de om este, n'am ce zice. Şi mai ales pentru noi ţăranii munteni este o mare facere de bine!" Şi: „...Marţi de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine şi am să-l duc la Broşteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu, dela şcoala lui Baloş, şi-ţi vede voi ce-a scoate el din băiet; că de ceilalţi băieţi ai mei, Vasile şi Gheorghe am rămas tare mulţămit, cât au învăţat acolo. De douăzeci şi mai bine de ani, de când port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbuşul. Ce folos că citesc orice carte bisericească, dacă nu ştii a însemna măcar câtuşi de cât, e greu. Insă de când mi-au venit băieţii de la învăţătură, îmi ţin socoteala ban cu ban şi huzuresc de bine; acum zic şi eu că poţi duce vornicia pe viaţă, fără să te simţi".

Şi iată-ne acum în faţa „monumentului" închinat în 1906 amintirii lui N. Nanu: o măreaţă cruce de piatră din care prindem următoarea cuminte şi cuviincioasă pisanie: *„Aici odihneşte | Nicolai Nanu | întâiul învăţător | în valea Bistriţei | la şcoala lui Baloş | din Broşteni | 1840—1850. | Această cruce | s'a rădicat | în 1906 | de cei | recunoscători"* | .

Şi întreaga lume cea atât de vie a *Amintirilor*, fărâmă cu fărâmă prinde viaţă şi trup aievea prin atâtea înfăţişări ce pas de pas te împresoară acum, vădindu-ţi povestea şi fiinţa unui trecut care stăruie şi care chiar sporeşte...

Moş V. Candrea lângă crucea lui N. Nanu

Şi pentru ca întruparea celor ce-au fost odată să se facă cu atât mai desăvârşit, soarta, binevoitoarea soartă răsplătitoare a tuturor ostenelelor, ni-l scoate în cale pe macrobiotul veteran *Vasile Candrea* (moşneag de 106 ani şi 6 luni vârstă), născut chiar aici în Broşteni. E de sigur cel puţin contimporan cu „întâiul învăţător" din „valea Bistriţei". Dacă Creangă al nostru s'a născut la 1837 [6]),

[6]) I. Creangă ar putea fi născut şi înainte de 1835, vezi „Junimea Literară" An. XII 1923, 455.

atunci moş Candrea îi cu optsprece ani mai mare decât Creangă şi ar fi fost chiar tovarăş de ani cu profesorul N. Nanu.

— Da' de şcoala Nanului, îţi mai aduci aminte Moş Vasile? —

— Ba! Că de-a puterea-hi îi trecută ea o bucată de vreme de atunci... Numai de Creangă parcă am auzit şi noi, c'o mai fost nişte domnăret pe aice şi tot întreba de dânsul... —

Orcum iarăşi o minunată înseilare a întâmplărilor: faima elevului întunecă faima dascălului... Că nu pot pietrele şi apele şi florile mai limpede povesti, ceea ce nevolnica făptură omenească nu mai ştie să povestească!...

Şi totuşi, aşa scund şi îndârjit de vremi cum e, cu marea sa pălărie larg bourată, cu părul încă sur dar nu de tot alb, păşind şi şoptind rar, dar totuşi sigur şi fără nici un tremur, cu auzul încă destul de bun şi numai cu ochii mereu înduioşaţi de lacrimi, moş Vasile ni-i în clipele acestea întruparea cea vie, care trup şi suflet ne leagă de cumintele vornic al Pipirigului David Creangă, de dârzul moşnean şi urgisitul ciocoilor Moş Ion Roată şi de răspânditorul de duh şi de duioşie Popa Duhu, rătăcitor pe cărările nestătorniciei sale cu viersul cel bătrânesc: — Pasăre galbănă'n cioc,

Rău mi-ai cântat de noroc... —

Celalt veteran — dar ce mai zic veteran când moş Gavril Dandu [7]) (născut acu 75 ani!... în comuna *Corbu* din Ardeal), un haiduc de om, ager şi desgheţat ca un mire, înfruntă tot ce se cheamă vârstă, — celalt plăieş şi tovarăş al lui Ion Creangă deci, îşi mai aminteşte una-alta despre „şcoala Nanului" „care o fost colo de vale" undeva...

— Da, dumiata Moş Gavrile, nu te ai înfruptat oţără din *şcoala Nanului?*

---

[7]) Raportul *Pe urmele lui Creangă* din „Glasul Bucovinei" An. VIII 1925, Nr. 1870 zicea greşit: *Gavril Corbu!*

— D'apoi că noi n'am mai apucat şcoala ceea. Şi osebit de asta, nici nu ne prea rupeam după învăţătură.

— Moş Gavrile, dumiata trebue să fi fost haiduc de codru?! Ia zi că nu-i aşa?

— Haiduc, da! Da haiduc de *sălbătăciune*, nu de om! Când dam odată de urma *boului* [8]), apoi cu zece coarne să fi fost, las' de mai scăpa de mine! Imblam din *Pleş* [9]) până'n *Bâtca-Popii* [9]) cum îmblă omul dela pat până la masă... Şi mai dam noi faţa şi cu *cei de-a codrului*, da de tovărăşie, nu ne-am bizuit!... —

Doamne, câte ar fi de cisluit cu oamenii ştia şi câte întregiri pentru povestea trecutului nostru, pentru povestea cea *vie* a trecutului nostru, n'ar fi de scos dela ei!...

In clopotniţa de deasupra pridvorului două clopote cari „cu mare ce" (aşa zice şi Creangă în *Povestea porcului* şi'n *Fata babei şi fata moşneagului: cu mare ce*, nu *cu mare greu ce*) au scăpat de urgia războiului. Mă urc să le văd, dar de surpriza altei descoperiri le uit de-abinele. In varvaria de lemnării, colb şi painjeni de sub clopote — boţituri de hârtie! Apuc ce apuc şi cobor jos la lumină. Mai întâi o serie de hârtii la fel, invitări pentru o serbare şcolară din 1915. Sânt toate la fel şi cetesc de pe una următoarele: „Absolventul *Găleanu V. Ion* [10]). Implinindu-se 50 ani dela înfiinţarea şcoalei din Broşteni şi 75 dela înfiinţarea *Şcoalei lui Baloş*, vă poftim frumos a lua parte la serbarea ce se va face în şcoala din Broşteni Duminică 15 Februar 1915, la orele 2 după amează. Serbarea se va începe cu un serviciu religios la crucea

---

[8]) = cerbul masculin. La fel prozatorul bucovinean Iraclie Porumbescu (vezi ed. L. Bodnărescu, 1898, 62): „...stam stâncă cu cucoşul tras şi aşteptam să-mi vină *boul* ceva mai aproape, ori măcar să iasă dincolo de ciută, care mi-l îndosia". Şi iară la fel, în acelaş cadru al comparaţiei, amintita *Isopie Voroneţeană* (din 1801) pag. 42: „un viţel de cerb".

[9]) Măguri în nordul Broştenilor.

[10]) Numele elevului scris de altă mână (evident de mâna învăţătorului care iniţia serbarea) iar invitarea scrisă de mâna respectivului elev.

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
ORAŞUL PIATRA NEAMŢ

lui *Nec. Nanu*, întâiul Invăţător din valea Bistriţei. Chemaţi la serbare pe oricine ştiţi că a învăţat la această şcoală.“ Jos pecetea (rotundă) a şcoalei din Broşteni cu cei trei pomi marcă a judeţului şi cu inscripţia: „Regatul România, jud. Suciava Pla. (plasa) Muntelui, Şcoala com. Broşteni.“ Aceeaş mână a învăţătorului (?), care întregeşte [10]) în fiecare invitare de

Moş Dandu lângă pridvorul bisericii din Broşteni

felul acesta numele „absolvenţilor“, scrie pe foaia adresată absolventei Marcu S. Feiga: „Te rog comunică-mi în scris amintiri de pe când erai elevă. Vreau să scriu o cărticică“ (Iscălitura indescifrabilă). Te bucuri că a mai fost el şi altcineva care s'a interesat de povestea şcolii acesteia. Nu ştiu însă ori de acea „cărticică“, alcătuită şi din ştirile amintirilor, s'a scris sau ba.

Şi mai interesantă e cealaltă hârtie scoasă din colbăria clopotniţei. O singură foaie numerotată (nu paginată) cu —4—, cuprinzând cântece populare, — cântece populare, şi de sigur nu poezia satirică a strigăturilor din joc cum pretinde titlul colecţiei. Susul paginii 1a din această a 4a foaia etichetează: „Din Cotârgaş-Broşteni-Suceava: Strîgăte'n joc. Intocmai cum se zic.“ Acest *întocmai cum se zic* vrea să indice că fonetica textelor e reprodusă cât se poate de autentic. Şi deci ni se dau specimene ca acestea:

„Frundzî verdi lemn molid
N'am gîndit, n'am socotit
C'a ave doru fîrşît [11])
Şi dragustili urît.
N'am gîndit în vreme me
C'aista pahar oiu be.“

Ba aceste preţioase reproduceri, atât de conştiincios făcute, sânt lămurite şi cu note în subsol de felul celor două pentru chiar acest cântec. Notă pentru *gândit*: „Mai rar se zice *gînit* în loc de *gîndit*“; Notă pentru *fîrşît* [1]): „sfîrşît“. Colecţia aceasta (srisă cu cerneală viorie) e revizuită de altă mână care iscăleşte la margine cu cerneală neagră iniţialele. *M. L.* şi care elimineză, ştergând în dreapta şi în stânga. Ci noi ne alegem chiar din cele eliminate un specimen care ni-i mai preţios:

„Foiliţî di sacarî
Doru mnieu pi uni zboarî
Nu-i pasîri sî-l oboarî...“

Şi ni-i preţios pentru atestarea conjunctivului vechiu [12]) (în — *ă*) al verbelor de conjugarea a IV-a cu radical — *r* lung + terminaţiune (*cobor*, *dobor*, *omor pogor* etc.). Căci acest *sî-l oboarî* (= să-l oboară) nu s'a

[11]) Formă idiomatică pe care o cunoaştem şi de altfel, d. p. din *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu ed. Gh. Cardaş, 1925: *fârşit* 219, 227, *fârşi* 176, 193, 219, *fârşind* 151, 215, 217 etc.

[12]) Vezi Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român* I 1924, 69.

născut numai de dragul rimei *zboară*, cum ar fi ispitit să creadă cineva dintr'o paralelă ca aceasta culeasă iarăşi din *Ţiganiada* lui Budai-Deleanu:

„Dar spre răul său şi soarte *amară*
. . . . . .
Cum întră şi vru să să *pogoară*"
(pag. 162 din ediţia citată)

şi „Dar Ţiganii noştri credea *tare*
Şi vârtos, că Muntenii acei fură
Ce pe dânşii venisă să-i *omoare*" . . .!
(ibid. 191).

Nu ştiu cine va fi fost rutinatul culegător al acestor cântece din care un mănunchiu se învredniceşte a-l stăpâni de-acum scriitorul acestor şire... Şi care nu mi-ar fi bucuria să-l aflu pe întâiul stăpân al acestei vânzolite foi de hârtie! Orcum soarta ni-i iarăşi prea binevoitoare şi ne face să simţim din plin că sântem *pe urmele lui Creangă!*...

Dar vremea ne dă zor. Gentileţa pictorului bucureştean, zugrav al bisericii cei noui, ne îmbie să călcăm şi pragul... trufiei dealături. Contururile viitorilor heruvimi, trase cu cărbunele, îşi aşteaptă încă numai coloarea. Dar disproporţia şi sărbezenia acestei sterile clădiri, o sută de heruvimi n'au s'o poată şterge! Cine Dumnezeu o fi creatorul acestei... sinagoge? Cât convenţionalism searbăd! Şi nimic organic, nimic logic; dovadă cele două turnuri care se lăfăiesc în vârful bisericii desăvârşit ilogic, neavând la bază nici o pregătire arhitectonică. Stau şi ele gurguţate în vârful haizaşului fiindcă aşa-i obiceiul, ca biserica să aibă turle! Fără să vreai gândul îţi fuge la temeinicia clădirilor noastre strămoşeşti, făcute nu de goală mântuială, ci cu trup şi cu inimă. Iată-ne deci d. p. la Părhăuţul Bucovinei, în ctitoria nenorocitului logofăt Gavril Trotuşanu. Cât de cuminte sânt aici pregătite, *motivate*, cele două boltituri din naos şi pronaos. Cât de firească ar fi aici continuarea acestor bolte în două turnuri. Şi totuşi biserica dela Părhăuţi s'a oprit la

forma modestă a bisericii fără turn (dacă aceasta[13]) i-o fi fost înfăţişarea primordială). Comparaţia e izbitoare şi-i poate şi concludentă... Nu cumva o fi duhul actualităţii, duhul aparenţelor ieftine, — cel ce se trufeşte în Broştenii zilelor noastre?...

După un prânz care pare că vrea să repare urâta impresie ce ne lasă otelul din Broşteni, ne aşternem drumului înspre Fărcaşa, continuându-ne drumurile şcolirii lui Creangă, adecă făcând invers calea pe care a făcut-o „şcolerul" Creangă.

O luăm la vale, pe malul stâng al Bistriţei înspre cătunul *Lungeni* şi'nspre Cotârgaşii *Amintirilor* lui Creangă, fiindu-ne aminte că undeva pe la capătul Broştenilor ne aşteaptă locul căruia astăzi i se zice *La Irinuca*, locul cu ruina bujdeucii în care acu vre-o 76 ani, „în postul cel mare" de pe la 1849, se zbenguia, împreună cu uncheş-su Dumitru Creangă (uncheş cam de-o vârstă şi de-o minte cu nepotul), bălăiorul „Nic' a lui Ştefan a Petrei" din Humuleşti (pe atunci de vre-o 12—14 ani), ajuns din mila celor două capre „slabe şi râioase" ale Irinuchii, râiosul râioşilor din Broşteni, de se tot ungea „cu leşie turbure" şi se scălda „de două ori pe zi" în Bistriţa, ca doară-doar s'ar mântui de podoaba aşa de cu iefteşug dobândită... Dar cum cuvintează Amintirile? „Şi nici tu junghiu, nici tu friguri, nici altă boală nu s'a lipit de noi, dar nici de râie n'am scăpat"!...

Până ce „în Sâmbăta lui Lazăr"... — şi cuvintează acum iar *Amintirile*: „fiind Irinuca dusă în sat şi având obiceiu a şedea uitată ca fata vătamanului, noi n'avem ce lucra? Ne suim pe munte la deal de casa ei câte cu o bucată de răzlog în mână şi cum curgeau părăiele grozav, mai ales unul alb cum îi laptele, ne pune dracul de urnim o stâncă din locul ei, care era numai înţinată; şi unde nu porneşte

[13]) In icoana ctitorului (trecută până acum de toţi cu vederea!) biserica lipseşte (constatat la faţa locului în 24/7 1925.)

stânca la vale săltând tot mai sus de un stat de om; şi trece prin gardul şi prin tinda Irinucăi pe la capre

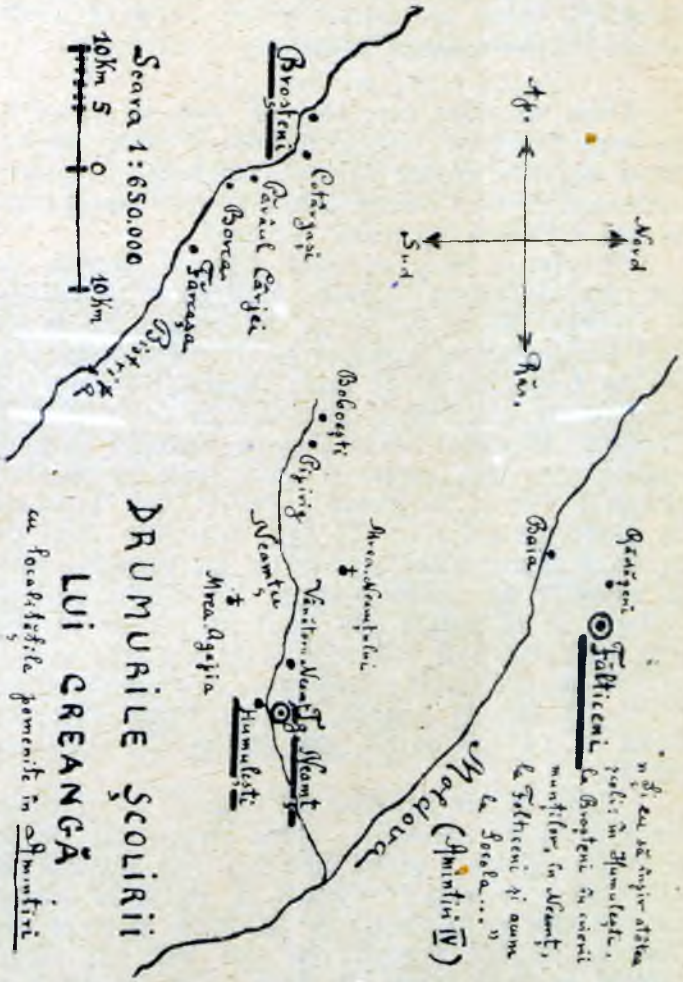

şi se duce drept în Bistriţă, de clocotia apa. Asta era în Sâmbăta lui Lazăr pe la amiazi. Ei, ei! Ce-i de făcut? Gardul şi casa femeii dărâmate la pământ,

o capră ruptă în bucăţi, nu-i lucru de şagă. Uitasem acum şi râie şi tot de spaimă. — Strânge repede ce mai ai, până când nu vine baba şi hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile în Borca , zise Dumitru...."

Şi tot cu îndreptatul şi cu întrebatul din poartă în poartă, iată-ne ajunşi la faţa locului. Gospodina casei, în tindă, toarce.

— Mă rog, mătuşă, aice vine *la Irinuca?*

— Aici-aici!

— Şi unde anume?

— Poi, mai ştim noi parcă aşa cum zice Creangă *la poezia* lui! Iga colo'n grădină, la teşiturile cele!—

Şi 'n adevăr, câteva obraţuri mai la stânga, îndosite între pomi, se văd rămăşiţele unui bordeiu mărginit de doi-trei bolohănoi cât nişte stânci.

Infăţişarea locului se potriveşte cu spusele *Amintirilor*: La spate pripuriul deal ce stă parcă să se năruie deasupra locului aşezat „chiar sub munte, pe malul stâng al Bistriţei", casele risipite departe una de alta, aidoma deci cum mărturiseşte povestea *Amintirilor:* „Şi satul Broştenii fiind împrăştiat, mai ca toate satele de la munte, nu se ruşina lupul şi ursul a se arăta ziua-meaza-mare prin el; o casă ici sub tihăraie asta, alta dincolo de Bistriţa sub altă tihăraie, mă rog, unde i-a venit omului îndămână să şi-o facă. Şi Irinuca avea o cocioabă veche de bârne cu ferestrele cât palma, acoperită cu scânduri, îngrădită cu răzlogi de brad şi aşezată chiar sub munte pe malul stâng al Bistriţei, aproape de pod." — Numai precizarea „aproape de pod" nu se mai potriveşte astăzi. Se vede că înainte vreme podul venia prin părţile iestea.

— Iacătă-l-ăi şi bolohanul care a făcut „atâta bucurie la casa Irinucăi" — glumeşte tovarăşul Ob.

— Ba de unde, domnule, că bolohanul lui Creangă s'o dus doară în Bistriţa şi s'o dat la fund ca să scape de arheologii istoriei literare şi de aparatele lor fotografice — răsună a doua glumă... Dacă

auzim o vorbă ca asta, ne smerim amarnic şi nici că mai facem mulţi purici pe aice, ci-o luăm la picior înainte...

De-acu încolo batem chiar drumurile şcolirii lui Creangă, adecă vorba vine că le batem, pentrucă dacă e s'o spunem pe sfânta direptate, atunci nu le batem, ci le cinătuim, plămădind glodăria atâtor ploi fără de capăt. Trecem tot prin locuri pomenite de Creangă. Prin *Cotârgaşii* (lui Dumitru Simionescu) înainte de toate. Drum care te lasă cam indiferent, când şcroambele de pantofi turistici (meniţi să înlocuiască greii bocânci cari la drum greu sânt cu atât mai răi cu cât mai grei sânt), năboite de apărie, chiftesc de glod şi ploaia ţârăe cu îndărătnicie peste gluga ce te înăbuşe de căldură. La o vreme ca aceasta nu-ţi rămân decât gândurile şi vorba; şi din una'n alta, ne pomenim depănând la bongoase filologice. Ba unul dintre noi se nemereşte a lămuri enigmaticul cuvânt *lăsatul-secului*. Ci-că genetivul *secului* e genetiv subiectiv, arătând că un oarecine *sec* (la minte) *se lasă* de ceva, d. p. de înfruptările celor *de dulce*...

Şi din vorbă'n vorbă, şi din pas în pas, iată-ne acum trecând prin cătunul ce se zice *Poiana-Gâştei*. Grădinile de aici se învrednicesc a cultiva până şi porumb. Nişte codane de fete pline de incuri stau tocmai la praşila păpuşoiului.

— Da Poiana-Gânsacului pe unde vine?

— Pe nicăieri! Că gânsacu-i potcovit, şi-a lăsa Doamne-fereşte urme pe unde *calcă*... — râd diavoliţele.

Tot aici, în *Poiana* - Dumnezeu-ştie-cărei - *Gâşte*, trecem podul Bistriţei, şi aruncându-ne de cela mal, ne mai îndepărtăm de albia râului şi de bălţăriile apelor vărsate. Din când în când soarele mai aruncă câte un ochiu de lumină asupra lumii şi un pui de *flutur urzicar* (vanessa urticae) ori *flutur-roşior*, cum i se mai zice, îşi înfige polihromia aripioarelor pe cutare mohorîtă piatră a drumului. Intre noi şi, la mâna stângă, între Bi-

striţa, se răsfiră acum casele din *Mădeiu*, iar acolo unde Bistriţa încovoaie un enorm *genunchiu* e satul *Părău(l)-Cârjei*, care, se vede lucrul, îşi trage numele dela părăuaşul ce-l străbate. E sătuleţul pe care iarăşi îl atinge şi povestea lui Creangă al nostru, pomenind de „părintele Dumitru dela Părăul-Cârjei, care avea o guşă la gât cât o ploscă de cele mari, şi gârâia dintr'însa ca dintr'un cimpoiu", de n'a putut bietul Ionică „închide ochii de răul său, mai toată noaptea", — părintele Dumitru care totuşi se mângâia zicând că „e mai rău de cei ce au guşă în cap, decât de cei ce o poartă pe dinafară".

Guşa e de altfel endemică prin partea locului, cu osebire în *Holda* şi 'n *Holdiţa* la miază-noapte de Broşteni, ne comunică preţioasa carte *Descrierea moşiei regale Broşteni* de A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu, Bucureşti, 1906, arătându-ne (pag. 136) că „ţăranii din partea locului mai cred că guşa se capătă din ape. Ei chiar numesc *guşă* un vierme lung şi subţire ca o aţă". Ba tot după mărturia lui Popovici şi Kirileanu, s'au văzut „chiar copii de funcţionari români şi negustori evrei căpătând guşă" şi „mulţi din guşaţi sânt tâmpiţi"... Ştiri cari te fac să-ţi clănţăneşti tare fălcile una peste alta şi să treci repegior prin meleagurile acestui fel de hipertrofie thyrioidală...

Şi totuşi nu prea dăm de guşaţi, adecă, la dreptul vorbind, nici nu prea dăm de oameni în acest drum pustiu, mereu pustiu. Ba iată-l colo un biet bădică invalid, cu piciorul în scară de lemn, greblând pietrişul drumului. Gândul că pentru un nenorocit de felul acesta nu s'a găsit o slujbă mai bună, te pune pe gânduri şi treci aproape mut înainte.

Şi mai depănăm noi drumul cât l-om fi depănat, până ce pe la ceasurile 4 şi jum. d. a. ne vedem ajunşi în *Borca* cea cu clădiri mari şi civilizate, Borca lui Vasile Creangă, unchiu al *feleguns*ului nostru. Aice au ajuns „cu gheaţa în spate de frică" şi-au mas (în Sâmbăta Floriilor din, probabil, anul 1849) fugarii Irinuchii!

Acu atâta noroc avem şi noi la drumul nostru

că unde ne apucă ploaia mai rău, acolo dăm de-un acoperământ mai bun. Coborîm în scunda dugheană dela stânga drumului. Dughenarul şade pe podeală şi ciocăneşte la nişte rotiţe de ceasornic pare-că. Ba nu şade, pentrucă şi când se ridică să ne servească îi cu un piept mai mic decât alde omul. Picioarele i-s numai monturi; i le-a retezat războiul... Omul ista deci nu-i nici... Elveţian, nici Palestinian, ci-i om de-ai noştri, sămanul!... Invârte un robinet: apa-i vine pe ibricul din perete, ca să se spele pe mâni.

— Elei! Ci-că aveţi şi apaduct în Borca?

— Ba-l am eu, că singur mi l-am făcut!

— Cum singur?

— Aşa bine, mi-am adus-o apa din deal, de peste drum! —

Noi, schimbăm numai feţe de un răspuns ca acesta.

— A da! Aice-i uşor de apaduct, că isvorul vine'n deal!

— Ba vie şi din vale, de sub nivelul casei, tot o aduci apa, comprimând-o cu o greutate! —

Hotărît lucru, omul ista-i om odată! — zic privirile noastre aruncate dela unul la altul.

Câtă energie în acest bine marcat profil, foarte viril cavat de liniile muşchilor şi bronzat de soare! Ce rânduită bunăstare în jurul lui! Dar ce oare o fi lipsind în acest magazin universal de mături, frânghii, fierării, lămpi de gaz, postavuri, apă confortantă „Diana“ (pentru turişti), apă gazoasă, un excelent salam de Sibiu, legători de gumilastic pentru unul dintre drumeţii noştri care şi-a pierdut jartiera...

— D'apoi ai şi sonerie electrică! Frumos lucru!

— Face el omul frumos, dacă n'a avut parte de frumos! — e răspunsul lui...

Vremea e acum să aflăm cum şi unde s'a nenorocit.

— La Tulnici, în Munţii Vrancei. Eram călare. Şrapnelul mi-a tăiat calul de sub mine şi a explodat la vre-o zece metri în urmă. Dintru'ntâi am avut numai câteva fracturi. La trei luni de zile am pierdut

şi picioarele în spital... N'am avut căutare cum se cuvine!... la un biet soldat subofiţer!... —

Câţiva plutaşi, aciuaţi şi ei de ploaie aice, trag cu urechea la sfatul nostru, cum trage creştinul la cuvintele sfintei citanii. Iar tăcerea creşte şi strigă acum lămurit: — Iată omul în faţa căruia te vezi umilit! — Şi culegător de dragi amintiri cum eşti, îl rogi să-şi iscălească numele în carnetul tău. Iscălitura e: *Alexandru Leca, invalid de războiu.* Ii răspunzi cu broşura *Institutorul Creangă.* De bucurie îşi mobilizează acum întreaga familie şi-i gata să ne deie la tusşase şi masă şi casă, că „doară şi aşa vremea-i în doi peri şi până'n Farcaşa te vede nănaşa!" E rândul nostru acum să arătăm de unde şi până unde ni-i calea.

— La Cernăuţi vin şi eu, cu motocicleta mea, făcută de mine, ca să-mi dau examenul de şofer — încheie minunatul nostru om, atât, atât de om!...

. . . . . .

Sântem iară'n drum. Şi pare-că nu patru ceasuri, ci patru zile ar fi trecute de când o pornirăm din Broşteni...

La *Borca* şoseaua iarăşi se împleteşte cu apa Bistriţei. Trecem un trainic pod şi ajungem la răscruce de drum, pentrucă din faţă ne îmbie şleahul sătuleţului *Sabasa*, iar din stânga ni se iţeşte alt drumeag. Dar drumul nostru ne rupe la vale, deavalma cu apa Bistriţei ale cărei revărsări dunărene ne vor întovărăşi acum într'una.

Locul se luminează a lărgime. Câteva pompoase clădiri ale oficialităţilor sporesc impresia de civilizaţie pentru această Borcă bogată în burcuturi şi vestită prin cele două mari cascade (una de peste zece metri înălţime, iar a doua de cinci şi jumătate metri) dela *Cheile*[14])—*Borcii.*

Şoseaua, bine întreţinută şi măturată de ploaie, îndeamnă pare-că şi ea la plimbare. Deaceea, poate, ne prindem un tovarăş de drum, un cogemite dulău

[14]) *Chei* înseamnă în geografia ţăranului *strâmtoare, trecătoare îngustă. Cheile—Borcii* deci = Strâmtorile părăului *Borca.*

cât viţelul, cu căutătura aşa de blajină, de pare-că ar vrea să zică: — Nu-s eu javră de rasă, dar în schimb îs baş-moldovan, ţeapăn şi criţă, deşi dovedesc mai mult din tărâţă!... — Se ţine una de noi, fiind, chiar şi la cel mai mic popas, reflexul mişcărilor noastre.

— Mă Turcule (aşa-l botezăm noi), tu trebue că opştit ai obiceiul ista de a face alaiu cu obrazele simandicoase care trec pe la Borca! Şi cine şti din ce strămoşesc zablău al temenelelor şi alaiurilor turceşti te-i fi coborînd, de-ţi plac aşa tare alaiurile! —

Lăţosul nostru dă din coadă că *nu*, dar din ochi clipeşte că *da*. Pricepe-te acu, dacă poţi!

Din când în când se opreşte şi cată îndărăt. Dar iară o porneşte: „Eh! Mai haide o bucată!“

Te străduesti să rămâi cu ochii deschişi, — om păţit, mă rog, care ştii ce păţeşti când te fură gândurile. Şi totuşi nici nu bagi de seamă cum ai trecut printre bordeiele şi heiurile din satul *Părău(l)-Pântei*. De aci încolo nu mai e cel drum până'n *Farcoşa*, unde ajungem odată cu coborîrea plăieşilor de prin codru.

Cu ajutorul ofiţerilor noştri, jandarmii satului ni-l mobilizează pe domnul primar şi cilibiul primar Ion Lupu din două cuvinte ne-a şi înţeles rostul călătoriei.

— Şi iac-aşa, domnule primar, aici în Farcaşa i-a fost masul şi popasul lui Ionică Creangă, când împreună cu moşu-său David şi cu unchiu-său Dumitru se afla în drum cătră şcoala lui Nicolai Nanu, şi aice ni-i scris şi nouă să mânem pentru ca mâne, de-om ajunge cu sănătate, s'o luăm înspre Pipirig.

— Foarte bine, domnilor, şi dă Doamne să mâneţi la noi nu o noapte şi nu două, da nouă şi cu nouăzecişinouă, că slava Domnului, Farcaşa noastră sat îi, nu adunătură! —

Orcum căderea în sat a unor oameni ca noi

tot răscoleşte oleacă lumea şi oamenii stau roată împrejur să ne prindă sfatul, cu topoarele'n mână, chiar aşa cum i-a oprit în drum întoarcerea de pe la lucru. E şi învăţătorul Dumitru Popovici cu noi. D-sa nu găseşte destule cuvinte de laudă pentru frumuseţa cântecelor (pe cari le culege) şi a portului de aici.

— Observaţi, vă rog, cămeşile. Cusătura îi totdeuna numai în două culori: cu negru şi cu roşu. —

Şi'n adevăr are toată dreptatea. Ce armonie în această simplă împerechere de colori cardinale. Şi cât de bună lecţie ar fi pentru bucovinencele noastre o cât de scurtă raită dată pe aici, unde izvodirea florilor de cămeşă se face nu după carte şi după şcoală, cu cel mai strigător amestec al tuturor colorilor (şi al culorilor „nepopulare“ [15]) chiar, ca roz, violet, portocaliu etc.), ci unde stăpâneşte simplicitatea (= sinceritatea) cu adevărat artistică!

Dar norodul de aici! Ce frumuseţă de oameni! Părul brun domină. Boiul înalt şi suleget. Trăsăturile feţei de o proporţie cum nu s'o fi întâlnind cu anii în Calea Victoriei din Bucureşti! Doamne, de ce oare această atât de frumoasă sănătate a trupului nu poate stărui şi'n generaţia cărturarului! De ce atâţia clăpăugi şi scofâlciţi printre cei savanţi şi academicieni!...

Şi se vede lucrul a nu fi chiar numai oarbă întâmplare că aceleaşi *Amintiri* ce ne călăuzesc în drumul nostru află cuvinte de admiraţie ca acestea pentru „musteciosul Davidică dela Farcaşa“ rătăcit şi el la „fabrica de popi din Folticeni“ pentru ca să se pricopsească: „De-a mai mare dragul să fi privit pe Davidică, flăcău de munte: cu barba în furculiţă şi favorite frumoase; cu pletele creţe şi negre ca pana

---

[15]) Zic nepopulare, fiindcă tonurile acestea nici nu se prea pot obţine cu colorarea vegetală. Iar amestecul alandala al tuturor colorilor (chiar şi fir de argint alături de verde-roz-violet) l-am constatat cu părere de rău în câteva din expoziţiile de alesături şi de desemn ale şcoalelor primare şi secundare din Bucovina.

corbului; cu fruntea lată şi senină; cu sprincenele tufoase; cu ochii mari, negri ca murele şi scânteitori ca fulgerul; cu obrajii rumeni ca doi bujori; nalt la stat, lat în spate, supţire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn, uşor ca o căprioară şi ruşinos ca o fată mare".

Cel de-al şaptelea tovarăş de drum al nostru, dulăul Turcu, înnblă şi el forfota din om în om, şi lumea de aici îl cunoaşte prea bine, ştiind că-i dela cutare „domn director" din Borca.

O scaldă te scoate fercheş şi îmbrăcat ca'n zale de oţel din şuvoiul rece ca gheaţa al părăului Farcaşa. — Acu parcă înţeleg eu de ce-i aşa de voinic plăieşul Farcaş din *Cetatea Neamţului* a lui Alecsandri! — îşi dă cu socoteala camăradul Ob.

Până mai dăm apoi o raită pe la şcoala d-lui D. Popovici, pentru a ne convinge şi aici de buna înţelegere a adevăratelor izvoade ţărăneşti, găzduirea noastră s'a şi făcut, împărţiţi fiind în trei echipe. Doi inşi cădem în sarcina hangiului Toader Melinte.

In căsuţa găzduirii noastre, care vine peste drum drept în faţa crâşmei lui bădica Melinte, aceeaşi înflorire de frumoase cusături şi ţesături munteneşti. Ici-colo nota stridentă a oraşului, adusă de copiii casei cari cu şcolile au ajuns pe la Piatra şi pe la Ieşi. Bădica Melinte, om foarte strădalnic, deşi piciorul amputat de pe la glezne şi-l poartă în scară. Te cuprinde ruşinea când vezi cum stăruie să te servească chiar el însuşi, trudindu-se cu adusul bucatelor prin glodăria drumului.

— Dumiata din războiu se vede te-ai ales cu năcazul ista? — întrebi.

— Da! Din războiu cu Bistriţa! Ii un car de vreme trecută de când mi l-am zdrobit cu plutele. —

Pomenim atunci de celalt invalid, cu exact acelaş beteşug, întâlnit în drumul nostru.

— Da cum nu! Il cunosc eu! — face badea Toader — Ii ca şi mine. Şi tot de la Bistriţa şi-o câşligat-o! —

Ne înghiţim lupeşte ospăţul şi ne spălăm gât-

lejul cu vinişor. Doamne ce mai somn slăvit are să fie îndată în cele albituri de colo! Ţi-ai găsit! Toată nopticica te lupţi cu — nu le-ar mai veni numele să le vie!... cu pişcătoarele oştiri de *pulex irritans* şi *acanthia lectularia!*...

Dela Farcaşa la Pipirig. *3 Iulie 1925*

De plată pentru găzduire badea Melinte nici nu vrea să audă: — Plata-i pentru altfel de musafiri. Dumiavoastră să fiţi numai sănătoşi şi dă Doamne să ajungă şi copiii noştri drumeţi prin părţile dumilorvoastre!... —

Locul de concentrare ni-i la primarul Lupu, găzduitor şi el a doi inşi de-ai noştri. Gospodărie foarte întemeiată la domnul primar, dar, şi destulă cărturărie cu multă carte din institutul „Cartea românească". Ba până şi netrebnica ediţie Caragiale maltratat de O. Minar a ajuns să se bucure de măghiranul şi de busuiocul grinzilor de aici.

Vorniceasa[16]) Lupu ne surprinde şi pe noi cei maşi pe aiurea cu câte o cafeluţă, fiindcă „cu două nu te plouă".

— *Cu două* gânduri, cu unul al dusului şi cu altul al rămasului! — completăm noi gluma, uitându-ne la vrăjmăşia cerului de astăzi.

Şi vorba ceea: nu ne lăsaţi, că ne ducem... — o pornim noi cu multă nădejde, deşi vremea-i cum mai şugubeaţă. Dar gândul că în curând trebue să ne ajungă din urmă cei doi plăieşi *Dolieni*, descălecaţi de aseară la primarul Farcaşei, şi că — vorba d-lui primar Lupu — până'n *Dolia* oamenii iştia au să ne poarte „ca pe palmă", gândul acesta deci ne mână tot într'o întinsoare înainte. Tovarăş şi călăuz ni-i deocamdată inimosul D. Popovici. Cât trecem printre bine înstăritele case din Farcaşa, ne mai ferim de noroiu ţinându-ne de şarampoii gardurilor. La capătul

[16]) Aşa se zice adevărat moldoveneşte: *vornic*, nu *primar*. *Vornic* a fost doară şi moşul lui Creangă, David Creangă din Pipirig. Şi *vornicia* stăruie până astăzi în Bucovina.

satului ne uimeşte vechea bisericuţă de lemn, soră dreaptă a bisericii noastre din Broşteni.

De aci încolo tot pe apa Farcaşei în sus, pe lespezi de stânci şi printre surpături de pereţi atât de interesanţi pentru cine vrea să cunoască măruntaiele pământului.

Aducem vorba despre invalidul-erou dela Borca şi prietenul Popovici ne lămureşte: — Mai erou decât cum de erou e în lupta vieţii, nu ştiu să fi fost în războiu. —

Ploaia năzuroasă de parcă am fi în luna lui Prier. Tunet surd ne prinde acum luarea aminte. Sân-*Cheile*[14]) *Farcaşei*, cu o cascadă de vre-o doi metri înălţime. Că nu ni-i locul şi vremea mai îndemână, să ne facem cheful şi să-i cercăm gustul!

Urcăm din greu. Intr'o gură de poiană rontăiesc la iarbă doi-trei „chetroşi" căiuţi de munte. Derişul din faţă îşi ciuleşte urechile şi clocote valea de nechezul lui răsunător.

Vremea ne-o trecem şi cu flecuşteţe folclorice, între cari — fie-ne cu iertare — locul întâi îl deţine echivocul cimiliturilor *îmbălate*. Şi foarte propriu în spiritul caustic al cimiliturii, zeflemeaua ad-hoc ţişneşte spontan:

Cinel, cinel
Porneşte la drum
Cu bocâncii scrum — în pofida cuiva dintre noi care-şi duce încălţâile în spinare.

Dacă-i vorba însă de taclale, apoi las'că nu le ducem dorul, pentrucă iată-i acum sosiţi din urmă şi făgăduiţii plăieşi din Dolia. Imblători *cu sloboda* cum se găsesc, sânt iuţi la picior şi nici de umezeală parcă nu le prea pasă.

La poalele dealului *Bulbuc*, acolo unde din mâna dreaptă *Părău (l) Prelucii* vine să se verse în *Farcaşa* ne luăm rămas bun dela noul nostru prieten Popovici. Rămâi cu bine de-acum şi tu Farcaşă a scaldei noastre de ieri, pentrucă noi îndată o să ridicăm spinarea

Bulbucului şi între tine şi noi o să se aştearnă alt ciurgăuaş : *Cracul Bulbucului.*

In marginea cărăruii un ochiu de izvoraş.

— Ei ! Mai tragem aici câte o duşcă, că de-amu încolo, să te usuci de dorul apei — face bădica Toader Cucoş din Dolia.

Ochi-ţi rămân pe minunatele baiere ale traistei lui. Şi, vorbă scurtă, pentrucă aşa se face negoţul cel de ispravă : — Bădi, iei o sută de lei pe baierul ista ?

— Ba nici o mie, că asta-i pomenire dela o răstrăbunică a noastră, Dumnezeu s'o odihnească unde-o fi odihnind ! Lucru ca aista nu se mai face astăzi.—

Poţi să şi te bucuri, ca să nu te măhneşti de un răspuns ca acesta.

Celalt, vănătorul Haralampie Văcariu — aşa ni l-a înfăţişat D. Popovici, drept un straşnic de avănit râvnitor al sălbătăciunii — se poartă în straie de suman, fiind în scurtul lui sărdac, cu adevărat întruparea sprintenelii.

Şi amândoi Dolienii noştri înarmaţi cu topoare. Se potrivesc deci şi aici informaţiile pe cari *Marele dicţionar geografic* vol. I 656 ni le dă pentru comuna Broşteni cuvântând : „Principala unealtă de muncă e toporul, de care săteanul nu se desparte niciodată, servindu-i la vreme de nevoie şi ca armă de apărare contra fiarelor.“

Urcăm. Soarele se simte chiar şi de după nori. Toată coasta-i o poiană. Sântem în plină sărbătoare a florilor şi a fluturilor, între cari şi însângeratul *fluturaş de aglică* (zygaena filipendulae) sau *fluture încruntăţel*, cum i se mai zice, cu cele şase distincte picăţele de sânge pe metalicele sale aripioare verzui de dinainte. A plouat cu atâta belşug, că chiar şi aci pe coastă pământul musteşte de umezeală. Păcat numai că Dolienii noştri sânt aşa de ahotnici la mers, încât tu care-ţi duci în spate şi masă şi casă, nu te mai poţi ţinea de ei. Şi-apoi în fruntea şiragului năpusteşte ca la o... Văcărie regală... haiducul nostru D., turist nu de azi de ieri, poreclit de noi „Kilo-

meterfresser" pentru văjnicia cu care calcă munţi şi ape... Dumialui deci e cel ce se înfruptă acum din poveştile celor doi plăieşi. Gâfâi pe urma lor aromându-ţi gura cu sămânţă de *săcărica* zisă şi *chimen* (carum carvi) şi singur cum eşti acum, te vezi deodată în faţa giganticelor tălăzuiri, verzii-albastre din fund...

Urcăm mereu. Harta militară austriacă (cu scara 1:75.000) înregistrează aici cota de 1064 metri. Intrăm în răcoarea codrului. Din deal un băieţaş îşi coboară murgul încărcat cu putini.

— Ia sama, mă, că-ţi pică *pocladu!* (perina tarniţei) — îi dă de grijă bădica Toader.

Noi ne facem datoria de a ne mira cum de aşa un ţânc de băiet se bizuie singur-singurel pe nişte locuri ca acestea.

— Da' Doamn' păzeşte, să deie ursul peste dânsul!

— Mare lucru!— face păduratecul Haralampie. — Nu s'o întâlnit dăunăzi un băiet de-a noştri cu ursu bot în bot?! Şi-apoi! L-o cătat Moş-Martin oleacă la obraz, l-o stuchit şi l-o lăsat în plata Domnului. Că dihania nu dă la om.

— Da, mă rog, ce fel de vânat se găseşte pe aici?

— Ce fel? Tăt felul! Tătă dihania şi tătă sălbătăciunea. Numai *alifant* nu-i; că acela o rămas la bâlciul dela Folticeni.

— Care va să zică aţi fost şi pe la Fălticeni?

— Vezi bine! Că doar nu sântem din pădure!—

Şi ne facem noi a mai căta pe urma căluţului care-i tot o sudoare de povara sarcinii.

— Ia aşa se fac drumurile pe aici! Nu cu încărcatul, ci ori cu sloboda şi pe jos, ori cu caii!— îşi dă acum unul din noi cu socoteala.

De bună seamă, că aşa! Cum a făcut şi David Creangă cu şcolerii lui, punând „tarniţele şi desagii pe cai şi legându-i frumuşel cu căpăstrul pe cel de-al doilea de coada celui întâi, pe cel de-al treilea de coada celui al doilea, pe cel de-al patrulea de coada

celui al treilea, cum îi leagă muntenii" — mărturisesc *Amintirile.*

— Făceau bieţii oameni cum puteau — încheie bădica Toader, — că înainte vreme unde se mai pomenia de drumuri şi căruţe?! Până'n Târgu-Neamţ aveai ce-o întinde la picior! —

Şi are deplină dreptate omul nostru, pentrucă iată ce spune (pag. 46—47) şi citata monografie a Broştenilor: „Până pe la 1880 nu era drum de car până la Broşteni. Locuitorii se duceau la târguri (Tg.-Neamţ, Folticeni şi Piatra) pe *plaiuri* şi *obcini*, cu câte 5—8 cai legaţi în şir unul de coada celuilalt, ducându-şi lucrurile de vânzare şi aducându-şi păpuşoiu ş. c. l.".

Cu caii sau mai bine zis pe lângă cai călătoriră şi râioşii Irinuchii când „în Dumineca de Florii, des-dimineaţă" plecară „din Borca, pe Plaiul-Bătrân împreună cu doi plăieşi călări, spre Pipirig".

Mai coborîm o toană într'o corhană unde câţiva munteni se mocoşesc pe lângă nişte buşteni de brazi.

— Ia aista-i stăpânul stânii la care dacă-ţi vrea om face o leacă de popas — ne lămureşte călăuza noastră.

— Cum să nu vrem! Da cum îi zice stăpânului stânii? —

— Gavril Creţu din Farcaşa, că-i creţ şi el de atâta oaie ce are! —

Urcăm de ne fuge sufletul. Cruciş-curmeziş buturugi răsturnate, şi noroi, şi alunecări şi opintiri ca acelea. Un scurt popas în care ne împărţim frăţeşte resturile de pâne. De apă pentru stângerea setei, nici vorbă. Umblăm doar pe *cumpăna apelor* (=Wasserscheide), ceea ce va să zică: pe creasta care face hotar între două ramificaţii de ape, despărţind apele *Bistriţei* de cele ale *Neamţului.*

Şi pentruca popasul să ne priască mai bine şi zdruncinul să ne pară mai uşor, ne dăm la cetit despre pătimirile ce le-au îndurat fugarii Irinuchii pe locurile acestea. Şi iat-o iar povestea *Amintirilor* lui Creangă:

„Iar a doua zi, în Dumineca de Florii des-dimineaţa am plecat din Borca, pe Plaiul-Bătrân, împreună cu doi plăieşi călări, spre Pipirig. Era o zi frumoasă în Dumineca aceea şi plăieşii spuneau că n'au mai apucat aşa primăvară de vreme de când îs ei.

Eu cu Dumitru însă, o duceam într'un cântec, strângând viorele şi toporaşi de pe lângă plaiu şi mergeam tot zburdând şi hârjonindu-ne de parcă nu eram noi râioşii din Broşteni, care făcusem atâta bucurie la casa Irinucăi. Şi mergând noi tot aşa, cam pe la amiază deodată s'a schimbat vremea cea frumoasă într'o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pământ, nu altă ceva. Pe semne baba Dochia nu-şi lepădase toate cojoacele. Incepe a bura, apoi o întoarce în lapoviţă, pe urmă o dă în frig şi ninsoare cum se cade, şi într'un buc ne astupă calea, de nu ştiai încotro să mergi. Şi tot ninsoare şi pâclă până în pământ, de nu se vedea om pe om alături fiind.

— Aşa-i că s'a deochiat vremea!? — zise unul dintre plăieşi oftând. — Mă mieram eu să fi mâncat lupul iarna asta aşa de în pripă! — De pe la Inţărcători am prăpădit drumul. De acum s'o luăm de-a chioara, şi unde ne-a fi scris, acolo vom ieşi.

— I-auziţi glasul unui cucoş — zise celalalt plăieş. — Haideţi s'apucăm într'acolo şi poate să ieşim în sat undeva. —

Şi ne coborîm noi şi ne tot coborîm cu mare greutate pe nişte povârnişuri primejdioase şi ne încurcăm printre ciritei de brad, şi caii lunecau şi se duceau de-a răstăgolul, şi eu cu Dumitru mergeam zgribuliţi şi plângeam în pumni de frig şi plăieşii numai icniau şi-şi muşcau buzele de frig şi necaz; şi omătul se pusese pe une-locuri până la brâu şi începuse a înopta când am ajuns într'o înfundătură de munţi, unde se auzia răsunând glasul unui părăuaş ce venia ca şi noi din deal în vale, prăvălindu-se şi isbindu-se de cele stânci fără voinţa sa... Numai atâta, că el a trecut mai departe în drumul său, iar noi am stat pe loc şi am pus-o de mămăligă fără apă.

— Ei măi băieţi, ia amu trageţi la aghioase — zise un plăieş, scăpărând şi dând foc unui brad.

— Ce ţi-i scris, în frunte ţi-i pus; chef şi voie bună — zise celalalt scoţând o hrincă îngheţată din desagi, pârpâlind-o pe jăratec şi dându-ne şi nouă câte o harchină. Şi aşa luneca hrinca aceea de uşor pe gât, parcă era unsă cu unt! După ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigit împrejurul focului; şi deasupra ninsoare, dedesupt udeală; pe-o parte îngheţai, pe una te frigeai, ca la vremea şi locul acela. Şi tot chinuindu-ne aşa, era să ne pască alt păcat: cât pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de seamă unul dintre plăieşi. Pesemne blăstămul Irinucăi ne ajunsese.

In sfârşit se face şi ziuă, şi după ce ne spălăm cu omăt şi ne închinăm după obiceiul creştinesc, pornim apoi cu plăieşii la deal pe unde ne coborîsem. Ninsoarea mai încetase, şi după multă trudă am găsit drumul, şi hai-hai! hai-hai! către sară am ajuns la bunicul David în Pipirig. Şi când ne-a văzut bunica, de bucurie a şi tras un bocet". — — —

— Na! D'apu aista ştiu că scrie! Ca aievea — se miră badea Toader Cucoş. Iar bietul Grigori Patraş (din Bahrineştii Bucovinei), ordonanţă a locotenentului P., din smolit şi zămărît ce fusese până adineori, radiază acum a zimbet, de parecă s'ar găsi în poala bunichii din Pipirig!...

Şi-o pornim vârtos la drum că.... cuvântul din poveste înainte mult mai este!...

Muncim în sudoarea feţei. Urcăm cu sufletul la gură prin hleiul drumului, ne săltăm peste enormi buşteni de brazi şi ne încălcim în cepuri şi'n ciritei.

— Ia amuş sântem la Inţărcători — îi dă bădica Cucoş.

La *Inţărcătorile* lui Creangă! Gândul acesta ni-i strămur şi izvor de nouă vlagă. Dar oboseala covârşeşte. Până şi ahotnicul D. se moaie şi rămâne în urmă.

— Pe la aşa înţărcători doar dracul să-şi fi înţărcat copiii! —

Şi plăieşii noştri în adevăr par a-şi bate joc de nemerniciile noastre, că odată ies şi din puţina cărare ce-o avem şi-o apucă hăbăuca prin codru. Ba dela o vreme ridicăm deadreptul, pieptiş, poncişa coastă din mâna stângă.

Lătrat de câne se revarsă deodată peste tot cuprinsul pădurii. Lătratul cânelui nu ştiu să mai fi fost cândva o atât de izbăvitoare înviorare ca de data aceasta. Zăpăiturile dulăilor cresc şi se multiplică. Glas de om intervine ogoitor: — Nea, nea, nea, *Haiduc!* Ţâbă *Zurzan!* —

Ba până şi biruitoarea trâmbiţare de cucoş răsună acum, ca în cinstea lui Toader Cucoş din fruntea şiragului nostru.

Dar pe o vreme de necontenite ploi ca acestea, stâna lui Gavril Creţu stă'n vârful muntelui ca o cetate, ca o cetate în jurul căreia aluatul de noroi, frământat de sutele de picioare ale oilor, închipueşte cel mai inexpugnabil brâu de fortificaţie. Dai pe'ici, dai pe colo... Pace! La urmă îţi iai inima'n dinţi şi năvăleşti orbiş înainte.

— Pe dincoace, pe dincoace! — te strigă baciul.— Şi iacă poftim o cârjă, că altfel nu-i chip! — adaogă omul, zburătuindu-ţi toiagul ciobăniei sale. Ajutorul acesta de nu venia la vreme, te pomeniai pornind în patru buşi prin plămada glodului. Şi iară te convingi, ca şi la vănătoarea *steluţelor* de pe *Pietrele Doamnei*, (da, aşa-i zice ţăranul nostru[17]) singuratecei şi rarei noastre flori alpine, soră cu cerul; şi-i mai zice acestui gnaphalium leontopodium şi *flocoşele*, dar ferit-a sfântul nu *albumiţă* sau chiar *floarea reginei!!...*), că toiagul nu-i un lux, ci un drept al drumeţului.

Cu ajutorul cârjei deci, şi mai traşi, mai împinşi, iată-ne ajunşi şi la stână! Abia intraţi în colibă, ploaia începe a turna ca din cofă, învălindu-ne întreaga prive-

---

[17]) Auzit (în 17/8 1925) dela badea Sidor Odochian din Calineşti-Dorna, pe valea Bistriţei.

lişte din faţă, şi coasta negrilor brazi, şi smaraldul fânaţului, în zăbranicul de suliţi poncişe ale ploii.

Dar aici te simţi atât de bine la adăpost, de pare-că în adevăr ai sta într'o cetate. Focul *nacladului* se prelinge şerpuitor pe fundul căldării şi o rândunică (hirundula rustica) îşi scoate guşa ruginie din cuibul lipit sus de grindă, drept deasupra focului. Ca s'o apere de bobotul focului, ciobanii i-au pus sub cuib un *folt* (coajă jupită) de molid. Fum şi rândunica deci şi ma presus de toate o atât de sinceră bucurie pe feţele acestor pustnici fericiţi acum de vederea feţelor noastre omeneşti.

— Aista-i al doilea rând de puiuţi, care-i hrăneşte amu — îi dă baciul. — De vre-o şepte *ai* tot vine de ea când venim şi noi, şi se călătoreşte când ne călătorim şi noi cu *răscolu* (=desfacerea) stânii. . . . —

Unul câte unul apar şi ciobanii. Printre picioarele lor se încurcă şi un urseiu de căţălandru cafeniu, minunat de bine blănit şi minunat de caraghios cu aierul lui grav de vajnic slujbaş al datoriei, când de nevârstnic şi tălpălăgos ce e, pare a fi însaşi întruparea bolocănoşeniei. Dar cât de iute îşi uită sărăcuţul de el vâjnicia când ciobanii îl sicteresc cu acel foarte specific „*ţâbă*“ al lor, din care auzi doar numai un *ţâââ* înecat în gâtlej.

— Apoi bine-aţi venit pe la noi, domnilor şi luminaţilor, că şi nouă aici ni-i dor de oleacă de obraz de om! — începe baciul Petrea Ion a Ilenei.

— Bine v'am găsit şi dă Doamne să ne întâlnim şi la anul! — urăm noi.

— Cu pace şi cu sănătate! — încheie baciul — Şi mare lucru nu-i, că noi, dacă a vrea Dumnezeu, la anu' tot pe aice om băciui. Şi de treizeci de *ai* de cându-s la oi, parcă numa odată ni s'o tâmplat să ne vie ospeţii a doua, ba şi a treia oară?! Şi deaceea socot eu, că trăind şi nemurind, poate să ne mai întâlnim cândva. —

Ciobanii stau să pornească mulsoarea, pentrucă „soarele e'n crucea amiezii“. Ploaia se opreşte ca la

comandă şi avem prilejul de a fi de faţă la această a doua mulsoare de astăzi. Dar *strunga* nu e una cu *coliba*, ci-i (ca şi'n ilustraţia publicată de D. Dan în „Junimea literară“ An. XII 1923, 97) colo mai în deal, de un brad mai la deal decât coliba. Înotatul la deal prin plămada noroiului e muncă dela roate. Ciobanii în opinci, baciul desculţ, cu piciorul gol, mai opincă decât opinca.

Hei! — Bine ar fi ciobani la oi
Dacă n'ar fi atâtea ploi! — glumim noi cu

Coliba şi strunga stânei (după D. Dan)

chiuitura lui S. Fl. Marian (*Hore şi Chiuituri din Bucovina, 1911, 145*).

— Păi: S'ar schimba ciobanu' cu ţiganu',
Dacă n'ar ploua tot anu'! — râde baciul nostru.

Şi iată-ne la strungă. Baciul şi cei trei ciobani *mulgari* s'au aşezat pe *scaune* băietul *strungar dă oile din ţarc la strungă*, şi laptele începe a cioroi în *găleţi*.

Cu mâna pe cucoşul aparatului, fotografic pândeşti clipa când trebue să prinzi acest vajnic episod din viaţa ciobănească, urechea însă mereu îţi înregistrează interesantele apostrofe cu cari strungărelul cela cât nu Piticot face atâta hotrocol printre oi, mânându-le la *strunguţe*: — Nea, gălbază, nea, mânca-te-ar capchia!

Harăst, *Stogomană!* Cea, *Doldoroaie*, mănânce-te răsfulgul să tă mănânce! —

Mulsoarea e în toiul ei. Dar, pe-o aşa vreme, unde totul e în două cu murdăria, mulsoarea aceasta nu poate fi apetisantă. Las' că şi nasul ţi se cârneşte de mirozna.. Şi când spuma laptelui îngălbeneşte de „maslinele" (materiile fecale) pe cari oaia le scapă în găleată, atunci *mulgarul* râde şi scoţându-le cu mâna

Strunga stânii lui Gavril Creţu

mai găseşte de cuviinţă să glumească: — Ia, aista-i cheagul cel adevărat al caşului! —

Şi se tot părândă oiţele prin cele *strunguşoare* şi mai fiecare dintre ele se învredniceşte a-şi auzi porecla însoţită de apostrofa pe care o dictează situaţia: — Ceas *Caşulină!* Nea *Preoteasă*, nea! Harăst *Cerboaică!* Dă-te'ncoa, *Pârvă!* —

Când dai să cobori înapoi la colibă, *mulgarii* odată trag de pe *spatarele scaunelor portiţele strunguţelor*, *închid strunga*, şi-ţi iesă în preajmă să le faci şi lor *„un potret"*. Iată-i deci acum înşiraţi ei în de ei înaintea aparatului, în frunte cu baciul Petrea a Ilenei

(de 53 ani), care pleşuv cumu-i s'ar potrivi parcă mai curând la... o catedră universitară.

Alături moşul Nicolai Dolhăscu cioban de 67 ani vârstă. Pe urmă ciobănelul Gavril Vasile Dumitriu care cu ai săi 20 de ani stă cum rău la stână — vorba cântecului:

„Bine-ar fi cioban la oi
Dacă n'ar fi-atâtea ploi,
Şi ar fi bună şi strunguţa
Dac'ar da pin ea mândruţa..."

Şi colo'n margine, ciobanul baş-cioban Petrea Şuvei (de 32 ani), şi el cu *Zurdaia* lui alături.

De-acu nu mai ţine ea mult nici mulsoarea. Coborîm la colibă. Ciobanii îşi duc *găleţile* ţinându-le de *baiere*.

— Da cela ce foc îi acolo? — întrebi, uitându-te la fumul de sub colibuţa cea de lângă *parcan* (gard).

— Poi acolo-i *zavatra* — răspunde badea Şuvei.

Zavastra e locul unde ciobanii fac straja de noapte a stânii. Întreţinând toată nopticica focul, ciobanul hodineşte el cum hodineşte aici la zavatră. Dulăul care i mai ager, are şi el cinstea de a se pârpăli în jurul focului de aici. Dacă *dihania* de urs ori lup dă la oi, atunci ciobanul străjer prinde a răcni împroşcând cu tăciuni în dreapta şi 'n stânga. Dulăii sar apoi şi ei de-avalma. Toată stâna se ridică 'n picioare. Şi-un răcnet şi-un harhăt ca acela face iad din întunerecul nopţii Zavatra îi deci locul somnului iepuresc, drept care ciobanii fac slujba zavetrei *cu rândul*. De bună seamă acesta-i somnul la care se gândeşte şi cântecul popular când zice:

„Măi ciobane dela oi,
Măi ciobane, măi,
Tu n'ai grijă nici nevoi,
Mă ciobane, măi!
De cu seară până'n zori
Tu te culci pe pat cu flori,
Cu capul pe muşoroiu,
Cu ochii steliţi la oi,
Cu capul pe floricele,
Cu ochii ţintiţi la stele (Marian ib. 15)."

— Da'bine, o puşcă ceva n'aveţi pe aici, pentru dihănii? Cu tăciuni vă apăraţi de ele?

— D'apoi că şi mult ar ţinea la noi puşca! Cum ţi-ar simţi-o, cum vin şi ţi-o iau! — se răspunde bădica Şuvei.

— Cine? —

— Cine? *Cei de-a codrului!* —

Noi, pare-c'am fi într'un gând: ne uităm toţi deodată la tocul singurului nostru revolver...

Ciobanii dela stâna Creţului (în colţul din stânga, aplecat lângă *Balaia* lui baciul Petrea)

— Şi cum îs cei de-ai codrului, mă rog?

— Cum să fie?! Aşa că lui tot una i-i! Cu o mioară întreagă în cap. Destul îi să-l vezi, nu să-ţi mai ceară. Ce-i pasă lui?! El vine pe moarte îi dai, bine! Nu,.... îţi dă el ce nu-ţi trebue!...—

— Ia chiar amu două săptămâni ne-o picat vre-o zece haidamaci oaspeţi! — se amestecă şi moş Nicolai în vorbă. — Drept că o samă-s şi de treabă: n'apucă orce... —

La aşa vorbă nu-i mirare că-ţi mai vine în gând şi cântecul hăla de-i zice:

„Bine-i Doamne şi cioban,
Dar mai bine mi-i ţăran!“...

Vorba e însă că numai cu vorba nu se împle torba! Şi dacă om sta numai de poveşti, apoi ne ajunge la inimă soarele şi ne uscă de-a'n-picioarele. De aceea a sosit acum vremea să ne fie tare dragă *stâna*

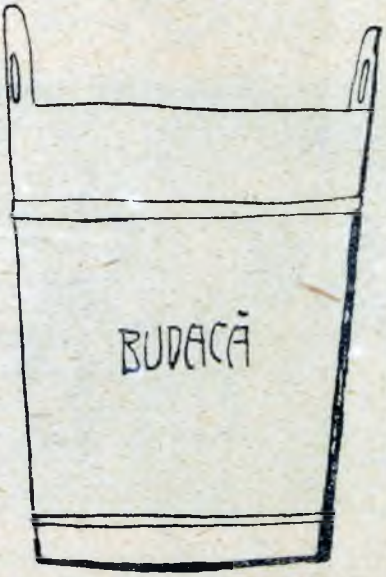

Budaca (după Dim. Dan)

(aşa-i mai zice la coliba baciului şi băciuitului) în care forfoteşte ceunul cu mămăliguţă. Ochii alunecă cu jind dela forfoteala ceunului la toate mişcările baciului care se dă acum la făcutul caşului. S'a spălat omul pe mâni în *zăr*, îmi aşează apoi pe *budaca* (cea cât un înalt *ciubăr* cu două *urechi) hârzobul* (un cerc de *gânjuri* cu două-trei spiţe cruciş-curmeziş) menit să susţină *strecurătoarea*. Te prinde mirarea cât de puţin vrednică de a strecura laptele arată a fi această strecurătoare, care nu-i decât o cârpă de câlţi, o zdreanţă de sac. Şi totuşi cu câtă evlavie o

întinde baciul pe hârzob! Strecură apoi laptele din găleţi în budacă, mai pune înuntru oleacă de *cheag*, mestecă cu *polonicul* şi: — Cu vrerea Celui-de-Sus iată-l-ăi gata şi caşul! — încheie baciul făcând deasupra semnul crucii.

Dincoace la foc, altă poveste, şi mai şi: Mămăliguţa *răsturnată* pe *fund* fumegă aburi gâdilitori de nas şi'n acelaş ceun abia ridicat de pe *cârligul vârtejului* ni se pregăteşte acum mâncarea de elită a stânii: *to pitul*. Lapte fiert cu sare şi *cozi* de ceapă verde într'însul; iar în clocotul acesta bucăţi de caş pus la topit.

— Irraa, d'apoi aveţi văd şi bureţi uscaţi! — faci a mirare când dai cu ochii de zbârciturile cele înşirate pe *ţâglă*.

— Tocmai bureţi nu-s ei, da' se cheamă că-s ca şi bureţii — răspunde Moşul Dolhăscu.

— Cum aşa?

— Aşa, bine! Că aiştia-s colbeci afumaţi şi-s de post ca şi bureţii. Că aiasta-i carne fără de sânge! Să vezi dumiata câtu-s de buni cu mujdei!

— Măi-măi-măi! Că multe feluri de bucate mai sânt la stână!

— Hm! D'apoi ce socotiţi dumiavoastră! Nu moare el ciobanul de foame! —

Pentru tovarăşul P. păstrama aceasta de melci afumaţi nu-i lucru nou. O ştie de mai demult. Ba — Dumnezeu ţie-i pofta — îi şi prieşte la gust.

Noi ceilalţi ne mulţumim a ne lua drept amintire câte o găoace de colbec (helix pomatia), de colbec fiert chiar mai adineori, — pentrucă aşa cu fiertul se scoate *bourelul* din *casa* lui

— Şi cum îi la stână, mă Gavriluţă? — mai slobozim noi o întrebare către ciobănelul cel de douăzeci de ani.

— D'apoi dumiavoastră nu vedeţi cumu-i!

— Vedem noi, şi deaceea ne pişcă dorul de a cânta:

Dragă mi-i oiţa laie
Ca mândruţa cea bălaie

Că tot zbiară şi mă cheamă
Să mi-o mulg la cataramă
Că ciobanu-i din alt sat
Şi la muls nu-i prea învăţat !...

— Eh ! Dumiavoastră vi-i a şăgui, parcă aista-i lucru de şagă ! — se supără bietul Gavril în râsul tuturora.

Din vorbă'n vorbă iat'o şi masa gata, — cu alte surprize, cu alte minunăţii ! Masa-i hăt joscuţă, numai de vre-o trei-patru palme dela pământ. Scăunelele : bucăţi de trunchiuri de brad, cu cepuri cu tot, curmate lungiş în două. Cum s'ar zice deci : scaune, nu cu picioare de împrumut, ci cu picioare fireşti crescute din însuşi trupul lor. Ista aice îi chiar numai cu trei picioare având la mijloc sub pântece un nod de-ai jura că-i o burtă de purcel înlemnit, sau să-i zicem mineralogiceşte purcel xyloidizat. Şi fiecare scăunel e un chip singular în felul său, şi toate-s sujete şi îndemnuri ale imaginaţiei.

Masa-i gata *aşternută*, de fapt aşternută cu un ştergărel. De jur împrejur lingurele înlocuiesc ceea ce pe aiurea se cheamă tăcâm. Intingem cu toţii în ceunul din mijlocul mesei mâncând cu poftă nesinchisită în adevăr gustosul *topit*, care doar atâta greşală are că-şi întinde uneori bucăţile de caş topit de pare-că ai sta să mănânci ... colbeci răsfierţi...

Mănânci deci la o masă de pitici desăvârşit înfrăţiţi într'ale mâncării, aşa cum în Octomvre 1918 mâncai la ospăţul haiducului căpitan de *caceaci* (*comitagii*) Boşco Giuriceanin din omericul şi ultraprimitivul şi arhipitorescul Muntenegru.

Şi noi la masă, iar badea Petrea a llenei săracul tot la băciueală ! Descopere budaca : laptele gata prins se întinde ca un şerbet, ca un măgiun.

Cu mâneca suflecată până'n umăr, baciul prinde a-l mesteca, a-l *ocoli*. Cu amândouă mânurile apoi începe a-l *îndesi* caşul, şi curând îl şi scoate gata *bulz* afară, ca un glob al pământului. Când dă să-l anine'n

strecurătoare, mâţa călcată pe coadă miaună de parecă i-ar fi scos măruntaiele.

— Câţ! *Hulpană* tu! Aice ţi-i locul?!

— Doară n'aveţi şi mâţă!

— Da de şoareci cine să ne curăţască? Că dau la brânză — răspunde omul, arătându-ne brânzăretul din *cămăruţa* din fund.

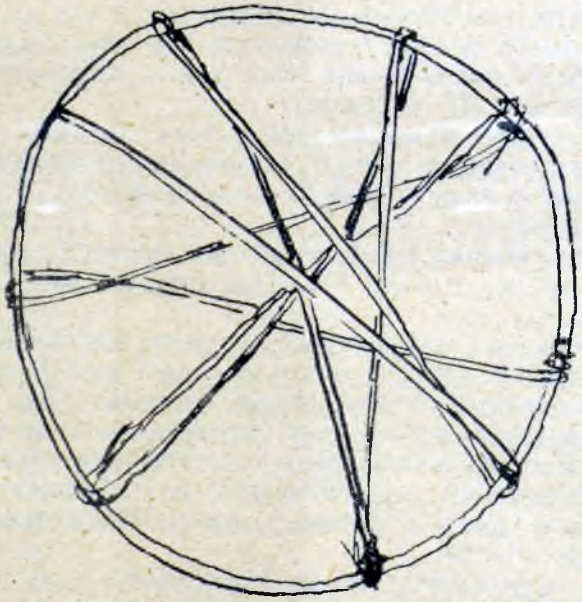

Hârzob (după Dim. Dan)

Înţelegem apoi din spusele lui Moş Dolhăscu că-i vorba de *şoarecii cei roşi*, de mus silvaticus deci.

— Ar putea dumiaei să se muntămească şi cu şoareci, da din când în când mai linchește şi din găleţi spurcăciunea, şi te-i mira de-om mai aduce-o la anul! — rezonează baciul.

— Las'o şi dumiata'n pace — intervine Moş Nicolai — că tot făptură a lui Dumnezeu îi!

— Făptură a lui Dumnezeu cu năravul dracului! — încheie baciul.

Şi cine-i harnic să prindă atâtea, atâtea alte fărâme din *cheatra cea scumpă* care *se hierbe* la stână! (*Hierbem chiatră scumpă* înseamnă pe aici: stăm de vorbă, stăm de poveşti).

— Apoi, mai rămâneţi cu sănătate, că eu unul *m'am dusu-m'am!* — ne întră'n vorbă bădica Şuvei, aflându-se *gata de porneală* cu oile.

— Că de-amu o pornim şi noi, oameni buni, să mai *facem mutare* la altă stână ceva — răspundem noi ridicându-ne de pe cea *laiţă*.

— Apoi da-da, că până'n *Dolia* mai este o bucată şi-s locurile cam *tari* [18]) (anevoioase de îmblat). Unde mai pui că şi ploile iestea te strică la picioare — intervine baciul.

— Doamne fereşte să nu care cumva să daţi deamu pe la o băciţă!... — şugueşte tot Moş Dolhăscu.

Rămas bun dragă colibă, a ospeţiei moldoveneşti! Ii omenim şi noi cum putem pe aceşti pustnici ai bunătăţii omeneşti cu ceva amăgeli de sardele, dar ceea ce mai ales ni se cere e tot afurisita *mahorcă* de tutun.

Coborîm acum vultureşte din înălţimea stânii. Un purcel face cură de auto-masaj în jurul răzlogilor dela *zăvoarele* (gardul de şarampoi mutabili, închipuind poarta părcanului) stânii.

— Asta vine'n cinstea Müllerieştilor! — ne tachinează camăradul VI.

Şi voia bună îţi dă aripi, şi nu mai ştii când şi cum te-ai dat de-a roata de vale.

Un ţarc îngrădit cu părcan închipueşte aici, la călcâiul muntelui, legumăria bieţilor ciobani: un strat de sfecle roşii, câteva cozi de ceapă, un fir de măghiran menit să crească şi să stingă poate nostalgia dorului de casă şi de *cele* de-acasă... Atât şi mai nimic!...

Ne înghite de-acum codrul şi-ţi mai întorci odată

---

[18]) Cf. Ion Neculcea: „şi fiind locul tare n'au putut isprăvi nimică" (Kogălniceanu, *Cronici* ed. a 2-a, vol II, 357).

ochii înspre cuibul cel de sus... Mic cumu-i, baciul Petrea a Ilenei apare acum şi mai mic ; poclonindu-şi mereu pleşuvia capului şi gesticulând cu mânile a sănătate bună... pare a fi unul din acele păduratece genii binevoitoare omului cari se întâlnesc în lumea basmului german şi cari viază aievea în singurătăţile pământului românesc...

— Mergeţi sănătoşi ! Domnul să vă steie 'n cale ! — mai prinzi din urările cari ca din lumea altor lumi, mai bune şi mai credincioase, ni se trimit de sus...

Sântem iar pe urmele lui Creangă, cel puţin o bucată de vreme pe urmele lui. Zic o bucată de vreme, pentrucă Creangă dă de înţeles c'a plecat, împreună cu moşu-său David şi cu uncheş-su Dumitru, din Pipirig, numai prin Boboieşti, „suind pe la *Fundul-Halaucii*“ şi ajungând „după un târziu în Farcaşa“. Creangă pare deci să fi făcut, dela Boboieşti înainte, drumul care urcă printre *Părău(l) Doliei* şi printre *Părău(l) Negru* [19]) (cel care în dreptul sătuleţului *Dolia* [20]) dă în apa *Neamţului*). Pe când noi, legaţi de călăuzele noastre, o să facem calea la Boboieşti peste cătunul *Dolia* coborîndu-ne în Dolia dealungul *Părăului Negru* şi luând-o apoi în jos pe apa Neamţului înspre Boboieşti. Sântem totuşi o bună bucată de drum pe urmele lui Creangă.

Coborîm dela *Înţărcători* (dela *Înţărcătorile* stânii lui Gavril Creţu pe care o înseamnă şi harta militară austriacă cea cu scara 1 : 75 000) pe la *Curu(l)-Halaucii* [21]) Lăsăm în dreapta *Poiana-Agapienilor* şi urcăm acum tarniţa, goală de pomi ca o poiană, a *Plaiului-Bătrân*.

Voia-bună luată dela stâna lui Petrea a Ilenei ne prisoseşte cu atâta bună-dispoziţie încât camăradul P.,

[19]) Neamintit de *Marele Dicţionar Geografic !*

[20]) Mă orientez după harta militară austriacă, cea cu scara 1 : 75 000

[21]) Creangă, mai delicat, îi zice *Fundu(l)-Halaucii.*

aici în mijlocul realităţilor, se angajează a ne face teoria simbolismului.

— Lasă-l, frate, batăr aici simbolismul! Mai bine ne-ai spune cum se cheamă buruiana cea cu foi lătăreţe de colo?

— Asta? — se răspunde badea Haralampie — Asta-i *stirigoaia*[22]). Şi-i de multe feluri de leacuri bună; mai ales, la vite de păduchi şi de râie.

— Apoi dacă-i şi de *vite* şi şi de *râie*, atunci poate-că-i chiar leacul simbolismului! — se întrece cu gluma tovarăşul D.

— Dar astalaltă, cum i-o fi zicând? — te faci a întreba rumpându-ţi un evantail din *năvalnicul* cela ce se bucură de atâtea porecle, — în cazul nostru *năvalnicul* sau *fereguţa de munte* (polystichum spinulosum).

— Asta? Asta-i *cerga-ursului*. Că cu dânsa îşi îmbracă ursul vizunia; mai ales *ursu(l) furnicar*.

Ştiam că'n Bucovina năvalnicul se mai cheamă şi *barba-ursului*, dar *cerga* aceasta e o poreclă şi mai proprie, şi mai pitorească. Să nu ne pierdem însă şirul vorbei şi să auzim ce-i şi cu *ursul furnicar*.

— Apoi ursu furnicar, domnilor, vine oleacă mai mic decât *ursu(l) mare*; şi pe piept îi bălan — ne lămureşte vânătorul Haralampie.

Exact la fel pomeneşte şi citata *Descriere a moşiei regale Broşteni* (pag. 92) despre aceste două feluri de urşi zicând: „Sânt două soiuri de urşi cari trăiesc la Broşteni: cei mai mulţi sânt de soiul ursului mare şi negru; ceilalţi puţin mai mici au o pată mare albă pe piept şi se numesc *furnicari*, din pricină că răstoarnă toate pietrele unde găsesc furnici şi alte insecte cu care se hrănesc".

Vrednică de a fi reţinută e şi statistica vânatului din aceeaşi monografie (ibidem) care arată că (pe moşia Broşteni) „dela anul 1877 până în Noemvrie 1905 s'au împuşcat 157 urşi, 76 lupi, 208 mistreţi şi 8 râşi" şi că în anii 1902 şi 1903, în doi ani de zile deci, fiarele „au mâncat... peste tot 65 capete de vite mari."

[22]) Veratrum album.

Sântem, nu ştiu până când [23]) încă mereu în ţara urşilor, şi nu ne prinde acum mirarea că pe la 1849 ursul, „nu se ruşina .. a se arăta ziua-miaza-mare“ prin Broştenii lui Nică Creangă.

Sântem însă nu numai în ţara ursului ci şi'n ţara virilei poezii primitive, — a cântecului, a basmului, şi

Diaconul Ion Creangă (după rev. „Şezătoarea“, vol. VI, 1901) (Clişeu retuşat = falşificat de zincograful Marvan)

a tuturor celorlalte deci. Măria-Sa Muntele e cel ce ni le păzeşte. Aminte fiindu-ne şi de spusele prietenului D. Popovici (din Farcaşa), ne gândim acum şi la preciză-rile ştiinţei folclorice care stabileşte d. p.: „Cântecul popular dispare mai întâi la şes“ (Dr. Otto Böckel, *Psychologie der Volksdichtung* 1906, 416) şi: „Fapt e

[23]) Avem *cerbării* ale statului, dar la *ursării*, cari să ne păstreze specia *plantigradelor* noastre, cine s'a gândit?

că cu cât mai mult munte şi mai multă pădure stăpâneşte o regiune, cu atât mai bogat i-i cântecul popular" (A. Strauss, *Bulgarische Volksdichtungen*, 29).

Dar cu câtă dârzenie ştie muntele să-şi ascunză comorile sale, şi cum ne vlăgueşte iarăşi, pentrucă ne-a ştiricit a fi pânditorii avutului său!

— Breee! Că departe o fi fiind acum acum stâna Creţului! — suspină camăradul Vl.

Şi'n adevăr drumul începe de iznoavă a fi spin şi suspin. Geaba mai arunci sămânţa de vorbă, că nu prinde! Fiecare-şi vede de calvarul său, zălud de atâta golomoz şi apărie. De cum „am făcut-o hăisa" pe dunga Plaiului-Bătrân, ne aţinem mereu tot pe cumpăna apelor. Şi dacă ici, pe greabănul muntelui, hleiul drumului fleorcăieşte aşa de urât, ce-o mai fi fiind de vale!

Inaintăm în direcţie nord-vestică de pare-că am vrea să atingem piscul *Halaucii* [24]) (cu 1534 metri), căruia ambele hărţi militare austriace îi zic *Muntele Bivol* [25]), dându-i şi ele câte 1534 metri. Dela o vreme ieşim din cărare rătăcindu-ne pare-că prin *sâhle* şi *sărături*. Ba nu ci (cam de pe la cota 1516 a hărţii austriace 1:75.000) „o facem ceala la vale. De aici înainte,—sănătate bună picioruşelor!... Colo unde ai trebui să păşeşti e numai o baltă, iar de margine unde dai să te fereşti calea ţi-i tăiată de uriaşi butuci de brazi cu zeci şi sute de împungătoare cepuri. Las'că şi panta creşte mereu. Colţuri de stânci pândesc din scoarţa de frunze uscate şi din cetiniş, ca să-ţi pună piedică şi să-ţi sclintească gleznele. Mai fiecare pas îi făcut pe gâcite. Şi nu mai îmbli, ci încărcat cum eşti, te slobozi de-a dărâmata la vale... Fugă şi zbor, nu marş! Singura răsuflare într'o năvală ca aceasta e doar câte o trecere de punte. Dar ce zic punte! Un molid cojit

---

[24]) Aşa-i zice harta cu scara 1:300.000 din citata monografie a lui A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu.

[25]) *Marele Dicţionar Geografic* nu pomeneşte de acest *Munte Bivol* iar despre *Halauca* se mărgineşte a aminti numai că-i o „ramură de munţi ce se prelungeşte din jud. Suceava spre marginea de N. a judeţului Neamţu, prin com. Pipirig"!

şi lucios cumu-i şarpele, prins dintr'un mal în cela mal, deasupra unui ameţitor clocot de apă.. Ferească Sfântul să-ţi arunci ochii în jos, când treci pe aşa punte. Şi trecutul numai cu îmbletul lăturiş, pas de pas, pas de pas, îl dovedim. Dar bădica Toader ci-că vrea s'o treacă deadreptul puntea. Şi câtu-i de *cucoş*, unde nu mi se iezeşte odată în apă, cât mi ţi-i melianul!

— Breee! Ce mi-a fost a păţi azi! Şi-au trebuit dumialor să vie atâtea şi atâtea poşte de loc ca să vadă aşa treabă! — se miră bietul om storcându-şi cămeşa de apă.

O seamă dintre noi dacă văd aşa tâmplare, nici nu se mai încumătă a trece punţi, ci-o iau cu binişorul deadreptul prin apă înainte!... Vorba ceea: Decât stâlceală, mai bine udeală!

Şi iată-ne acum pe gârla *Părăului-Negru* [19]), coborînd ca vijelia asupra cătunului Dolia. In sfârşit, sub poale de verdeaţă câteva haizaşuri fumegând şi de fum dar şi de umezeală: E *Dolia* cea cu abia vre-o douăzeci de *fumuri* (case).

Ne oprim câteva clipite pe un tumurug scăfat din marginea apei Neamţului ca să ne mai tragem sufletul. Aşa ca de-alde noi acum trebue să se simtă nişte fugari scăpaţi din bătaia gonacilor lor...

Numai freamăt de frunză şi de apă... Muţenie şi pustiu pe deasupra celor câteva surgunite acoperişuri de stuh... In fund de codru muntele se întunecă de nouri şi potop...: Un uriaş care cu sprincenele încruntate te mai urmăreşte şi te mai ameninţă...

S'o mai pornim oare înainte? Cu un singur gând da, şi cu zecesprezece gânduri nu! Prea ne-am hrentuit oscioarele. Şi-apoi nici nu ne ţineam noi plutaşi, ci numai ... plăieşi ... neînvăţaţi cu apa!...

— Ba eu aş zice să mereţi încaltea până'n Boboieşti — îşi dă cu părerea Dolianul Haralampie. — Că acolo aveţi unde mânea, în casa vânătorilor, la domnu' pădurar. Casă cât o cazarmă; şi anume pentru domni făcută! —

— La drum băieţi! La casa cea „pentru domni făcută", măăă! —

Bacşişul (parcă ţi-i oarecum să-i zici aşa urât!...) Dolienii noştri nu vor să-l primească: — Mai bine ni-ţi trimite câte o fotografie de cele dela stână. —

Şi iată-ne iar călare ... pe drum ... la vale pe apa Neamţului...

Mare-i Dumnezeu, domnule! De unde şi până unde: soare! Trunchiul unui molid înlăcrămat de răşină e numai aur şi diamant în bătaia unei suliţi de lumină. Ba prin iarba de alături se aruncă bezmetec încoace şi 'ncolo, cu aripi roşii ca de diavol, mohoritul *cosaş pârâitor* (psophus stridulus) sau *pârâitoarea* sau *harapul (pârâitor)* cum îl mai cheamă.

— Dacă n'aş fi cine sânt, maică aş zice că nu mai mânem în Boboieşti — face tovarăşul Ob.

Ţi-ai găsit-o! De cum ne răsare în cale ispita: alba, măreaţa *casă a vânătorilor*, — parcă ni s'ar fi prăbuşit în prăpastie drumul, aşa-l uităm cu toţii.

Năvală mare la cerdac. Nicicând însă nu ni s'a deschis până acum cu mai multă prietenie uşa ca de data asta. Cel ce ne întimpină e însuşi actualul stăpân al casei, brigadierul Christu Vlad, dobrogean de felul lui. Ne primeşte în chiar camera sa.

Coarne de cerb, de căprior, arme, pistoale, cornuri de vânătoare, căpcăni... — mă rog ca la casa vânătorului. Şi odată „tablaua" cu farfurioare pline cu dulceaţă... ca la casa Românului acum! Şi felegenuţe de caimac, şi taclale şi taxiduri...

Ager om vânătorul! Şi ager vânător Christu! Un Cosma Răcoare, cu mustaţa cât vrabia; bunduc, îndesat, dar bine învălit şi vârtos criţă. Câtu-i de aplecat la vânătorie se vede nu din faptul că ştie să povestească cum se doboară selbătăciunea, ci mai vârtos că stăruе să-ţi arate cum trebue cruţată, cruţată de fiară şi de om, şi mai ales de „fiara de om", care pentru acest Christu Vlad e braconierul. Gândul îţi fuge la vânătorul Haralampie de care te-ai despărţit acu jumătate de ceas. Pe încunjurate aduci vorba despre dânsul.

— Ii cunosc eu moarea! Şi mi-i să n'ajungă şi

dumnialui a mă cunoaşte pe mine! — răspunde domnul Cristu. — Le-am venit eu de hac şi altora, mai moţaţi decât bădica Haralampie !... —

Pe urmă poveşti despre potere împotriva hoţilor de selbătăciune şi despre năstruşnice vănători aranjate pe aici de *Societatea Vănătorilor Români* a unor prea simandicoase obraze dela Bucureşti în dorul gâlgâitului de şampanie şi a râsului de cuconiţe...

— Toate-s bune şi lăptoase — încheiem noi — păcat numai că vănatul ăsta-i numai pentru boieri —

— De asta, îi cam aşa ! Şi deaceea, dacă te-o făcut maica vănător, îi bine să fii brigadier, că nu te mai întreabă nimeni câtu-i de lungă coada ursului. Se întâmplă apoi să ai tu un ursuleţ ceva, te duci la ei orcând te trage inima să-l vezi. N'aveam mai an o ursoaică cu trei *căţei?* Şi nu-mi gelozise nevasta ? „Pe unde-mi umbli tu atâta, mă Christule?“ Şi eu, sărmanul de mine, la ursuleţii mei să-i văd cum o duc cu sănătatea... Până m'a simţit ursoaica, şi când s'a bursucat prea rău la mine, n'am mai avut încotro şi-am blănit-o ! Căţeii au mornăit ei un pic, dar în cele din urmă tot i-am ridicat dela curtea lor la bordeiul ăsta al nostru. La urma urmei s'au *voiajat* şi ei sărmanii la Bucureşti, să mai vadă ce-i pe acolo... Păcat ! Mai bine-i vedeam crescând prin fundoaiele *Chiţigăilor*[26]). Pare-că-i pustiu şi codrul fără picior de fiară !...

— Dar dinspre partea lupilor, cum vă mai lăudaţi ?

— Hei ! De ăştia nu-i nevoie. Cum îl văd, cum îl toc. Lupul nu ştie de glumă. Mare-i Dumnezeu că nu m'au rupt într'o noapte de iarnă. Până să se apropie potaia de mine, mă şi aburcasem într'un brad. Preţ ca jumate de ceas i-am tot pândit de sus. Carabina numai cu cinci *sărmăle* şi dihăniile vre-o douăsprezece cozi ! Noroc din cer până'n pământ că chiar atunci seamănă să fi rătăcit un cerb ceva prin partea locului ; că odată o rupseră cu toţii la goană pe urma cerbului. Cum am ajuns acasă. nu mă întrebaţi. Dar asta-i de mai

[26]) Munte în nordul Boboieştilor.

demultişor, când Christu Dobrogeanu încă n'o ştia rândueala de pe acilea!...

— Ia! Asta zic şi eu că-i viaţă! — se aprinde haiducul nostru D.

— Până ţi se ureşte şi de dânsa!... — face acela dintre noi pe care-l poreclim „scepticul“ şi care-şi dă aierul că-i trecut prin ciur şi prin dârmon.

— Ba omul care-i om, nu şti ce-i urîtul! — sare cu vorba brigadierul Christu — Şi doar de-atâta-i pare rău că cine-a făcut ziua, rău mi-a făcut-o de-i aşa mică. Abia ai isprăvit una, zece altele te aşteaptă. Ba mai vezi de gospodărie, ba mai împăiezi o lighioană...

— Că doar nu-i fi ştiind şi meşteşugul împăiatului!

— Ba de ce nu l-aş şti! —

Şi dintr'una într'alta, iată-ne până şi într'un atelier de împăiere! Jderi, bursuci, cucoşi de munte, fugăi, gaiţe, ereţi, vulturi...

— Mi-i drag să le cunosc şi după blană, dar şi după măruntaie e bine să le cunoşti! Numai cum vedeţi nu-s ele prea multe, că le tot trimit la boierie; ba la cutare moşie, ba la Bucureşti, care unde i-i scrisa. Şi mai sânt şi dincoace vre-o două — adaogă omul conducându-ne în marele salon al sufrageriei, unde sus în părete domină câte un cogemite pajuroi ca din poveste.

Cură vorba, dar cură afară şi ploaia.

Pe de lături dormitoarele: enorme paturi de brad, căptuşite cu fânicel moale mirositor. Intre paturi un podeţ din proaspăt lemn de brad, menit pentru cele mai simţitoare picioare desculţate.

Şi ploaia toarnă iar ca cu găleata. Din alt cerdac acum, perdeaua codrului se zăreşte ca'n vis prin vălul de ceaţă al ploii... Lăstunii de sub streşină îşi îneacă guşile de atâta caldă ţârâitură a bunei adăpostiri.

— Ii înţelegi, dumiata, ce zic lăstunii?

— Inţeleg atâta că-mi dau de lucru cu mânjitul pereţilor! răspunde Christul nostru.

— Şi că dacă ai vrea să-i împăiezi dumniata, ţi s'ar oferi bucuroşi la treaba asta.

— Ba Doamne păzeşte, că atâta cântec avem şi noi la casa noastră. Ai asurzi de pustiu fără dânsul! —

Trecem din nou pe lângă încăpătoarele paturi de câte doi inşi... Doamne ce-ar fi acuma să dea în Christu ăsta gândul prietenului nostru dela Borca! Să se împlinească aici, ceea ce acolo a rămas cu ştirbire... Dar nu-i dă Domnul omului, câtu-i vârful pomului! Şi-l mai lasă şi la poale, şi-l mai ţine şi cu boale!

A trecut ea însă şi ploiţa. De-acu până'n Pipirig — „ia! o fugă de cal" — Şi-o pornim prin Boboieştiul ista care pe-o vreme de revărsări ca cea de acum, mai bine s'ar zice Năboieşti, — uita-l-ar să-l uite ploile, cum l-a uitat *Marele Dicţionar Geografic* să ni-l pomenească!

Picioarele — ca de obiceiu la drumuri grele — înţepenite de oprirea 'n loc, dintru'ntâi cam scârţâie. Dar văzând că n'au încotro, se dau apoi la brazdă şi... la apă.

Casele se ţin cam una, dar dela o casă la alta îi cam numai atâta cât bate puşca... Garduri de răzlogi împrejmuesc grădini pustii şi din când în când şi câte o ogradă pustie. Nici tu om, nici tu vită, nici tu lătrat de câne — pare-că i-ar fi luat puhoiul pe toţi! Abia la cutare bordeiu, unde omul îşi bărduieşte nişte amnare, afli că treci prin dreptul sătuleţului *Cujbeni*. Ba de-acu se mai lărgeşte ea vălceaua. Intrăm în Pipirigul ţintei noastre.

Şoseaua îi tot o apă. Mai ştii, păcatul! Poate că de fapt aşa trebue să fie rânduită treaba: unde creşte *pipirigul* acolo să crească şi balta! Şi Doamne mintios s'a mai întâmplat a fi cel ce înseamnă pe hartă sate şi oraşe cu câte un cerculeţ, cu chip că aşa ar fi fiind ele aievea, adunate frumos grămăgioară ca într'un ceunaş! Că n'a trecut el cartograful ăsta prin Pipirigul lui David Creangă, să-l vadă ce mai Câmpulung fără de capăt îi! Ba nu zău, satul ista de n'o fi având la 4 km. lungime, apoi hotărît că n'are niciunul. Şi primăria de care mai ales ni-i dor, vine, mi se pare, tocmai pela cel de-al patrulea chilometru de ici.

Buimăcit de atâta drum nici nu-ţi mai dai seama că treci pe lângă o biserică nuş'-ce. Mai încolo, doi Românaşi se trudesc să dreagă şleaul, adâncindu-i şanţurile şi prunduind bulboanele şoselei cu prundiş hăt măşcăţel, cam aşa cumu-i bostanul... Vai vouă mucenici cari veţi avea a trece pe aşa drum cu teleguţa, de nu chiar cu telegarii!

Şi totuşi treaba parcă tot se drege Şi de la o vreme satu-i sat în toată legea. La primărie numai d-l

Răspopitul Ion Creangă (după revista „Flacăra“ An. IV 1914—1915, Nr. 9—10)

notar. Să poftim până la jandarmerie. Helbet! Aşa-mi mai vii de-acasă!

Înfăţişarea satului din ce în ce tot mai a om. Colo'n fund, pe dreapta, o măreaţă clădire scânteitoare de curăţenie. Şcoala „Ion Creangă“. Peste drum postul de jandarmi.

In faţa celor doi ofiţeri ai noştri bietul jandarm — acesta de sigur negăinar — n'o mai slăbeşte din „drepţi“ şi din „ordonaţi“. Porneşte în ruptul capului să ni-l mobilizeze pe domnul primar. Nu trec însă nici trei minuţele şi iată-l iar împiedecându-se de pragul

uşii: — Trăiţi dom' locotenent, oţcă [27]) să Vă rugăm de ceva documente, că o mai fost dăunăzi un domn care se făcea că-i ofiţer şi ne-o făcut oţâră de bajocură...

— Ei! Ştii că-mi placi, mă camărade! Adecă cum s'ar zice, noi îmblăm de-a batjocurii?...

— Ba, trăiţi dom' locotenent, să avem iertare; da' zicea dumialui că-i dela Institutul geografic şi eu, nu să-i cer îndreptările?! Şi pe urmă tot noi i-am tras ponosul... —

Intervenim atunci noi, partea civilă, şi liniştit acum de ... arhiva documentelor noastre, reprezentantul siguranţei publice, strălucind de bucurie, se năpusteşte iar pe uşă afară şi se îneacă în fumuria lumină a înoptării.

Ba la o adecă, ce mai umblăm noi după alde domni primari! Horăitul în duet a doi tovarăşi de-ai noştri gata biruiţi de somn, ne confirmă că ar fi atât de uşor să nu mai inoportunăm lumea. De altfel lumea (ca d. p. preotul care ne refuză net) nici nu se prea strică cu deranjul. Şi din grăbit ce fusese la plecare bietul jandarm, iată-l acum întorcându-se ca cu piciorul mortului: — Trăiţi, nu-i nimică. Domnul primar nu-i acasă şi gazdă iară nu-i... —

Dar în pervazul uşii mai apare o umbră. Ne prezintăm: d-l subrevizor Dumitru Gheorghiţă, conducătorul şcoalei de aici. Din chiar numai două-trei cuvinte ale d-lui Gh., cuvinte atât de elocvente în reticenţa lor, adurmeci că ăsta şi nu altul trebue să fie omul cel de leac.

— Poi nu vă lăsăm noi în drum. Vre-o doi poftiţi la mine şi vre-o doi la doamna Focşa şi... —

Tragerea la sorţi ne împarte iar câte doi inşi de casă. Şi doamna Rea Silvia Focşa, rudă şi dumniaei barecum cu Creangă, ne primeşte cu multă bunăvoinţă, iar declaraţia d-sale că: — Şi d-l Weigand a stat la mine! — ne gâdile la foale şi ne toarnă său pe rărunchi...

[27]) = o zis că.

Cer înstelat... Din nesfârşitele licăriri de sus coboară eternele tristeţi ale aducerilor aminte... Şi freamătul Ozanei, în faţa casei, cântă biruinţa de o zi a bietei pojghiţe pământeşti...

Pipirigul. Dela Pipirig la Humuleşti, Cetatea Neamţului şi Târgu-Neamţ. *4 Iulie 1925*

Ne pomenim sculaţi cu cântecul canţonetei lui Alecsandri :

„Azi e zi cu soare
Azi e sărbătoare..."

Ai totuşi ai cuvânt să regreţi că nici ast' noapte n'ai practicat cel mai recomandabil metod de dormire în vreme de excursii: şura cu fân... Dar scalda, la răsărit de soare în Ozana lui Creangă, înviorează mai ceva ca zece somnuri.

La d. Gheorghiţă, pe care şi înrudiri de familie îl leagă de Bucovina noastră, un al doile dejun. Sântem la capătul izbândirilor noastre, deaceea poate soarta se supune voinţei noastre şi dându-se biruită ne surprinde acum cu atâtea bucurii.

Mai întâi şi întâi o serie de veşti cari te umplu de admiraţie pentru această învăţătorime a Regatului. Şi sântem fericiţi că ne mai putem rectifica puţin părerea despre cele ale bietului Regat...

Societatea „Murmurul Ozanei" (cu fond de 20 000 lei) grijeşte de excursii [28]) şi teatruri populare. „Banca învăţătorilor judeţ. Neamţ" (singură de felul acesta în ţară) profesează sănătosul antisemitism efectiv, purtând cu mare izbândă războiul desrobirii economice. Fiecare comună a judeţului Neamţ întreţine câte un elev, bur-

[28]) In excursii şcolare, în culegerea vieţii, nu de prin moartele cărţi, ci din însaşi cartea vie a vieţii, Regatul întotdeuna ne-a fost superior! La Suceava, opt ani de zile puteai să tot rozi băncile liceului, fără ca un singur profesor să te ducă cel puţin până la ctitoria de la St.-Ilie a lui Ştefan cel Mare! Şi câţi dintre aceşti nefericiţi elevi n'au mai văzut-o nici până astăzi biserica pe care, Doamne mă iartă, o aveau sub nas!

sier de liceu. Judeţul mai întreţine opt studenţi bursieri, dintre cari tânărul Pantazi (la Paris) se distinge în matemateci. Pentru *Căminul studenţilor Ieşeni* s'au dăruit 100.000 lei.

Covoarele de lână ţesute (cu îndrumarea d-nei Elisabeta Gheorghiţă) de fetele clasei a 5-a dela această şcoală „Ion Creangă" se prezintă nu ca obişnuitele începuturi ale mai tuturor şcoalelor noastre de astăzi, ci ca cele mai de preţ piese de muzeu.

Religia muncii tăcute a celor umili se revarsă de aici în alinări şi biruinţe de binecuvântare...

— Umblau dumialor în ruptul capului nişte excursionişti ardeleni să ne cumpere câteva chilimuri de aiestea. Da' eu le-am spus: ce şi le mai cumpără, dacă se laudă că acasă au marea şi cu sarea — îşi încheie d-na Gh. lămuririle, atingând bag-seamă nu numai trufia regionalismului ardelean...

Şi deci, — cu această primăvăratecă inaugurare a zilei iată-ne acum porniţi înspre casa vornicului David Creangă.

Plin soare al cerului, şi al sufletului...

Pe „Ozana cea frumos curgătoare şi limpede ca cristalul" la vale, apoi în sus pe valea satului Dolheşti, casa lui David Creangă aflându-se cum s'ar zice în Dolheşti, în Dolheştiul care se ţine de „comuna Pipirig".

Săltată pe un tăpşan, dar îndosită după deal, căsuţa moşului lui Ion Creangă se iveşte din dosul grădinii şi a unei măricele ogrăzi ca o neaoşă căsuţă ţărănească: modestă dar totuşi omenească, şi curată ca haina de sărbătoare a ţăranului în alba ei văruială.

Păretele din faţă deschide la lume de-abia numai o uşă şi două fereşti la dreapta uşii. Din acoperişul drăniţit pândeşte un ochiu de slobozire a fumului. O prindem repede cu aparatele.

Căsenii, de unde şi până unde, au ştiricit că stăm să-i călcăm şi ne întimpină, chiar vorba Românului, cu căţel şi cu purcel pe prispa casei.

Stăpână a casei e acum văduva Nastasia Creangă care i-ar veni cumnată de văr lui Ion Creangă al nostru. Inrudirea ei cu Ionul nostru se vede mai răsvedit din anexata spiţă a neamului Creangă pe care era şi vremea s'o deie odată cineva şi pe care deci o dăm noi acum. (N'am mai ţinut seamă de articolul *Neamul lui Ion Creangă*, publicat în revista „Ion Creangă“ An. XII 1919, 98, de un Radu Manoliu „pe temeiul“ unor informaţii „culese mai de demult, completate însă cu

Casa lui David Creangă (Pipirig)

informaţiile extrase din opera lui Ion Creangă“ şi cu amănunte venite din partea d-lui V. A. Gheorghiţă, — fiindcă lucrarea această nu-i decât o superficială şi netrebnică înjghebare de mântuială. Dovezi, — una singură dintre cele multe: Ştefan al lui Petrea Ciubotariu, deci tatăl lui Creangă ar fi după R. Manoliu „poate-că frate cu Măriuca, căs.[29]) cu Andrei“. Dar *Amintirile din copilărie* spun răsvedit despre acest Andrei căsătorit cu „mătuşa Măriuca lui moş Andrei“ :

[29]) Iertare pentru... eufonia citatului!

„moş Andrei fratele tatei cel mai mic“. Şi aceasta-i cu totului tot altă socoteală !)

— Bucuroşi de oaspeţi ?

— Poftim, poftim ! Ştim noi ce cată domnii — ne întîmpină lelea Nastasia.

— D'apoi asta-i chiar casa bătrânească a lui David Creangă ! — facem noi o mirare.

— Vezi bine ! — se răspunde gospodina casei — Că n'am avut putere s'o mai prefacem. Numa hornul l-am înoit.—

Câtu-i de bine uneori să n'ai putere ! — ne abate nouă prin gând...

Şi'n adevăr vechimea casei se vădeşte din fiecare colţişor al ei, din întregul ei croiu, mai primitiv decât croiul cel de astăzi, şi din cele mai mărunte mărunţimi ale ei.

Casa vornicului David Creangă deci îi numai o singură odaie mare, cu tinda în faţă şi o cămăruţă în fund.

Intrăm în *casa cea mare* (camera mai mare). Hornul deşi prefăcut ca pentru zilele noastre, îi totuşi un coşcogemile horn bătrânesc, care'n staniştea lui ar putea cuprinde până şi-o vornicească de cele ôtova. Ce mai somnuri s'ar putea toarce aici alături de torsul motanilor !

Singura prefacere e deci hornul. Incolo toate aşa cum au fost văzute şi cum au fost pipăite de David Creangă, de bunica Nastasia, de Ionică al nostru şi de toţi ceilalţi..

Şi cât de aievea prind acum fiinţă întrupările *Amintirilor* şi cum dau cu toţii năvală asupra ta, voioşi să te întîmpine, pentrucă iar îi cobori aici din lumea paginilor lui Creangă !..

Uite-o cămara de colo! Ce de mai bunătăţi ţine bunica Nastasia (nu Nastasia cea de astăzi !) într'însa ! De-ai fi numai vrednic să străbaţi întunerecul oarbei încăperi abia luminate de o ferestruie, ca să nu dai, Doamn' păzeşte, în ulciorul cel „cu dohot de mesteacăn“, în loc să nimereşti, măi Nică, la oala cu smân-

tână şi groscior... O năstruşnică „piele de porc selbatec“ întunecă şi mai tare vederea din cuprinsul scundei cămăruţe. Dar, mila Domnului, bunicul David a mai croi el îndată nişte fereşti în pielăria asta de mistreţ.

Şi iată-l acum pe moş David „scoţând o piele de porc din cămară şi croind câte-o pereche de opinci“ pentru Dumitrul lui şi pentru Nică al nostru, cari nu-l mai slăbesc din ochi urmărind cu adâncă cuvioşenie fiecare împunsătură din bulicheriul bunicului David... Că doar pentru dânşii le croieşte moşul opincuţele şi pentru dânşii „le-a îngrunzit frumos şi a petrecut câte o pereche de aţă neagră de păr de cal prin cele nojiţe“.... Ştie el moş David una şi bună, ştie că „şcroambele“ cele din târg „îs pocite“ şi: „Opinca-i bună, săraca! Îţi şede piciorul hodinit, şi la ger huzureşti cu dânsa“.

...Şi firul vremii iar se mai toarce... Şi într'o mohorîtă înserare din Lunea Săptămânii-mari a leatului 1849, ori poate 1850, bunica Nastasia tresare auzind în tinda casei şmorhăitul cuiva care-şi scutură sumăieşul de zloată şi ningău. Străinu-i, ori om al casei? Dar cânele nu bate, ci chelălăieşte de bucurie. Uşa se deschide şi, — cine-mi păşeşte pragul? Odorul de Dumitru cu şi mai odorul de Nică al Smaranduchii, şcolerii dela Broşteni... şi amândoi, de sus până jos tot o râie !...

„Şi când ne-a văzut bunica, de bucurie a şi tras un bocet.

— David al meu are de gând să mă bage de vie în mormânt cu apucăturile lui, cum văd eu. Iaca ce rană-i pe dânşii sărmanii băieţi! Cum i a mâncat râia prin streini, mititeii! —

Şi după ce ne-a căinat şi ne-a plâns bunica după obiceiul ei, şi după ce ne-a dat de mâncare tot ce avea mai bun şi ne-a îndopat bine, degrabă s'a dus în cămară, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn, ne-a uns peste tot trupul din creştet până în tălpi şi apoi ne-a culcat pe cuptior la căldură“.. — încheie *Amintirile.*

Dar aste-au fost când au fost.. Şi când nălucirea vedeniilor s'a stins, atunci numai vechimea lucrurilor din

jurul tău stăruie să te aţintească.... Biete lucruşoare ofilite şi uscate de bătrâneţă, mâncate de molii şi de cari, şi azi-mâne date'n prăpăd din pricina nemerniciei lor....

Şi totuşi, aşa uitate de vreme cum le vezi, se încing într'o unitară şi puternică horă, gata hotărîtă să înfrunte vremea... Vin în adevăr cu toatele şi din acelaş timp, şi din acelaş izvod, şi din acelaş lemn pare-că. Aceleaşi strămoşeşti *râgluri* învârstează scândurile de fag ale *podului* (tavanului), şi lemnul cercevelelor dela ferestrele prea original zăbrelite *(în zăbrele cu vârtej)*, şi clasica piesă de muzeu, masa aceasta cu saltarul cât un lădoiu de mare şi toată *cusută* numai cu *cuie de lemn*. Frate bun al tuturor acestora e de bună seamă şi *coltarul* (blidarul) cel de colo.

Sus, dealungul păretelui altă mărturie a altor vremi şi a altor obiceiuri: Ştergarele, întinse pe aţă, aşa cum spălate, le întinzi la uscat, şi nu desfăcute în chipul aripilor vultur sau în chip de evantail, cum le vezi azi pretutindene.

— Că aşa am apucat noi din părinţi — ne lămureşte aceastălaltă Nastasie, nepoată a vornicesei Nastasia lui David Creangă.

— Prea bine, mătuşă Nastasie, şi Dumnezeu să vă ferească de a preface lucrurile din casa asta, că preţul ei tocmai aista-i, să rămâie aşa cum ne-au lăsat-o cei din bătrâni... — răspunde unul dintre noi.

— Dar dacă s'ar găsi cineva să vă cumpere casa cu loc cu tot? De pildă domnul doftor Papadopol [30]) dela Botoşăni... — se face a întreba un mehenghiu de tovarăş al nostru.

— Dă! Ştiu eu? După cum i-ar fi şi plata şi obrazul!... — răspunde femeia.

— Asta-i! *Obrazul*, mătuşă, *obrazul!!*... —

Pleci ca dintr'un loc al amintirilor nu altcuiva, ci alor tale... Din fiece ungher stă să te oprească mâna cea nevăzută a celor ce demult îs şi ale tale...

---

[30]) Herostraticul Dr. Papadopol, dărâmătorul casei Eminescu dela Ipoteşti, lângă Botoşani, vezi „Junimea literară" An. XIII 1924, 274, 400 şi 426.

Dar dintr'o casă a copilăriei lui Creangă tot mai cu cale-i să pleci înseninat de-o glumă şi deaceea ţi-i binevenită bună-voia prietenului D. A. Gheorghiţă: — Irra, mătuşă Nastasie, adevăratu-i, mă rog, că moşul David când voia să-şi tragă ciorecii, ci-că se suia colo în pod şi bunica Nastasia aici în tindă îi ţinea cioarecii. Şi când îşi da odată Vornicul David drumul din pod, ci-că drept în cioareci întra!... Mă rog dumitale, adevăratu-i ?...

— Adevărat, dacă spuneţi dumiavoastră! Că de ce, se cheamă, îţi fi ştiind dumiavoastră carte! Ca să împleţi lumea cu scorneli! — răspunde cumnata lui Creangă...

De-acu la biserica lui Ciubuc Clopotarul, la clopotul lui! O luăm dealungul *Părăului Cotnărel* (din faţa casei lui David Creangă) şi apoi deadreptul peste *Dealu(l) Cotnărel* despre care tot din sfătoşenia lui David Creangă al *Amintirilor* l i Creangă ştim c'a fost odată cuprins „de turmele şi tamazlâcurile" lui Ciubuc Clopotarul. Tovarăş de plimbare ni se adaogă acum vioiul primar Vasile Iftimescu. Iar ridicarea aceasta pe Cotnărel îi cea mai bună orientare asupra întregii lumi din faţă. Colo în dreapta muntele *Dumesnicu* cu *Măgura* (zis *dumesnic* pentru că are iarba cea mai bună şi cea mai de vreme — ne lămureşte tovarăşul D. A. Gheorghiţă) — Dumesnicul pe care iarăşi îl pomeneşte şi scrisul lui Creangă cuvântând: „Când venia tata noaptea dela pădure din Dumesnicu, îngheţat de frig şi plin de promoroacă, noi îl spăriam sărindu-i în spate pe întuneric. Şi el, cât era de ostenit ne prindea câte pe unul, ca la *baba-oarba*, ne rădica în grindă zicând: *tâta mare!* şi ne săruta mereu pe fiecare".

Dincolo, la stânga, *Boampele* despre cari iară ştim că erau stăpânite de chiaburul Ciubuc Clopotarul. La mijloc în valea Ozanei, satul *Pâţâligeni* continuare a Pipirigului, împreunându-se în furca apelor *(Ozanei* şi *Părăului Pipirig)* cu Dolheştiul şi cu Pipirigul nostru. La miază-noapte *Chiţigaia* cu *Bâtca-netedă*.

Sântem în spinarea Cotnărelului.

— Hei ce mai jocuri îi trăgeam noi pe aici când fugiţi de şcoală o apucam huciu-marginea băiete! — îi dă omul şcolii Gheorghiţă.

— Ii fi jucat şi dumiata, bag-seamă, *ţâncuşa* ceea pentru care ne urgiseşti astăzi copiii! — râde primarul Iftimescu.

— Şi: Cân(d) ieram în vremea mea
Şepti puici vrem ţine — recitează veselul Gheorghiţă din colecţia sa de cântece populare [31]) culese în acest Pipirig.

Atestarea acestui condiţional arhaic *vream ţinea* (= aş fi ţinut, puteam ţinea) azi aproape dispărut [32]) şi dăinuitor aici chiar şi cu terminaţiunea-*m*, aşa cum G. Weigand (în al său *Dritter Jahresbericht*, 1896, 151) o presupune pentru dialectul aromân [33]), e pentru noi o atât de ispititoare surpriză, încât chiar şi 'n raiul de aice mai-mai te-ar face să aluneci pe pante filologice. Dar lunecarea pe iarba coborâşului destul de pripuriu care ne coboară acum la biserica Pipirigului, te readuce la realităţile ce stau gata să le îmbrăţişezi cu ochii, cu nările, cu braţele, cu sufletul...

La călcâiul dealului te mai cufunzi într'oleacă de baltă şi'n adevăr dai de ţara pipirigului, dar vorba e că de înot încă tot nu-i nevoie... Câteva salturi peste răzlogii gardurilor, cură Kneipp pentru... pantaloni şi papuci... prin fânaţul cine ştie cărui omuşor, şi iată-ne scăpaţi teferi la biserica cu pricina.

Clopotniţa de zid, trainică şi masivă, îi cât un turn de întrare dela cutare mănăstire.

— Ia din fereasta asta a sărit ast' iarnă un drac de băiet în omăt pentru 25 de bani rămăşag — ne po-

[31]) Mi se pare încă nepublicate. Dl D. A. Gheorghiţă lucrează şi la o monografie a Pipirigului.
[32]) Vezi Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român* în „Codrul Cosminuiui" An. I 1924, 54.
[33]) Vezi şi „Junimea literară" An. XIV 1925, 236.

vesteşte călăuzitorul nostru Gheorghiţă, arătându-ne fereasta dela trei bune staturi de om înălţime.

— Şi nu s'a stâlcit, şi nici în viaţă n'are s'o stâlcească cu sărituri de acestea! — răspunde nuş'care dintre noi.

— Săritura de sus în jos nu strică aşa rău ca cea de jos în sus... — încheie deodată, cu mare uimire din partea noastră, primarul Iftimescu.

— Dă! Tot păţitu-i priceput — îl păcăleşte cu zdravăn aplomb tot păcăliciul Gheorghiţă.

Clopotniţa vine mai nouă decât biserica şi spune inscripţia ei următoarele: „La anul 1864 Iulie 20 s'au săvârşit ace(a)stă mare clopotniţă de N(oi) 250 lăcuitori cu to(ată) cheltuiala noastră..."

Iar clopotul lui Ciubuc Clopotarul ne distăinueşte în sfârşit numele de botez al mult pomenitului nostru maistru clopotar, păstrându-ne următoarea pisanie: „Acest clopot s'au făcut cu toată cheltuiala dum. Grigorie Ciubuc la satul Pipirig unde se prăznuiaşte hramul sf. mare ierarh Nicolae spre pomenirea răposa. Aron monahu şi Mia monahia şi cu tot neamu lor anul 1818".

Iat-o deci preciz datată (cu leatul 1818) fapta pomenită în treacăt de acele *Amintiri* ale lui Creangă, cari de mult acu ne îmbiau să-l cetim şi să-l ştim întreg numele acestui Grigorie Ciubuc Clopotarul şi cari tot prin bătrânească sfătoşenie a vornicului David, ne povestesc despre minunatul nostru Grigorie Ciubuc năzdrăvănii ca acestea: „Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva [34]) şi la Mănăstirea Neamţului, pe vremea lui Mitropolitul Iacob care era oleacă de cimotie cu noi de pe Ciubuc clopotarul dela Mănăstirea Neamţului, bunicul mâne-ta, Smarandă, al cărui nume stă scris şi astăzi pe clopotul bisericii din Pipirig. Ciubuc Clopotarul, tot din Ardeal, ştia puţină carte ca şi mine; şi apoi a pribegit de acolo ca şi noi, s'a tras cu bucatele încoace ca şi moş Dediu din Vănători şi alţi mocani, din pricina păpistăşiei mai mult, pe cât ştiu eu; şi atât era de cuprins, de s'au umplut munţii: Halauca, Piatra lui Iepure, Bârna-

[34]) = aşa şcoală ca cea a lui N. Nanu dela Broşteni.

riul, Cotnărelul şi Boampele până dincolo peste Pătru-Vodă, de turmele şi tamazlâcurile lui. Şi se pomeneşte că Ciubuc era om de omenie; fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă şi ospătat cu îndestulare. Şi se dusese vestea în toate părţile despre bunătatea şi bogăţia sa. Până şi Vodă ci-c'ar fi tras odată în gazdă la Ciubuc, şi întrebându-l cu cine mai ţine atâta amar de bucate, el ar fi răspuns: Cu cei slabi de minte şi tari de vârtute [35]), Măria ta. — Atunci Vodă nu s'a putut stăpâni de mirare, spuind: — la aista-i om, zic şi eu; de-ar fi mulţi ca dânsul în domnia mea, puţină lipsă ar duce ţara la nevoi! — Şi l-a bătut Vodă cu mâna pe umăr zicându-i: — Moşule, să ştii că de azi înainte eşti omul meu, şi la domnie ţi-i deschisă uşa orişicând. —

Şi de atunci i-a mers lui Ciubuc numele de *omu lui Vodă*, încât până astăzi un deal în partea despre Plotunul, unde era mai mult aşezarea lui Ciubuc, se cheamă *Dealul Omului*".

Şi mai pomeneşte Creangă al nostru de strămoşul său Grigorie Ciubuc şi'n povestea *Moş Nichifor Coţcariul* (apărută în „Convorbiri literare" An. X Nr. 10 din 1 Ian. 1877) spunând următoarele: „Cam pe vremea aceea trăia Moş Nichifor în Ţuţuieni, pe când bunicul bunicului meu fusese cimpoieş la cumătria lui Moş Dediu din Vânători, fiind cumătru mare Ciubăr-Vodă, căruia moş Dediu i-a dăruit patruzeci şi nouă de mioare oacheşe [36]) numai de câte un ochiu; iară popă,—unchiul

[35]) Taman la fel e răspunsul lui *Dediu* cel din Pătrăuţi pe Suceava tot către un Vodă (către un „Domnitoriu"!) din Iaşi — în povestea *Părăul Dediului* publicată de S. Fl. Marian în *Calendarul de pe anul 1875*, redactat de *Societ. p. cult. şi lit.* din Cernăuţi (poveste apărută deci la 1875, înainte de acest întâi capitol al *Amintirilor*, apărut abia în „Convorbiri literare" An. XIV No. 10 din 1 Ian. 1881). Cf. S. Fl. Marian, *Tradiţii poporane române*, 1895, 307: „— Cu cine ţii dumiata atâta avere; atâta amar de oi?

— Cu cine?.. la cu cei slabi de minte, dar tari de virtute! — răspunse Dediul..."

[36]) La Marian *Tradiţii poporane...*, 307, Dediul dăruieşte „300 de mioare negre, oacheşe de un ochiu şi păntănoage de un picior".

unchiului mamei mele, Ciubuc Clopotarul dela mănăstirea Neamţului, care făcuse un clopot mare [37]) la acea mănăstire, cu cheltuiala lui, şi avea dragoste să-l tragă singur la sărbători mari; pentru aceea îi şi ziceau clopotarul".

Şi înţelegem apoi, mai răsvedit din revista „Ion Creangă" An. XII 1919, 98 că acest răstrămoş de rubedenie nu prea lămurită (Cf.: „bunicul mâne-ta, Smarandă" şi „unchiul unchiului mamei mele"!) al lui Ion Creangă s'a făcut „călugăr la mănăstirea Neamţului".

Menţiunile: „Acest clopot s'au făcut... la satul Pipirig" şi „făcuse un clopot mare la acea mănăstire" par să arate că Grigorie Ciubuc lucra uneori ca şi maistrul clopotar Vasile Fogaraş din Pătrăuţi pe Suceava cu cuptoare improvizate ad-hoc la faţa locului, [38]) iar faptul că şi clopotarul Ciubuc e Ardelean de obârşie ca şi clopotarii noştri Pătrăuţeni Mihai *Făgăraşi* [39]) (1768 — 1833), Gheorge Fogoraş (1800—1848) şi Vasile Fogoraş (1833—1909), şi ca şi Românul Ioan Botta, care la 1811 turna la Belgrad un clopot pentru „Marele Voevod al poporului sârbesc" Gheorghe Petrovici (Cara-Gheorghe) [40]), ne întăreşte în părerea, că meşteşugul clopotăriei l-am deprins dela Saşii ardeleni. N. Iorga (*Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc*, 1906, 52) arată că „până foarte târziu clopotele se aduc tot de peste hotar", adecă îndeosebi dela Saşii Braşovului.

Dar ce ne mai clopotărim noi atâta capul! la să ne mai aruncăm ochii prin preajma noastră, la smaltul cela de flori, cari, răsărite numai din mana pământului şi a cerului, acopăr răstriştea bătrânelor morminte de ici... voind parecă să le tăinuiască uita-

---

[37]) Cine-a fi harnic să ne deie pisania acestui clopot?

[38]) Vezi Leca Morariu, *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei* 1922, 15.

[39]) *Făgăraşi* nu *Fogoraş*, după crucea dela 1834 din vechiul cimitir al Pătrăuţului (Jud. Suceava) — vezi *Ce-a fost odată. Din trecutul Bucovinei*, 18.

[40]) Cf. Iorga, *Clopotul dăruit de Cara-Gheorghe, întemeitorul Serbiei, bisericii satului Topala (1811)* în Analele Acad. Rom., Mem. secţ. ist, Seria II Tom. XXXVI (1913).

rea... Unde-i bunica Nastasia, de acum mai bine 75 de ani, ca să-i tânguiască „pe toţii morţii“ aceştia astrucaţi sub cruci dăltuite dintr'o singură bucată de piatră! Unde-i, aşa cum ni-o înfăţişează *Amintirile* nepotului ei Ion: „Încă n'am văzut aşa femeie să plângă de toate cele; era miloasă din cale-afară. Carne de vită nu mânca în viaţă tot din astă pricină şi când se ducea sărbătoarea la biserică, bocia toţi morţii din ţinterim, fie rudă, fie străin, fără deosebire“...

Unde-i? Ne arată răcliţa cea din pridvorul de lemn al bisericii, răcliţa cu oasele goale a doi morţi... Desgropate de curând şi spălate cu vin, steclesc acum în bătaia soarelui aproape a veselie, deşi nu le aşteaptă decât al doilea prohod şi a doua îngropare: tidva, şira spinării, puternicele ciolane ale şoldurilor, rotunzitele noduri ale încheiturilor, costiţele, *andrelele* (claviculele), toate, toate atât de cuminte şi cu grijă rânduite...

— Pare-că te îmbie să ajungi mai curând „acolo unde ne e putrejune“! — filosofează un tovarăş al nostru.

— Ei aş! Că n'o începi apoi iară din nou eterna roată a lumii!? Dela ţărână la mineral, la vegetală, la animal... Aici ori acolo, tot una-i... Aceeaşi iluzie! — replică *scepticul* nostru.

Până să ajungi însă a omorî moartea cu gânduri de felul acesta, tot mai cu cale-i să ţi-o aperi nemernicia asta de trup... Deaceea nu te prea sperii că medicul plasei şi-a afişat chiar aice, în pridvorul bisericii, zilele de tratament antiluetic făcut gratuit. Faptul ăsta e dacă vreai, chiar un progres!...

Şi se vede lucrul că aici în acest Pipirig cu atâta viaţă şi atâta moarte a aducerilor aminte soarta mereu vrea să ne aducă aminte de eternul nostru pâlpâit între viaţă şi moarte. Şi iată că chiar acum ne scoate în cale o înmormântare...

Mortul, un moşnegel atât de cuminte culcat cu mânile cruce pe piept, vine în carul cu boi... Şi plăvanii, clipind duios din marii lor ochi, îi leagănă lin-lin, cu voită întârziere pare-că, acest cel mai din urmă drum... În adevăr nici că se poate un mai potrivit chip de îngro-

pare decât acesta, în carul lui Grigorescu... Sicriul descoperit, deschis îşi are şi el o noimă: vedenia asta a mortului cerne mister şi evlavie în toată preajma ei...

Iar bocetul, care nici el nu lipseşte aici, e de două ori duios, pentrucă vine din suferinţa celor mici şi veşnic robi suferinţelor şi pentrucă chiar din nevolnicia, din neştiinţa şi din întunerecul lor ridică atâta lumină sufletului:

Tătucuţă, dragă, dragă,
Und'te duci aşa degrabă,
In ce ţară 'nşelătoare,
Şi 'napoi ne'ntorcătoare...

Pân'la amiazi mai va... Şi totuşi ţi-ai cules atâtea merinde, de pare-că ai îmbătrânit pe meleagurile acestea.

De-acuma încă un drum, ultimul: La Humuleşti, ceea ce astăzi e aproape identic cu Târgu-Neamţ.

Pornim cu ceva punere la inimă şi cu punerea la suflet a ospitalierei familii Gheorghiţă, înrudită şi ea cu neamul Crengenilor. Şi cindură-că de aici până'n Humuleşti o ţine într'una numai şleahul ca'n palmă al şoselei, apoi noi, plăieşi doriţi de corhane şi rătăcăni cum ne ştim, nu ne mai stricăm picioarele cu tălăpăitul, ci ne îngăduim luxul de a ne căruţa. De altfel şi ofticitele noastre de punguţe ne cam dau zor ca s'o sfărşim odată cu drumuriie.

Şi iată-ne în căruţa cutărui Pipirigean, — uita-l-ar relele să-l uite, cum i-am uitat noi numele — claie peste grămadă, care'n codârlă, care pe o lambă, care pe un cărâmb, ca la vremea şi locul acela. Că n'avurăm parte la un drum ca acesta de un Moş Nichifor Coţcarul şi mai ales de nişte chilote ca cele ale jupâneşichei Malca!...

Ieşim din *Pâţâligeni* în trabul mărunt al roibilor.

Pe alocuri câte un bordeiu ca de Tatar Dobrogean, ori ca o cavernă a războiului, cu acoperiş de pământ şi de iarbă, de parcă s'ar masca împotriva cutărui inamic aerian. Cărăuşul nostru pomeneşte de un sat de ţigani lingurari cari s'au învrednicit a căpăta o şcoală a lor (!).

Pe urmă dealungul şoselei, chiar aice în şes, unde nu-mi începe o mândreţă de stejeri : pădure în toată legea. Printre noduroasele trunchiuri sumbre râde câte un ochiu de poiană, plină de floare...

Din marginea pădurii răsar deodată, ca din pământ doi haidăi cu durdele în spate. Înţelegem din spusele căraŭşului că-s poteraşi cari, aşa travestiţi în ţărani, vânează prin cel codru la dezertori din armată.

— Ştii, i-au văzut pe dumialor — încheie omul arătându-i pe cei trei tovarăşi ai noştri militari, — şi au sărit şi ei cum sare căpăul! —

Iar noi ne gândim doar la atât: Ce-o fi cu armata asta de ne umple ţara cu cei... *de-ai codrului ? !...*

La stânga vine apoi un nesfârşit parc înalt îngrădit. E, cum îl arată o mare tablă: „Cerbăria Statului."

Şi tot din mâna stângă ne îmbie şi drumul Mănăstirii Neamţului. Am avea cuvânt s'o călcăm, noi cari ne aflăm şi pe urmele lui Grigorie Ciubuc Clopotarul. Dar vremea măsurată pe sponci ne strânge baierele drumului.

Boi porumbi cu coarnele boureşti trag de parecă... stau să adoarmă, uriaşe încărcături de draniţă. Câte o brişcuţă cu hloabele prinse în arc, întocmai ca la Lipovenii Bucovinei, ne aduce şi ea aminte că sântem pe drumurile Moldovei.

Stejărişul se încheie acum într'o alee de brazi. La capătul aleei o fântână şi lângă fântână darul cuiva vrednic de binecuvântarea drumeţului : scaune şi masă. Unde omenia te îmbie atât de prietenos, putea-s'ar să treci înainte ? Iată-l deci locuşorul merinzirii noastre. Iar masa aceasta ni-i legănată de cântecul unei fetişcane care îşi seceră buruiana din păpuşoiu şi cântă, cântă, de pare-că ar sta să aprindă lumea. Şi dacă ne golim de istov sacii ne aşternem cu grabă drumului, pentrucă tunetul surd al norilor din fund nu-i dea nuscăciunii.

Vârful *Dumesnicului* abia se mai ghiceşte din grosimea întunecimii de nori. Şi duruitul căruţei noa-

stre se ia acum la întrecere cu bubuitul tunetelor. Dar cu ploaia nu te mai poți întrece. Vine cu întreaga ei oștire de suliți poncișe. Ne-a ajuns. Prinde a ne pălmui.

Trecem apa Neamțului, care pe aicea se mai poate chema *Ozana*[41]) și ni-i aminte că aici undeva viitorul școler *Nic' a lui Ștefan a Petrei* s'a botezat pe nevrute în iarna anului, se pare, 1849. Cum spun iarăși *Amintirile*? „Și era un puiu de ger în demineața aceea, de crăpau lemnele. Și din sus de Vănători, cum treceam puntea peste apa Neamțului, bunicul în urmă cu caii de căpăstru și eu înainte, mi-au lunecat ciubotele și am căzut în Ozana[42]) cât mi-i ți-i băietul! Noroc de bunicul.—Și scroambele ieste a voastre îs pocite — zise el, scoțându-mă repede murat până la piele și înghețat hăt bine, căci năboise apa în toate părțile. Și iute mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuse bocnă.—Opinca-i bună, săraca! Îți șede piciorul hodinit și la ger huzurești cu dânsa.—Și până a vorbit acestea, eram și învălit într'o sărică ghițoasă de Cașina, băgat într'o desagă pe cal, purces pe drum și hai la Pipirig. Și când m'a văzut bunica în ce hal mă aflam, ghemuit în desagă, ca un puiu de bogdaproste, cât pe ce să se prăpădească plângând".

Iar pentruca împrospătarea acestei tâmplări să ne fie cu atât mai vie, ploaia prinde a se îngroșa și a ne mura din gros.

— Apoi cum văd, n'avem încotro! Ne-om hartoi oțâră la rateșul ista! — face cărăușul nostru.

Și iată-ne deci „hartoiți"! Doamne în ce comedie și 'n ce tărăboiu mai dăm! Un flăcăuandru, fecior se

---

[41]) *Marele Dicționar Geografic* vol. IV 472 zice (destul de neromânește) că *Părâul Neamțului* e „format din părâul *Nemțișorul* și *Ozana*".

[42]) „Convorbiri literare" An. XIV 273 falșificau: „în ozană", dar ediția Kirileanu-Chendi rectifică după însești îndreptările lui Creangă: „în Ozana". Păcat numai că aceeași ediție Kirileanu-Chendi uită să îndrepte și greșelile din *Moș Nichifor Coțcariul*: „la Piatră", „în Piatră" în loc de „la Piatra..." — greșeli cari probabil vin iară din partea redacției *Convorbirilor* (An. X 377). Evident chestiunea înfățișării definitive a scrisului lui Creangă e încă deschisă.

vede mai cu dare de mână (cu pieptarul, mă rog, în primuri de jder), dar gata cherchelit, îi trage aici un bairam, pe viaţă şi pe moarte. Pălăria încinsă cu gherdane îl arată că acu de acasă era pornit în praznice. Cere la vin cu ridicata, şi închină la tot norodul, şi toată lumea stă în gura lui

— Doamne fereşte, om mai vedea de-amu şi de-aiestea, că doar ne apropiem de târg, se cheamă! — face harabagiul nostru, fără să bănuiască măcar ce vorbă mare spune.

— Ptiu! Bată-te doaga! — se cruceşte alt omuşor — Aista-i în stare să-ţi beie şi sufletul! —

Şi ploaie-neploaie, dintr'o tovărăşie ca aceasta o păşleşti cam repegior pe uşă şi ne întindem drumului printre casele din *Vănătorii-Neamţului*, vestiţii Vănători ai lui „Moş Dediu din Vănători“ şi ai părintelui „Chirilaş, dela jugărit“, ăl de ştia să strângă „un ştiubeiu plin de galbeni“, „Vănătorii Neamţului, cu sămânţă de oameni de aceia, cari s'au hărţuit odinioară cu Sobietzki, craiul Polonilor“.

De-acum până'n Humuleşti maică nu mai e cel drum! Humuleştii! Din glugile trase peste cap te străduieşti să prinzi icoana acestui cuib al lui Creangă, despre care Sadoveanu (*Oameni şi locuri* I 1908 31) ne spune că nu-i decât o mahala a Târgului-Neamţ, cuvântând astfel: „Satul lui moş-Creangă acuma e despărţirea a IV-a a *urbei* Târgul-Neamţului; civilizaţia de mahala îl cucereşte destul de repede şi în curând nimeni pe acele locuri nu-şi va mai aduce aminte că odinioară umblau pe acolo, pe uliţi înguste, umbrite de arbori, Români în straie albe, că se încingeau hori cu chiuituri năzdrăvane, că în nopţi de toamnă veselia şi gluma şi cântecele flăcăilor şi fetelor curgeau în şezători ca şi unda limpedei Ozane, pe malurile căreia hoinăria odată, de demult tare, băiatul Ionică, nepotul bătrânului David Creangă. In curând şi cei câţiva bătrâni rămaşi cari au fost tovarăşi copilăriei scriitorului, vor încrucişa mânile pe piept şi vor cere iertare pentru lungul drum al veşniciei; şi'n curând un călător curios, trecând peste podul părăului care va spăla necu-

răţeniile târgului, se va opri în loc şi se va întreba: unde să fi fost satul acela de oameni harnici şi gospodari, satul de răzăşi? Pe ce uliţi doiniau în vremuri flăcăi ţinându-se de după cap:

Astă noapte, pe răcoare,
Cânta o priveghetoare,
Cu glasul de fată mare..."

Ştiam şi noi, nu-i vorbă, că Humuleştiul „nu-i un sat lăturalnic, mocnit şi lipsit de privelişte a lumii ca alte sate" şi că „Humuleştenii nu-s trăiţi ca în bârlogul ursului, ci au fericirea de a vedea lume de toată mâna", dar pe o vreme urâtă ca aceasta, în viermătul de cară şi de om care-i împănează uliţele, molima târgului se prea simte... Şi te întrebi: unde-o fi „satul Humuleştii din târg, drept peste apa Neamţului" — „sat mare şi vesel, împărţit în trei părţi, cari se ţin tot de una: Vatra Satului, Delenii şi Bejenii," Humuleştii cari pe vremea lui Nică al nostru „nu erau numai aşa un sat de oameni fără căpătâiu, ci sat vechiu, răzăşesc, întemeiat în toată puterea cuvântului; cu gospodari tot unul şi unul, cu flăcăi voinici şi fete mândre, cari ştiau a învârti şi hora dar şi suveica, de vuia satul de vatale în toate părţile; cu biserică frumoasă şi nişte preoţi şi dascăli şi poporăni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor"...? Şi te întrebi ce mai poate fi dăinuind astăzi din acel sat despre care tot *Amintirile* lui Creangă mai spuneau: „Căci trebue să vă spun că la Humuleşti torc şi fetele şi băieţii, şi temeile şi bărbaţii şi se fac multe giguri de sumani, şi lăi şi de noaten, care se vând şi pănură şi cusute, şi acolo pe loc, la negustori armeni, veniţi înadins din alte târguri: Focşani, Bacău, Roman, Târgu-Frumos şi de pe aiurea, precum şi pe la iarmaroace în toate părţile. Cu asta se hrănesc mai mult Humuleştenii, răzăşi fără pământuri, şi cu negustoria din picioare: vite, cai, porci, oi, brânză, lână, oloiu, sare şi făină de păpuşoi; sumane: mari, genunchere şi sărdace; iţari, berneveci, cămeşoaie, lăicere şi scorţuri înflorite; ştergare de burangic ales şi alte lucruri, ce le aduceau Lunea în târg

de vânzare şi Joia pe la mănăstirile de maici, cărora le vine cam peste mână târgul."

Trecem prin faţa impozantei dar streinei clădiri a şcolii. O cotigim apoi la dreapta.

„*Casa lui Creangă*" e aici o vorbă pe care orcine o cuprinde în înţelesul care i-l dau vizitatorii ei. Deşi o cunoşti încă din 24/8 1922, totuşi trebue să mai întrebi de dânsa, pentrucă din drum n'o prea vezi. Stă oarecum supărată, cu spatele la drum.

Dar la urma urmei nici nu prea ai ce vedea!... Prefacerile vremii şi civilizaţia de mahala au năvălit cu mare lăcomie asupra casei lui Creangă, dregând, prefăcând, stricând. Un singur părete, cel cu uşa de intrare (cu vechea uşă de întrare în care veşnica legănare a cârligului a ros în lemn o adâncitură de craiu-nou semilună), îşi păstrează faţa şi măruntele ferestuic de odinioară. Incolo, unde te întorci, tot înoiri şi dregeri, cari toate impresionează a falşificare. Ba până şi piatra comemorativă din părete de sud-est (pusă la 1908?) păcătueşte prin falsul ei ton cuvântând: „Aci se născu şi petrecu anii copilăriei Ion Creangă 1837—1889" — în loc de adevărat româneşte cu pronumele reflexiv în funcţiune de posesiv [43]): „*şi*-a petrecut", şi

---

[43]) Şi, Doamne, stricaţi cum sântem de calapoade streine şi mai ales de pedanta buchereală a gramaticei *moarte*, cât de puţin ne dăm seama de această atât de specific românească atribuţie a pronumelui nostru reflexiv, scriind d. p. ca I. L. Caragiale: „Nae bea păharul lui de bere" (vol. *Momente*, schiţa *Situaţiunea*) în loc de „Naie îşi bea p..."; sau ca Delavrancea: „bolovăni ochii *săi* roşii" (*Sultănica*, ed. „Cult. Nat." 59); sau chiar ca însuşi Creangă al *Convorbirilor literare* (!): „el a măritat pe fiică-*sa*" (*Fata babei şi fata moşneagului*) şi „nici Impăratul-Verde nu cunoştea nepoţii *săi*, nici craiul nepoatele *sale*" (*Harap Alb*) — în loc de neaoş românește: „O să-*ţi* rup oasele... oasele o să *ţi* le rup" (Caragiale, *D'ale Carnavalului* Act. II scena 9), „Raluca-*şi* privia ţiganul" (Delavrancea, *Sultănica*, ed. cit. 57), „să-*şi* bage săbiile în teacă" (Creangă, *Amintiri* III) — „Moş Costache *îşi* fumează luleaua" (Sadoveanu, *Neagra Şarului* 1922, I) şi ca meşterul Neculce: „Iară Vasilie Vódă *îşi* pierduse toată nădejdea... şi *şi*-au chiămatu toate slugile.... şi *şi*-au împărţitu toată averea..." (Kogălniceanu, *Cronici* ed. a II-a, vol. II 186)!!

mai în limba lui Creangă: «*Aici s'a născut* şi şi-a *petrecut* a. c. I. C...»

Prefacerile acestea ni le semnala acu Tudor Pamfile (în „Ion Creangă" An. XIII 1920, 1) zicând: „Casa fireşte nu şi-a mai putut păstra înfăţişarea de pe la 1850, cu bârnele ce se 'ncrucişau la cheotoare, cu vatra, cu cuptorul, cu laiţa veche. Acoperişul înoit a putrezit iarăşi pe alocurea şi cheotorile, — pe cari mi le arată o pictură de acum zece ani, ce voiu reproduce-o cândva, — au fost rătezate; fereasta de către răsărit a fost lărgită şi în afară de uşa din faţă, totul a fost încolo prefăcut. Rămasă în vechile-i dimensiuni, casa aceasta pe care unii o numesc *bujdeucă* luând-o drept cea din Ţâcău [44]) pare să fi fost una de mâna întâi, a unor fruntaşi cum au şi fost cu adevărat Ştefan al lui Petre Ciubotarul şi Smaranda, părinţii lui Creangă".

Tudor Pamfile (mort în toamna anului 1921) de sigur n'a mai apucat a reproduce acea „pictură de acum zece ani" a casei lui Creangă. Şi atunci, pentru trecutul casei din Humuleşti rămâne să ne mulţumim tot cu înfăţişarea (foarte evocativă) pe care un Teodor Buicliu ne-o dădea în ediţia dela Iaşi, 1892.

Acelaş prăpăd al schimbărilor, în interiorul acestei case, care, de altfel e aşa cum o arată Sadoveanu (loc citat 34) foarte curată pe din afară şi destul de încăpătoare pe dinlăuntru".

Ii călcăm pragul... Şi nu ne rămâne decât să reeditâm iarăşi spusele lui Sadoveanu (loc citat 35): „Ne uităm în jur la masa şi scaunele lustruite de târg, la canapea, la foteluri vechi, dar foarte curate şi acoperite cu horbote, la garderobă, la cromolitografii, pe când gazda [45]) se uită şi ea destul de mulţămită în jur."

Şi tot harhalâcul ista de răsfăţată mobilă orăşenească s'a intrus aici pentru a scoate afară, în ploaie

---

[44]) Mahala a Iaşilor. — Bujdeuca din Ţâcău vezi-o în *Institutorul Creangă*, 1925 pag. 18, 27, 81 şi 87.

[45]) Aceeaşi, ca şi cu prilejul vizitei lui Sadoveanu: D-na Sofia Grigoriu, fica Mariei Cosma născută Creangă.

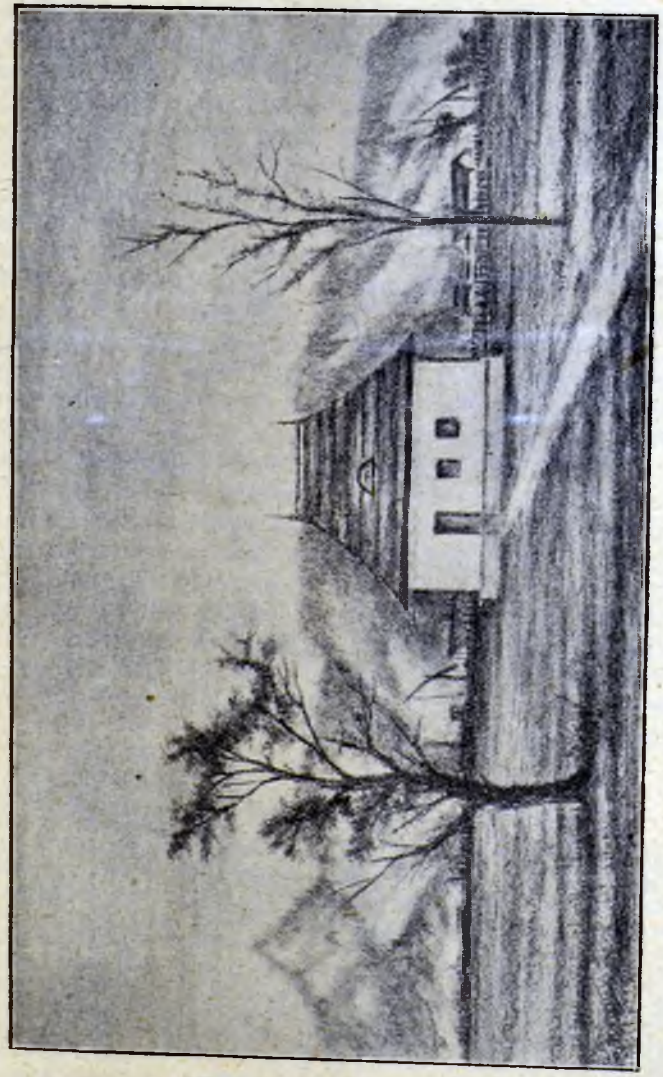

Casa lui Creangă (din Humuleşti) după ediţia din 1892 ilustrată de Teodor Buiciu

şi'n cine ştie ce cotlon, puţinele lucruşoare ce-au mai fost rămas din vremea lui *Ştefan a Petrei Ciobotariul*, şi din vremea *Smaranduchii* şi a lui *Nică* al nostru! Ni le-a păstrat totuşi, în imagine şi'n cuvinte aceste moaşte doveditoare de cât de lesne plecate sânt, toate-toate uitării, — ni le-a păstrat zic sirguitorul Tudor Pamfile, dându-ni-le — mai întâi cu fotografia din „vara anului 1919" publicată în revista „Ion Creangă" An. XII 1919 Nr. 11—12, clişeu sub care cetim: „Una din surorile lui Ion Creangă şi lucrurile casei din Humuleşti cari au mai rămas: laiţa, masa [46]), roata de tors, fuşalăii şi popul hornului". Şi ni le-a păstrat acelaş generos Tudor Pamfile în cuvinte, zicând („Ion Creangă" An. XIII 1920, 1 – 2): „Mătuşa Ileana [47]) îmi arată singurele lucruri cari se mai păstrează de pe vremea lui *Ion. Laiţa* de stejar greu, pe care moda a scos-o din nuntru, de lângă pareţi şi pe care ploile n'au putut-o încă putrezi, acolo unde se află, în grădină, în marginea popuşoilor; în laiţă se văd sfredeliturile unde cei din casă, împreună cu Ion Torcălău [48]), aşezau cozile fuşalăilor. O masă veche, grea, asemeni de stejar, se umbreşte veşnic sub poalele unui măr. Roata de tors, fuşalăii şi... popul hornului, strujit cu măestrie, pe după cari Ion, cu fraţii şi surorile lui, se jucau cu mâţele. Incolo nimic în afară de amintirile îndepărtate, cari, se înţelege, în mijlocul celor mai grele nevoi, nu pot aduce nici o mângâiere bietei bătrâne"... (Ion Creangă" An. XIII 1920, 2)

---

[46]) Aidoma masa din casa lui David Creangă!

[47]) Una dintre surorile lui Creangă (moartă în Dec. 1919).

[48]) = Ion al nostru, cu porecla ce şi-a agonisit-o din torsul lânii cf. *Amintiri* II: „Toate ca toatele, dar la cusut şi săraduit sumane şi mai ales la roată mă întreceam cu fetele cele mari din tors; şi din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Savucului, care drept să vă spun nu-mi era urâtă, făcea adeseori în ciuda mea, şi-mi bătea din pumni, poreclindu-mă *Ion Torcălău*, cum îi zicea unui ţigan din Vănători. Insă pentru asta, tot îmi era dragă..... şi cum sfârâia fusul roţii, aşa-mi sfârâia inima'n mine de dragostea Măriucăi!" — Vezi apoi şi mărturia *Smărăndiţei* (în „Ion Creangă" An. XIII 1920, 19): „Creangă era tare meşter şi la tors şi la făcut ţevi. Îi plăcea să se ia la întrecere cu noi fetele şi de multe ori ne rămânea. Atunci ciuda noastră şi bucuria lui!"

Dar neostoitorul Tudor Pamfile ne mai dădea şi o veste bună pentru casa obârşiei şi copilăriei lui Creangă zicând: „Aflu în treacăt că este vorba să se răscumpere această casă spre a fi prefăcută în bibliotecă sătească, şi în schimbul ei să se înalţe celor ce-o stăpânesc, o alta, al cărei lemn s'ar fi şi dăruit dintr'o pădure regală..." [49].

Ba la prăznuirea a 30 de ani dela moartea lui Creangă, redacţia revistei „Ion Creangă", deci iarăşi acelaş T. Pamfile, dădea informaţia sigură („Ion Creangă" An. XIII 1920, 17): „aflăm că pentru ridicarea unei alte case care să adăpostească pe urmaşii lui Creangă, s'a strâns o sumă de bani. In fruntea dăruitorilor se află M. S. Regina şi Senatul întreg cu diurna pe o zi." [49] Nu noi ne-om întreba astăzi de soarta acestor multiple şi înalte iniţiative... — noi cari din tot ce ne înşira Tudor Pamfile ne învrednicim să-l vedem doar popul hornului, „stâlpul hornului unde lega mama o şfară cu motocei la capăt de crăpau mâţele jucându-se cu ei" zice Creangă — iar astăzi un jalnic pociumb de lemn ce pare-că el însuşi se roagă să fie aruncat în focul cel izbăvitor de cari...

O fărâmă de soare se sparge acum printre zăbrelele ferestruielor (vechilor ferestrui zăbrelite, din păretele de sud-vest) aruncând pe podeală o palidă pată de lumină, care iară se umbreşte şi se stinge... Ai zice că şi soarele a stat o clipă să-şi reînvieze o fărâmă de aducere aminte culeasă cândva de pe aici, de demult, din preajma minunatului copil „cu părul bălan" despre care tot *Amintirile* mai spun povestea: „Şi mama... îmi zicea cu zâmbet uneori când începea a se ivi soarele dintre nori după o ploaie îndelungată: — Ieşi copile cu părul bălan afară şi râde la soare, doar s'a îndrepta vremea! — Şi vremea se îndrepta după râsul meu..."

---

[49]) Cf. însemnarea lui T. Pamfile în *Cronica* revistei „Ion Creangă" An. XIII 1920, 32: „In şedinţa senatului din 26 ianuarie, după propunerea d-lui C. Şumuleanu, s'a aprobat ca jumătate din diurna senatorilor pe o zi să se trimită comitetului Humuleştean pentru îngrijirea casei urmaşilor lui Creangă, şi jumătate celui Ieşan, pentru îngrijirea bujdeucii din Ţicău".

De altfel casa lui Creangă n'are decât o singură odaie. — Că aşa se făceau înainte vreme casele numai cu o *casă* şi cu *cămăruţă* — ne lămureşte doamna Sofia Grigoriu, ceea ce se potriveşte întocmai şi la casa din Pipirig. Vechi, aşa cum le-a făcut vremea, sânt astăzi în această cameră numai pomenitele două ferestruici şi grinzile podului tăinuind câte un mănunchi de busuioc acolo unde altă dată mama Smărănduca îşi ţinea „nănaşa" cea din coardă cu care mai „jnăpăia" din când în când în *ghiavolii* de băieţi, că doară-doar s'or mai astâmpăra să nu *rădice*, Doamne fereşte *casa în slavă*...

Casa din Humuleşti după revista „Ion Creangă" An. III 1910, 93

Dincolo e cămara, cămara în care tot biata Smărănducă păţia atâta „calamandros" cu zmântânitul oalelor !... Ce spun *Amintirile ?*

Când punea mama laptele la prins, eu, fie post, fie câşlegi, de pe-a doua zi şi începeam a linchi grosciorul de pe deasupra oalelor ; şi tot aşa în toate zilele, până ce dam de chişleag. Şi când căuta mama să zmântânească oalele, zmântâneşte Smarandă, dacă ai ce. — Poate-c'au luat strigoaicele mana dela vaci, mămucăi — ziceam eu, şezând încinchit şi cu limba scoas'afară dinaintea mamei, jos lângă oale.

— Doamne, prinde-l-voiu strigoiul cela odată la oala cu zmântână — zicea mama, uitându-se lung la

mine — şi-apoi las'! Nănaşa din grindă [50]) are să-i ştie de ştire..."

Atât! Incolo multă negrijă şi destulă neînţelegere s'au străduit pe întrecutele de a ne şterge toate urmele *Amintirilor...*, şi „prichiciul vetrei cel humuit de care mă ţineam când începusem a merge copăcel", şi „cuptiorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi băieţii de-a mijoarca"...

Impresia acestui prăpăd e covărşitoare... Şi'n cartea vizitatorilor care ţi se deschide acum înainte nu poţi mărturisi decât atât: „De două ori ruină — ruina care-i mută, fiindcă nu mai poate vorbi..."

— Ba mai avem nişte *portrete*; şi poate v'ar fi de-un folos ceva — îşi mai aduce aminte doamna Grigoriu.

— Şi „numai n'au avut gură să răspundă" — îl parodiază prietenul Ob. pe Moş Nichifor Coţcariul.

Şi-i mare norocelul nostru că n'am trecut alături de ele. Sânt printre ele chiar exemplare inedite.

Una o cunoaştem acu din revista „Ion Creangă" An. XII 1919 Nr. 11—12 şi ni le înfăţişează pe surorile lui Creangă Maria şi Ileana, fotografiate de Tudor Pamfile „în vara anului 1919". Despre această Marie soră a lui Creangă ştim doar atât că a fost căsătorită Pastilă la Tecuciu şi că a murit în Noemvre 1919, „cu trei săptămâni înaintea surorii ei mai mici" Ileana, vezi mărturia lui T. Pamfile (în „Ion Creangă" An. XIII 1920, 2): „Inţelegătoarea mătuşă Ileana ştie bine cine a fost şi cine trebue să rămâie fratele ei Ion pentru Ţară, dar înaintea acestui interes, foarte mare, nu-şi poate ascunde îngrijorarea pentru fiica şi ginerele surorii sale Maria, pentru nepoţii acestei surori mai mari, cum şi pentru însaşi această soră Maria, pe care cu greu pot

[50]) Ediţia Cernăuţi 1924 reeditează (la pag. 32) dintr'o ediţie mai veche („Minerva"), greşala de tipar: „Nănaşa din grădină" în loc de „N. d. grindă"! Cf. şi „Convorbiri literare" An. XV 1881—1882, 5: „N. d. grindă"!

ca s'o văd, bogata de odinioară, madam Pastilà din Tecuciu, o bună cunoştinţă a familiei mele".

Apoi: „La 18 Decembrie trecut primesc din partea d-lui Zaheu Grigoriu, magistrat în Războieni-Neamţ, următoarele şiruri: — Cel ce vă scrie aceste, ca nepot, are durerea să vă comunice ştirea morţii surorii lui Ion Creangă, Ileana, cea mai mică dintre surorile lui, sin-

Ileana, sora lui Ion Creangă (după fotografia descoperită în casa dela Humuleşti)

gura rămasă în viaţă, căci sora ei mai mare Maria, pe care aţi cunoscut-o astă-vară, a murit şi ea cu trei săptămâni înaintea surorii ei mai mici. Inmormântarea a fost Marţi 16 Decembrie..."

Mai bine o cunoaştem pe cealaltă soră a lui Creangă, Ileana. Şi ca s'o cunoaştem şi mai bine avem

norocul de a mai descoperi aici un portret din frumoasa ei tinereţă, portret până acum necunoscut. Fotografia e făcută în atelierul unui François May. Ileana Creangă e aici o frumuseţă şi o Veronică Micle în care n'ai putea s'o bănueşti pe sora *boţului* „de humă însufleţită din Humuleşti". Bogatul păr, despărţit în creştet şi încununat cu o fundă, încadrează distinsul oval al feţei care prin ochii ei foarte vioi exprimă aproape energie. Înfoiata crinolină, cu toată rotofeala ei de clopot, nu poate tăgădui supleţa acestui corp.

— Asta-i mătuşa Ilenuţa, săraca. Când era tânără se purta ca o cucoană, că trăia mai mult pe lângă bădiţu-su Ion, la Ieşi. Deaceea aşa-i de îmbrăcată — ne lămureşte nepoata ei, Sofia Grigoriu.

O cunoaştem deci pe această Ileană, întâi din următoarea scrisoare [51]) pe care (la 30/8 1883) i-o adresa frate-său Ion:

Domniei-sale Doamnei Elena Gheorghe a Chitei (Chiţei) sau preotului Vasile Ţifescu pentru Elena foastă Creangă, la comuna Galu, din judeţul Neamţ, plasa (sa) sau plaiul Muntele (prin poşta rurală). In satul Galu. Grabnic.

Iaşi, 1883, August 30.

Dragă soră Elenuţă,

Ni s'a umplut sufletul de bucurie, aflând că eşti sănătoasă şi că te ocupi cu gospodăria. Dorim să fii sănătoasă şi fericită, în unire cu cumnăţelul nostru, soţul ce ţi l-a dat D-zeu! Află, dragă, că şi noi sântem sănătoşi din mila lui D-zeu! Şi tare aşi dori să te văd şi să vă văd. Eu nu am fost în astă vară pela Neamţ. Numai Maria lui Zahei [52]) *a fost. Despre partea de loc din Humuleşti mă întrebi? Cred că nu aveţi gând să vă mutaţi acolo. Să nu crezi că ţ'a răpi cineva dreptul, cât vom trăi noi. Mihalache şi Tinca* [53]) *nu pot să aibă mai*

---

[51]) Azi la Academia Română, Ms. Nr. 4074 f. 3. — O reproducem după D. Furtună, în „Ion Creangă" An. VII 1914, 292—293.

[52]) Zahei, fratele lui Creangă?

[53]) ??

mult, decât li se cuvine. Dor[54]*) lasă-i să ţie casa în bună stare şi să se folosească de venitul ei, decât a şede pustie şi s'or folosi străinii. Vă sărut cu drag şi doresc să ne vedem.*

I. Creangă

Apoi pe marginile cărţii postale:

Elenuţă, tare aş vrea să am vre o 20 de coţi sumani[55]*) de noaten, buni pentru un suman pentru mine. I-aşi plăti cât de scump, numai să-i am. Scrieţi-mi dacă s'ar găsi să vă trimet bani. Mi-aşi face acum o manta pentru iarnă din sum(an) de noaten. Mai scrieţi-mi cum vă aflaţi. — I Cr.*

La 1909 Ileana se află împreună cu fratele ei Zaheiu la prohodul de la „mormântul fără cruce al lui Creangă" — vezi mărturia lui D. Furtună (*Cuvinte şi mărturii despre Ion Creangă*, ed. a 2-a în „Bibl. pentru toţi" No. 960, 1915, pag. 4): „Din parte-ne, mărturisim că am fost şi noi printre cei cari s'au dus, acum cinci ani în urmă, la mormântul fără de cruce al lui Creangă. Am văzut atunci şi pe moş Zaheiu, dascălul, fratele povestitorului. Soră-sa din Humuleşii plângea când preoţii slujitori şi elevii adunaţi cântau *Veşnica pomenire*. Ba după ce au lăcrămat peste acest scump mormânt, am avut fericirea să o cunoaştem pe *cucoana Ileana*, sora, şi să ascultăm multe[56]) dela dânsa".

Am văzut (când vorbiam despre casa din Humuleşti) cum o găsia T. Pamfile în vara anului 1919 pe această Ileană a Chiţei, născută Creangă, care trebue să fi murit cam în 13 Decembrie 1919.

---

[54]) Furtună îndreaptă: *Doar*; noi însă am îndrepta: *Dar*.

[55]) Şi'n *Amintiri* (II) Creangă întrebuinţează pluralul masculin *sumani* (ed. Roşca, 34) chiar alături de pluralul femenin *sumane* (ibidem)!

[56]) Ce-ar fi dacă astăzi ne-am învrednici şi noi a le auzi, domnule Furtună?!

Şi iarăşi o fotografie necunoscută, înfăţişându-l pe mai sus pomenitul Zaheiu Creangă. Fotografia executată în atelierul Siegmund Packer, Iaşi-Slănic îl arată pe Zaheiu Creangă, moşneag îndârjit de vremi, cât un Gheorghe Bariţiu. Bine i-a zis cine[57]) i-a zis: „moş Zahei, dascălul!“ Surtucul larg atârnă slobod pe ciolănosul trup uscat; gulerul tare nici nu îndrăzneşte să se resfrângă şi cravata de modă veche, în picăţele, aduce exact cu cravata lui *badea* Gheorghe Coşbuc, din fotografia lui Coşbuc alături de I. L. Caragiale. Un martir deci, nu un stăpân al modei, acest dascăl Zahei. Faţa de un foarte pronunţat oval şi cu trăsături regulate, impresionează prin fruntea înaltă şi prin blajinii ochi, stufos sprincenaţi, ochi cari sânt parcă mai mult ai visătorului. Promovoaca căruntelei i-a brumat numai sprincenele, musteţele şi barba; încolo, părul stăruie a bărbăţie.

E Zahei pe care de două ori îl pomenesc şi *Amintirile*, frate vrednic al sfurlubateculuí Ion: „...când începe a toca la biserică, Zahei al tău cel cuminte fuga şi el afară şi începe a toca în stative de pârâie păreţii casei şi dudue ferestrile. Iar stropşitul de Ion[58]) cu talanca dela oi, cu cleştele şi cu vătrariul[58]) face o hodorogeală şi un tărăboiu de-ţi ie auzul...“ Şi cea de-a doua pomenire a lui Zahei, când cu pupăza: „Zahei însă ne lăsase vorbind şi se cam mai dusese în târg după mama să-i spuie bucurie despre pupăză“.

Pe acest Zahei îl pomeneşte apoi o oarecare scrisoare (a unui V. Bordianu) din 25 Martie 1882 transmiţându-i prin fratele lui, prin Ion, „complimente“, lui şi nevestei sale „madami(i) Zahiea“ (vezi D. Furtună, op. citat 29—30).

Lui Zahei îi adresează apoi în 26 Mai 1884 ne-

---

[57]) D. Furtună, *Cuvinte şi mărturii despre Ion Creangă*, „Bibl. p. toţi“, Nr. 960, 4.

[58]) Ediţia Cernăuţi 1924 reeditează (la pag. 28) dintr'o ediţie mai veche („Minerva“), falşificările: „stropşitul de *Ioan*.. cu *vătraiul*“! Până şi „Convorbiri literare“ An. XV 1881—1882, 3 ziceau: „*Ion*... cu *vatrarul*“. Mai îngrijită în text e deci ediţia „Cartea Românească“ (1924): „*Ion*... cu *vătrariul*“ (36).

potul său Constantin (fiul lui Ion Creangă al nostru) scrisoarea[59]) în care se arată foarte îngrijorat de starea părintelui său, zicând: „Aş fi cel mai fericit dacă providenţa care îngrijeşte de toţi va priveghea şi asupra lui... Răspunde-mi, te rog, grabnic, cum îi mai este?“

Acestuiaş Zaheiu îi adresa frate-său Ion, dela Slănicul-Moldovei (unde-şi căuta de sănătate[60]) următoarea scrisoare[61]):

Domnului Zahei Creangă, la debitul de tutun I. Creangă din str. Băncei, Iaşi. Grabnic.

Slănic, 1884, Iunie 24.

Frate Zahei,

Mercuri în 13 a curentei, sara, am mas în Târgu-Ocna şi Joi, în 14, pe la 2 după ameaz̆ă am ajuns la Slănic. Pe drum şi la Slănic vr'o câteva zile am avut ameţele; iar mai ales Sâmbătă noaptea spre Duminecă (16) mi-a fost foarte rău ; perdusem chiar cunoştinţa. Insă d-l dr. Aronovici grabnic mi-a dat ajutorul cuvenit şi mi-am venit în sine. De ape am fost oprit a be până astăzi în 24, şi băi calde numai am făcut până acum ; după care mă simpt mai bine şi ameţele nu mai am de vr'o 4 zile. Sper că mă voiu face bine cu ajutorul lui D-zeu. Am primit amândouă scrisorile tale cea din broşură şi asta din 22 şi-ţi mulţumesc din tot sufletul. V'am scris şi eu o carte de poştă, dar se vede că s'a rătăcit !

---

[59]) Azi la Acad. Rom., Ms. Nr. 3757 f 57 sau 26 (Furtună, *Cuvinte şi mărturii*..... 81).

[60]) Vezi *Institutorul Creangă*, 81. — „Era vorba despre nişte atacuri grele prin somn ne lămureşte Furtună (81 . — E vorba de atacuri epileptice, cf. T. Maiorescu (15 Iunie 1887) către „România Jună“ : „Poate ar mai scrie şi I. Creangă (Institutor la Iaşi) ceva, deşi este bolnav. (A devenit epileptic...)“ — după I. Grămadă, *România Jună din Viena* 1912, 143.

[61]) Azi la Acad. Rom., Ms. Nr. 4074 f 5 (Furtună, op. citat 82—83).

Pe aici au fost ploi și un puhoiu grozav, care a făcut mare stricăciune băilor și stinghireală nouă tuturor.

Vă salut cu drag.

I. Creangă.

Apoi pe marginea poștalei:

Mai înștiințați-mă cum vă aflați. Vă doresc sănătate și bucurie la toți.

Și-l mai pomenește pe Zahei și prietenul lui Creangă, V. Mușnețanu, în scrisoarea [62]) datată „Iași, 1884, lunii 29“ și adresată lui Creangă la Slănic, scrisoare destul de vioaie și nu nevrednică de un prieten al lui Creangă, încheindu-se cu cuvinte ca acestea: „Eu, nevasta mea, duduca Tinca și d-l Z. Creangă, toți suntem sănătoși. Băetul meu este achitat dela judecători, după stăruințele D-v., de care nu mă pricep cu ce cuvinte să vă mulțămesc. Vă doresc sănătate, bună pitrecere și întoarcere sprintenă și voioasă și cu vre-o anecdotă, știți cole ... ca pentru Slănic, care mănâncă bani și varsă sănătate.

Al DV. prieten respectuos

V. Mușnețanu“.

E locul aici să amintim că acest V. Mușnețanu, om se vede de casă al lui Creangă, pe care Creangă îl salută și'n cele două scrisori [63]) ale sale (din 16 Iunie și din 12 Iulie 1884) adresate din Slănic către Ecaterina (Tinca) Vartic soția sa „de al doilea, fără cununie“ [64]), și pe care îl pomenește și acel V. Bordianu cu scrisoarea [65]) sa din Cristești (Suceava) 25 Martie 1882, — că acest Mușnețanu deci, „iconar“ de meserie, i-a făcut lui Creangă în 1889 un portret în uleiu. Il cu-

[62]) Azi la Acad. Rom., Ms. Nr. 3757 f. 58 (Furtună, 33).
[63]) Vezi Furtună, op citat 82 și 84.
[64]) Vezi *Institutorul Creangă* 56.
[65]) Vezi Furtună, 29. — Azi la Acad. Rom. Ms. Nr. 3757 f. 29—30.

nosc acest portret (publicat de vrednicul Mihai Lupescu în rev. „Ion Creangă“ An. III 1910, 352), şi din fotografia [66]) portretului făcută în atelierul I. Hartwig, Bârlad. Şi cetesc în această fotografie foarte răsvedit: „1889 Iaşi, V. Muşneţanu“. Portretul acesta în colori, Lupescu l-a cumpărat dela Tinca Vartic (care în 1910 stătea încă în bujdeuca lui Creangă din Ţăcăul Iaşilor) şi l-a dăruit Academiei Române (vezi „Ion Creangă“ An. III 1910, 852 şi An. IV 1911, 1). Valoarea lui nu prea e mare după cum arată M. Lupescu („I. Cr.“ III 1910, 353) zicând: „Tinca Vartic mi-a spus că chipul acesta e făcut de un iconar Muşneţanu de pe o fotografie [67]) a lui Creangă. El sămăna bine cu fotografia, dar nu l-a cumpărat nimene, căci arăta prea tânăr, şi nici ea n'a prea vrut să-l vândă, că-i singurul odor ce mai avea dela Creangă.“

Ne întoarcem acum la Zaheiu, pentru a arăta cât de călduros i-i aminte lui Creangă (Ion), de dânsul în amintita scrisoare din 12 | 7 1884 către *Domnişoara Tinca Vartic*: „Lui Zahei deasemene arată-i sărutări şi îmbrăţoşări frăţeşti din parte-mi“ — şi pentru a reproduce în sfârşit şi scrisoarea [68]) lui Zahei către Ionul nostru: [69])

Iaşi, 3/12 1888.

Bădiţă Ioane!

Pe Hristea la-u recomandat la Direcţiunea Generală a Poştilor spre avansare Dl Gal dirigintele oficiului poştal din Iaşi cu adresa No. 1148 cu data de 1 Decembrie. Dacă ţi-ai mai face şi d-ta o pomană cu

---

[66]) Fotografie pe care cu atâta bunăvoinţă mi-o pune la îndemână posesorul ei d-l Artur Gorovei. Pe reversul ei cetesc următoarea dedicaţie: „Ziua Crucii 1910. Vechiului şi bunului meu prieten Bombonel, dragoste de la M. Lupescu ot Spătăreşti.“

[67]) De pe care oare? Mi se pare că de pe cea publicată de curând în coperta *Junimii literare* An. XIV 1925, Nr. 5—7.

[68]) Azi la Acad. Rom., Ms. N r. 3757 f. 174 (reprodusă după Furt. 35—36).

[69]) Şi nu prea înţelegem unde se afla atunci Creangă, dacă Zaheiu se găsia la Iaşi!

dânsul să mai scrii cuiva, ar prinde bine pe lângă recomandația d-lui Gal, ca să nu apuce a recomanda pe alții acolo. Te rog și eu pe d-ta și pe Duduca Tinca, faceți toate chipurile și mai scrieți ca pe la o Luni să fie scrisoarea ajunsă în București.

Cu tot respectul vă doresc deplină sănătate la toți.

Z. Creangă

Hristea e dus la drum, nu poate veni până Duminică seara. Tare te roagă.

Și ca s'o încheiem cu Zaheiu: D. Furtună îi zice «Zahei, dascălul» (4) și «dascălul din Iași» (81), iar un nepot al lui Creangă, Zahei Grigoriu, povestind unaalta despre Ion și Zahei Creangă (în „Ion Creangă" An. II 1909, 336), amintește că Zahei avea o vie «în apropiere de Iași».

Și iarăși o fotografie inedită: ofițerul Constantin Creangă, singurul copil al lui Creangă al nostru. O altă fotografie a acestui căpitan C. Creangă (împreună cu soția sa) o cunoșteam din «Flacăra» An. IV 1914—1915, 58.

Fotografia descoperită acum (și provenită din atelierul Leopold Steinberg, Piatra-Neamț) ni-l arată pe țivilul C. Creangă, de o înfățișare foarte burgheză. Parcă nici n'ar fi chipul unui intelectual.

Ni-l întregim binișor pe acest fiu al lui Creangă cu spicuirile pe cari D Furtună *(Cuvinte și mărturii . . .)* ni le-a dat din corespondența tatălui și fiului Creangă.

Dar corespondența aceasta e prețioasă nu numai pentru mai desăvârșita cunoaștere a lui I. Creangă, ci adese chiar și prin valoarea ei intrinsecă, prin neaoșul, spornicul ei graiu, care e tocmai așa cum se cuvine să fie când vine dela o odraslă a meșterului Ion. O părândăm și noi împreună cu D. Furtună pentru a revărsa cât mai multă viață peste cei ce-au fost odată . . .

Constantin Creangă deci va fi îndurat un cam robust regim de educație din partea tatălui său. (Un episod care ilustrează severitatea părintelui Ion Creangă

faţă de fiul său Constantin, elev de şcoală militară, e cel povestit după nepotul lui Creangă, Zahei Grigoriu în „Ion Creangă“ An. II 1909, 335). „Fii mai tolerant, căci am suferit mult şi chiar cu blândeţă energia hotărîrilor şi principiilor tale“ — îi scrie [70]) într'un rând fiul Constantin tatâni-său. Şi rugăminţile: „Să fii mai tolerant, tată“ ; „De ce mă loveşti?“ (la 12 Nov. 1881) ; „Fii mai tolerant, judecă mai serios“ — revin (vez. Furtună 11—12). Dar asprimea aceasta a părintelui Creangă nu era decât o altă faţă a bunătăţii lui. Şi cât de preţios ni-l caracterizează iarăşi însuşi fiul său mărturisind: [71]) „Vezi că câte [72]) odată eşti tot aşa de rău, pe cât eşti de bun altădată!“

La 1880 Constantin Cr. e la Bucureşti şi-i (de pe acuma!) îngrijorat de sănătatea tatălui său : „Schimbă-ţi traiul, tată, sileşte-te a asculta sfaturile doftorilor de acolo“ — îi scrie el la 8 Nov. 1880 [73]) Aceeaşi grijă o are [74]) pentru tatăl său, din Constanţa, la 12 Iunie 1881 : „Nu uita băile de mare în luna lui Iulie (la) Odesa ; şi ieftin şi comod după cum am auzit...“

Şi acest Constantin, fiu al celui mai puţin călător-rit, [75]) poate, dintre scriitorii români, ajunge apoi [76]) tocmai la Viena. (Mai târziu, în 18 Faur 1885, Creangă tatăl se putea bucura [77]) că are o ţâră de „coadă şi pe la Viana“). Dar şi colo'n inima străinătăţii Constantin stăruie a rămânea cu sufletul lui cel de acasă. La sărbătorile din iarna anului 1885 ar vrea să fie între ai

---

[70]) Ms. Acad. Rom. Nr. 3757 f. 3 v. (Furtună 11).

[71]) ibid. f. 74 (Furt. 13).

[72]) Repetarea silabei *ca* pe vremea lui Creangă încă nu prea e pusă la indexul cacofoniilor, ca astăzi. Creangă al nostru mai putea încă scrie: „că vaca, ca vaca“ *(Moş Nichifor Coţcariul)* şi „se temeau de turbincă, ca de...“ *(Ivan Turbincă)*. Şi Creangă trebuia chiar să scrie: „daţi la om ca cânii prin băţ“ *Amintiri II)* fiindcă aşa zice ţăranul.

[73]) Ms. Acad. Rom. Nr. 3757 f. 12 (Furt. 79).

[74]) ibid. f. 19 v. (Furt. 80).

[75]) Conservatism care cam coincide cu conservatismul ţărănesc.

[76]) E la Viena acu în 24 Mai 1883 (Furtună 15).

[77]) Ms. Acad. Rom. Nr. 4074 f. 108 (Furtună 87).

săi [citäm acum textual din D. Furtună 19—20, prinzând în ghelemele numai cuvintele lui Constantin Creangă] *la «un chef pe masa cea şchioapă a cucoanei Ruxandei.»*[78]) *Celor bârfitori le-ar da câte o «şperlă pe la nas», iar celor de casă câte o «hiritisealâ», când la masă ar fi ceva «din chişte şi din cârnaţ şi din turte», la 1 Ianuarie 1885*[79]).

Ar mai vrea să vadă poate şi „bulevardul Ţicăului din Iaşii cei cuprinşi de holera jidovească şi fără leac de mântuire“ — „cuiburi în cari stăpânitorii vitregi clocesc ouă de omidă tocmai în inima ţării“. Ideia a luat-o dela moş Creangă, căci şi el îi scrisese aşa... ?[80]).

In sfârşit „harbujii cei mai burduhoşi de pe dealul Şorogarilor“ cum să nu-l ademenească pe cel îndepărtat? — încheie Furtună.

Şi îndepărtat, cumu-i, se mângâie cu cetirea *Amintirilor*. „Deseară le voi ceti dacă se va putea şi de 3 ori“ mărturiseşte[81]) o scrisoare. Le şi ceruse tatălui-său *Amintirile*, să i le trimită acolo la Viena, zicând că tare i-s dragi[82]). De asta îl şi putem crede, pentrucă graiul acestui Constantin, cu adevărat fiu al lui Ion Creangă, îl arată în stare de a şti să preţuiască un scris ca cel al tatălui său.

N'avem decât să culegem câteva flori din această *crenguţă* a noastră, rătăcită în vavilonul Vienei. Zicalele sentenţioase, aşa cum le ştim din gura ţăranului, răsar pas de pas pe urma lui: „Nu crezi în lumină decât atunci când te frige“ îi scrie[83]) el tătâni-su. „Nici toate ale doftorului, nici toate ale duhovnicului“ filoso-

---

[78]) Cine-o fi această *cucoană Ruxandă*, careia şi Ion Creangă, cu scrisoarea adresată „Domnişoarei Tinca Vartic“ îi trimite dela Slănic (12/7 1882) „sărutări de mână“ (Ms. Acad. Rom. Nr. 4074 f. 6, Furtună 85) şi pe care iarăşi acelaş I. Cr. o mai pomeneşte într'o scrisoare către fiul său (Ms. Acad. Rom. Nr. 3757 f. 99 v. Furt. 15)?

[79]) Ms. Acad. Rom. Nr. 3757 f. 81, 84.

[80]) ibid. f. 97 (Furt. 20).

[81]) ibid. f. 85 v. (Furt. 16).

[82]) ibid. f. 24 v. (Furt. 14).

[83]) ibid. f. 63 (Furt. 13).

feazã el [84]) adevărat țărăneşte. Şi iară [85]): „nu se sperie lupul de pielea oii“. Cuvinte şi întorsături de fraze apoi, cari parc'ar îi deadreptul scoase din paginile Amintirilor: „cu berechet şi zaiafet“ [86]); „Tac mă cheamă!“ [87]); „Te duci, *durluță*, călare pe băţ“ [88]); „helbet, mare-i Dumnezeu, scap şi eu la faţa apei“ [89]). Când suferindul Ion Creangă se mai îndreaptă puţin cu sănătatea, atunci (la 8 Ian. 1885) Costăchelul nostru izbucneşte de bucurie cu: „E şi frumos scrisă, bată-l sănătatea şi zilele cele lungi şi senine pe cel care a scris-o, că mult m'a înveselit şi mult mă împuternicesc la lucru asemenea cuvinte mângăitoare“ [90]). La 14 Prier 1887 acelaş, Constantin va întreba cum mai merge cu boala cea „ciocnită de ultima răţetă“ [91]). Şi, de „Moldovan“ ce-i, aceastã mlădiţă Humuleşteană, nu prea e pe placul celor dela statul-major de geniu, ci „le-a sărit chiper în ochi!“ [92]).

Dar Vienezul nostru e atât de îndrăgit de *Amintirile* tatălui său, încât acolo, departe, le ceteşte chiar şi pentru alţii. La 24 Mai 1883 îl înştiinţează [93]) pe tatăl-său: „L-am cetit pe moş Ion Roată[94]) în plin public; nu odată dar poate şi de zece ori, atâta de mult ai reuşit să-i desemnezi şi pe unii şi pe alţii“.

Când auzim de aceste cetiri „în plin public“, (cf. şi Ms. Acad. Rom. Nr. 3757 f. 93, Furtună 16), ne gândim numai decât la şedinţele literare dela societatea studenţească „România Jună“; dar în nici una din şedinţele menţionate de I. Grămadă (*România Jună*... 1912) nu-l găsim pe conferenţiarul Constantin Creangă.

---

[84]) ibid. f. 136 (Furt. 19).
[85]) ibid. f. 42 sau 44 (Furt. 19).
[86]) ibid. f. 20 (Furt. 18).
[87]) ibid. f. 23 (Furt. 18).
[88]) ibid. f. 26 (Furt 18).
[89]) ibid. f. 34 (Furt. 19).
[90]) Ms. Acad. Rom Nr. 4074 f. 99 (Furt. 86—87).
[91]) ibid. (Ms. Nr. 4074) f. 179 (Furt. 88).
[92]) Ms. Acad Rom. Nr. 3757 f. 42 sau 44 (Furt. 19).
[93]) ibid. f. 43 (Furt. 15).
[94]) Partea a II-a din *Moş Ion Roată* apăruse (cu titlul *Anecdotă)* în Almanahul soc. stud. „România Jună“, Viena 1883.

Şi nu mai avem nevoie de informaţia lui Constantin Creangă (venită la 15 Ian. 1885, Furtună 14) că opera lui Creangă e cunoscută şi la Viena, când (vezi Grămadă, 135) Ion Creangă acu la 28 Dec. 1882 îi mulţumeşte *Românieĭ June* că l-a ales „membru onorar".

Fiul lui Creangă vădeşte deci anumite aptitudini literare. Ba devine chiar deabinelea „autor". La 9 Martie 1882 mărturiseşte: „I-am cetit d-lui Eminescu începutul scrierii mele care, fără să mă mândresc, l-a umplut de admirare, cerându-mi să-i trimet o copie pe care să o cetească d-lui Maiorescu". D. Furtună (21) ne comunică şi titlul acestei *scrieri*, citând [95]) că ar fi „Ca şi un soiu de memoriu asupra obiceiurilor, portului, caracterului, religiei şi gradul de cultură al Dobrogenilor..." Şi tot D. Furtună aminteşte de o „poezie originală" a lui Constantin Creangă (trimisă, pe o carte postală, lui Ion Creangă). Titlul versificaţiei e [96]) *Inviere Lui Ştefan cel Mare*, iar sfârşitul ei, proză politică de felul aceasta:

„Laş! Poporul laş! Care nu se uneşte,
Care la nevoie pe guvern nu sprijineşte!"

A păcătuit deci acest Constantin Creangă în versuri mai ceva ca tatăl său cu versificaţiile *Păsărica*, *La Clopoţelul sună* şi *Nu lucrezi, n'ai ce mânca* (vezi *Institutorul Creangă*, 37 şi 40). Dar dincolo de această atât de omenească poticnire, Constantin Creangă, aşa cum ni-l arată scrisorile lui, rămâne vrednica mlădiţă de verde şi adevărată obârşie humuleşteană. Şi când înfăţişându-se pe sine ni-l caracterizează de-a-una şi pe Ion Creangă al nostru, atunci ni-l îmbrăţişăm cu atât mai cald; că mai zice [97]) d. p. acest Constantin Creangă: „Dacă te ascultam, părintele meu!... care din ce în ce îmi devii mai scump" — şi [98]): „Te-ai înălţat atât de mult în ochii şi inima mea... Dacă ţi-am moştenit ceva... apoi aceasta e o inimă bună".

---

[95]) Ms. Acad. Rom. Nr. 3757 f. 28.
[96]) ibid. f. 44 (Furt. 21).
[97]) ibid. f. 32 şi 34 (?), 80—81.
[98]) ibid. f. 89 (Furt. 17).

Între aşa părinte şi fiu nu-i mirarea că afecţiunile şi vorbele se vor fi desfăşurat nesinchisite şi fireşti, cu adevărat rupte din viaţă. „Fii odată bărbat, iar nu muiere becisnică“ îi dă într'un rând [99]), cu adevărat ţărăneşte, acest tată rămas ţăran. Şi când în cutare scrisoare se cam bate şeaua despre ceva bănişori, bătrânul Creangă (în obiceiul lui) înseamnă cu creionul chiar pe scrisoarea primită [100]): „Nu mă năvăliţi că dau cu ciomagul!“ La fel, pe altă scrisoare care ţintia la ceva nădejde de bani, dar ocolia pe la lauda operei lui Creangă „de adevărat merit... “(!) — păţitul tată pune, ca pentru sine şi ca pentru altcineva, notele [101]): „Cu peştele cel mic prinzi pe cel mare“ şi „dela datornicul rău e bun şi un sac cu paie“.

Să nu ne scape apoi atât de preţioasele contribuţiuni venite din partea fiului Constantin întru mai desăvârşita cunoaştere a lui Ion Creangă. Cine nu-l cunoaşte pe modestul dascăl din mahalaua Ţăcăului, l-ar putea crede [102]) „cel mai calm şi de un temperament molatec până la nesimţire“. Înţelegem deci că totuşi cel la aparenţă „calm“ nu era atât de *nesimţitor*!.. Şi mai înţelegem că pentru *simţitorul* şi chinuitul dascăl Ion Creangă veniau din când în când cel puţin modestele adieri de mângâiere din scrisorile fiului său Constantin, care cu potolită indignare şi cu destulă durere de inimă se întâmpla să-i mai scrie [103]): N'aş mai vrea „să *blătărești* prin glodurile Ţicăului şi să ridici dealul şcoalei jidoveşti pentru o pâne aşa de puţin răsplătită şi plină de necaz şi de amar...“.

...Şi orcum corespondenţa acestui Constantin (cu tatăl său Ion Creangă) merită să fie cetită, chiar şi după cetirea ei din partea lui D. Furtună, — ne gândim noi acum în faţa acestui portret al ofiţerului Constantin Creangă... Ar fi fost o atât de mare nedreptate să nu-l ştim nici puţinul pe care-l ştim, şi din a-

---

99) ibid. f. 130 (Furt. 16).
100) ibid. f. 26 (Furt. 18).
101) ibid. f. 124 v. (Furt. 15).
102) ibid. f. 63 III (Furt. 13).
103) ibid. f. 99 v. (Furt. 15).

ceste cadre moarte să ne aţintească numai vidul tăcerilor !....

Şi iarăşi o inedită ! Fotografia acelui Popă Duhu pe care atât de mult ne-am obişnuit a-l şti numai din povestea lui Creangă, încât îl credem chiar pe de-a întregul plăsmuire a artistului Creangă şi nu ne prea vine a-i vedea acum deodată chipul.

Fotografia aceasta pare a fi luată după un portret în uleiu. Nu ştim de unde or fi scos-o zeloşii redactori ai lui „Ion Creangă", şi'n cartonul ei cetim numai această dedicaţie (care însă e destulă garanţie pentru autenticitatea chipului lui Popa Duhu) : *Din partea Revistei „Ion Creangă", 28 Iulie 1919. T. Pamfile. M. Lupescu. „Popa Duhu" Eromonahul Isaia Teodorescu. Pentru Casa copilăriei lui Ion Creangă din Humuleşti.*

Ciudat ! Aşa cum ţi se înfăţişează aici, cu faţa încadrată peste tot de bogatul păr al capului [104]) şi al bărbii, cu ochii privind duşi şi fără ţintă, acest Popa Duhu ar fi parcă mai curând unul dintre căpiteniile Moţilor răzvrătirii din 1784—1785, un Horia, un Cloşca, un Crişanu. Iar părerea aceasta ar coincide cu firea de răzvrătit a acestui popă Duhu, şi cu vânzoleala prin fund de codri a acestui stingher şi zânatec duh, deapururi nestătornic şi deapururi rătăcitor, — aşa cum ni-l arată chiar Creangă *(Popa Duhu)*. „Aci era la Socola, aci în Iaşi, aci la mănăstirea şi în Târgul-Neamţului profesor, de unde cutriera munţii în sudoarea frunţii, şi mai la tot pasul cânta :

. . . . . .

Pe o stâncă neagră, într'un vechiu castel
Unde curge'n vale un râu mititel.

Iar la urma urmelor :

Pasăre galbănă'n cioc
Rău mi-ai cântat de noroc !...

[104]) Schiţa *Popa Duhu* îl arată mai târziu „smolit la faţă, cu capul pleş".

Şi tot aşa şi iar aşa, până i se făcea viaţa neagră şi aici, şi-apoi iar se întorcea în Iaşi, îndrăgindu-i pentru o bucată de vreme".

Şi dacă acest dascăl al lui Creangă (la şcoala din Târgu-Neamţ) o fi fost chiar aşa cum ni-l închipueşte elevul său Nică, arătându-ni-l când superior mocirlei morale în care e osândit să vieţuiască (şi atunci amintirea lui Creangă îl învălueşte în duioşie), când împotmolit el însuşi în ticăloşia ambianţei sale (şi atunci elevul îi acopere păcatele cu vălul umorului) — atunci îndoit a meritat să ne fie eternizat, atât întru desfătarea sufletului nostru încântat de veselia artistului Creangă, cât şi drept rară pildă de om mai rar pentru toate vremurile.

Era de loc din sătuleţul Cogeasca-Veche, plasa Stavnicul, Judeţul Iaşi, — ceea ce vine cam pe la mijlocul drumului Iaşi-Podul Iloaiei. Şi 'n zbenguirea şi *chirfosala* neastâmpăraţilor elevi dela Târgu-Neamţ bietul Duhu îşi aduce aminte de Cogeasca sa cu următoarele cuvinte ale *Amintirilor* lui Creangă: „Pe semne păcatele mele cele mari şi grele m'au aruncat şi aici, să învăţ nişte ţopârlani sălbateci. Mai fericit erai, de-o mie de ori să paşti porcii la Cogeasca-Veche, Isaiie, decât să fi ajuns zilele aceste!". Şi tot Creangă *(Popa Duhu)* mai pomeneşte de locul obârşirii profesorului său Isaiia Teodorescu zicând: „Acesta era părintele Isaiia Duhu, născut în satul Cogeasca-Veche, din judeţul Iaşi".

Era se vede născut acest Isaiia să fie ca nealţii, pentrucă — bine înţeles iar după povestea lui Creangă — „De copil, în seminarul Socola, unde-a învăţat carte — mai mult singur decât dela profesori — îşi punea degetele pe o piatră şi le bătea cu alta, de ciudă că nu scria frumos; se lovia cu pumnul peste cap, când vedea că nici dascălul nu putea să-i tălmăcească bine ceva, şi vai de şcolarii care îl smintiau dela învăţătură"!

Şi: „Aşa fiind el, ci-că unul dintre călugării Socolei a zis că e bun de călugăr, numindu-l *Duh diavo-*

lesc, şi [de unde până unde [105])] l-a şi călugărit şi Duhu i-a rămas numele. Iară el, Isaiia Teodorescu se iscălia".

Şi elevul acesta, de sigur mai cu duh decât majoritatea celorlalţi elevi, nu-i mirarea că-i menit să ajungă profesor: „Şi din şcolar, profesor a ajuns la Socola; şi duh din duhul său a dat şcolarilor săi o bucată de vreme. Dar purici mulţi nu făcea el într'un loc, [Doamne fereşte [105])]; căci era duh [neastâmpărat şi [105])] neîmpăcat, chiar cu sine însuşi. Nici lacom de avere, nici de cinuri; mulţămit cu cât avea, cu cât n'avea, când temieri-ce nu-i venia la socoteală, ie-ţi popo desagii [106]) şi toiagul şi pe ici ţi-e drumul. [Vorba ceea: Geasta cu trepădatele că nu-s departe satele [105])]. Profesor când la Socola Iaşilor, când la Mănăstirea şi Târgu-Neamţului, cum ni s'a spus adineori.

Aici, la Târgu-Neamţ dă de elevul Ion Ştefănescu [107]) cum îi zicea acum lui Ion Creangă al nostru (vezi „Ion Creangă" An. II 1909, 331), care după tată-său, Ştefan Ciubotariu, ar fi fost să se cheme Ion Ciubotariu.

O precizare acum. *Amintirile* (III) arată că elev al şcoalei domneşti dela Târgu-Neamţului Creangă începe a fi din 1852, — cuvântând aşa: „La 1852, în ziua când s'a sfinţit paraclisul spitalului din Târgu-Neamţului şi s'a deschis şcoala domnească de acolo, eu, împreună cu alţi băieţi, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica-Vodă, care era faţă la acea serbare, încunjurat de o mulţime de lume şi nu ne mai săturam privindu-l. Şi el, frumos la chip şi blând cum era, văzându-ne pe mai toţi [108]) de-a rândul îmbrăcaţi cu cămeşuice cusute cu

---

[105]) Cuvintele prinse în paranteză lipsesc în „Convorbiri literare" An. XV 1881—1882, 313; le găsim însă în ediţia 1892, 135.

[106]) Ediţia Cernăuţi 1924, 90 reproduce (după o ediţie „Minerva") falşificările (muntenizările): *„ia-ţi popă dăsagii"*.

[107]) Şi mai târziu, la „fabrica de popi din Folticeni" elevul Creangă se cheamă Ştefănescu, vezi *Amintiri* III: „—Ştefănescule, căci aşa mă numiam la Folticeni, astăzi nu mai mergem la şcoală". (In ediţia Cernăuţi 1924, 60 greşelile: „Ştefănescu,... Fălticeni").

[108]) Cuvântul *„toţi"* lipseşte în „Conv. lit." XV, 446; îl aflăm însă în ediţia 1892, 75.

bibiluri şi albe cum e helgea, cu bondiţe mândre, cu iţari de ţigae şi încălţaţi cu opincuţe, spălaţi curat şi pieptănaţi, cu ruşinea zugrăvită în faţă şi cu frica lui Dumnezeu în inimă, aruncă o privire părintească spre noi şi zise: — Iată, copii, şcoala şi sfânta biserică, izvoarele mângăierii şi ale fericirii sufleteşti; folosiţi-vă de ele şi vă luminaţi, şi pre [109]) Domnul lăudaţi!—

Aceste vorbe, rostite din gura domnească, au brăzdat adânc inima norodului adunat acolo, şi fără întârziere, şcoala s'a umplut de băieţi doriţi de învăţătură, între cari eram şi eu, cel mai bun de hârjoană şi slăvit de leneş; leneş fără pereche mă făcusem, căci mama, după câtă minte avea, nu se îndura să mă mai trimită acum nici la o cofă de apă, numai să învăţ carte şi să mă fac popă, ca părintele Isaiia Duhu, profesorul nostru".

Dar T. Pamfile (în „Ion Creangă" An. XII 1919, 95) vrea să precizeze că „şcoala mănăstirii Neamţului din Târg" s'a deschis nu la 1852, ci la 1853 [110]) Şi tot T. Pamfile (ibid. 96) ne comunică (după Dosarul 9 din Şcoala de băieţi Nr. I dela Târgu-Neamţ) „Ştefănescu Ion, în 1854, vara, se afla în clasul al treilea; avea 21 de tovarăşi dintre cari 8 lipsiau aproape statornic dela şcoală". Pamfile ne împărtăşeşte şi notele [111]) elevului I. Stefănescu; cu învăţătura e peste tot „bun", numai la purtare hârjonosul nostru e „rău" având şi 30 de „absănţii".

„Bun" şi rău", cam întocmai ca elevul nostru, fu şi profesorul acestui elev. *Bun*, după mărturia *Amintirilor*, în felul acesta: „Bun mai era şi părintele Duhu când se afla în toane bune, Dumnezeu să-l ierte! Pus-a el băieţii în rânduială, cum nu mai văzusem până atunci; cumpăra-ne el vara din banii săi, cofe de zmeură

---

[109]) În ediţia Cernăuţi 1924, 53 greşala din ediţia „Minerva": „*pe* Domnul...", în loc de (mai arhaicul) *pre* autentic din „Conv. lit." XV 446 şi din ediţia 1892, 75.

[110]) Toate ediţiile, începând chiar cu „Conv. lit." XV 1881—1882, 446, ne dădeau anul 1852!

[111]) Amănunte pe cari, în parte, le ştiam acu din „Ion Creangă" II 1909, 331.

şi fel de fel de puricale de ni le[112]) da să mâncăm, şi mai în toată Sâmbăta ne încărca în o[113]) droagă de-a Mănăstirii-Neamţului şi ne ducea la stăriţie să dăm esamen dinaintea stariţului Neonil, un bătrân olog, care ne sfătuia cu duhul blândeţii să ne ţinem de ceaslov şi psaltire. Căci toate celelalte învăţături, zicea el, sânt numai nişte ereticii, care mai mult amărăsc inima şi turbură sufletul omului. Dar fost-a scris părintelui Duhu să nu asculte în totul sfaturile cuviosului stariţ, ci să ne înveţe şi câte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie şi din toate câte ceva, după priceperea noastră".

Şi *rău* fu profesorul Duhu când cu „un puiu de bate aşa din senin" l-a făcut pe Ştefănescul nostru să se cam mai tot ducă dela şcoala din Târgu-Neamţ şi să treacă la „şcoala catihetică din Folticeni".

Orcum, chiar şi cu metodul pedagogic al *puiului de bate aşa din senin*, elevii lui Popa Duhu se pare că făceau destulă carte; ba, când mai târziu, Creangă se va afla printre ucenicii cateheţi dela Folticeni, atunci Trăsnea, răsmucenicul gramaticii lui Mărculescu, o să-i spună Ştefănescului nostru aşa: „Am s'o ieu şi eu din capăt (sc. gramatica), şi poate cu tine, care ai trecut pe la părintele Duhu, să mă pot desluşi...".

Din vremea acestei stagiuni Nemţene *Amintirile* (III ne mai arată cum părintele Duhu „ca prin urechile acului" numai a scăpat de a fi făcut mucenic prin straşnica mânie a părintelui Niculai Oşlobanu dela „biserica Sfântului Lazar, de sub dealul cetăţii .

De aci încolo Creangă (cu schiţa *Popa Duhu*) ni-l

---

[112]) Ediţia Cernăuţi 1924,53 reproduce (după o ediţie „Minerva") amplificarea: „de ni (le) da"; dar ediţia 1892,76 cuvintează numai: „de ni dă să..." — şi la fel, fără pronumele *le* ediţia „Cartea Românească" (Kirileanu-Chendi, adecă numai Kirileanu) 1924,54.

[113]) Greşala stilistică (despre care voiu vorbi în studiile mele de stilistică), improprie graiului ţărănesc *în o* în loc de *într'o (întru* înaintea articolului nehotărît *o, una un, unul!)* o întimpinăm numai incidental în scrisul lui Creangă *(în una* ed. Cernăuţi 1924, 176, 265 dar *întru una* 178); de obiceiu Creangă ne atestează forma autentică: *într'o* aceeaşi ediţie 37, 54, 60, 63, 66, 67, 72, 82, 111, 140, 297, *într'una* 5, 258, *într'un* 67 90, 283, 291.

înfăţişează pe fostul său profesor la Iaşi, arătându-ni-l „îmbrăcat în straie sărăcuţe, scurt la stat, smolit la faţă, cu capul pleş, mergând cu pas rar, încet şi gânditor, răspunzând îndesat *sluga dumitale* cui nu-l trecea cu vederea, căscând cu sgomot când nu-şi găsia omul cu care să stea la vorbă, făcând lungi popasuri prin aleiele ascunse ale grădinilor publice din Iaşi, câte cu o carte în mână, tresărind la cântecul păsărelelor şi oprindu-se cu mirare lângă moşinoaiele de furnici, pe care le numia el *republici înţelepte*, desmierdând iarba şi florile câmpului, icoane ale vieţii omeneşti, pe care le uda câte c'o lacrimă fierbinte din ochii săi“...

Şi apoi gazda acestui singuratec rătăcitor, gazda „unde-l aştepta sărăcia cu masa întinsă“ şi unde, cine ştie, elevul nostru dela Seminarul Socolei nu odată s'o fi aţinut şi dânsul, pentru a ne da apoi următoarea icoană a săracului sălaş în care minunatul pustnic din plină forfoteală a lumii, Popa Duhu îşi depăna nemernicia sa de filosof diogenist: „Patru păreţi străini, afumaţi şi îmbrăcaţi cu rogojini; teancuri de troftoloage greceşti, latineşti, bulgăreşti, franţuzeşti, ruseşti şi româneşti pline de painjeni şi aruncate în neregulă prin cele unghere, un lighean de lut cu ibric pentru spălat, în mijlocul odăii, apărie pe jos, gunoiu şi gândaci fojgăind în toate părţile, o pâne uscată pe masă şi un motan ghemuit după sobă, era toată averea sfinţiei-sale“.

„Nici lacom de avere, nici de cinuri; mulţămit[114]) cu cât avea, cu cât n'avea“, tăcutul Popa Duhu, mare de inimă, iar de gură şi mai mare“, ştia în adevăr să devină foarte mare la gură când revolta sa se ridica cu straşnică mânie împotriva celor ce nu voiau să-şi înfrâneze ca dânsul mândriile şi poftele. Dar soarta, pentru care el n'avea se pare nici o consideraţie, se lega ea însaşi de dânsul, i se insinua ea însaşi, şi din biet călugăr ce se găsia, îl ridică chiar până la cinul de arhimandrit. Povestea e iarăşi prea fermecătoare decât să nu ne-o îm-

[114]) Ediţia Cernăuţi 1924, 90 (iarăşi după neglijenta ediţie „Minerva“): „mulţumit“ !

prospătăm: „Odată, slujind un episcop oarecare de hramul bisericii la Buna-Vestire din Iaşi, părintele Duhu intră în biserică, se închină rar pe la icoane, şi cum era multă lume adunată şi episcopul sta în strana arhierească, îmbrăcat pompos şi cu mitra pe cap, părintele Duhu se opreşte în faţă-i şi zice în gura mare, clătinând din cap: — Dragul mamei Cânilic, bine-ţi şede Mitropolit... Unde-i neneacă-ta să te vadă! — Apoi oftând adânc, mai adaugă: — Când veţi vedea uriciunea pustiirii stând la locul unde nu se cade să steie, să ştiţi că aproape este sfârşitul, a zis Hristos. — După aceea se trage cu dispreţ din faţa episcopului, şi ieşind din biserică, îşi căută de drum.

Iară ceilalţi popi, înlemniţi cu mânile [115]) la piept, cât pe ce să cadă ametiţi din picioare, de frică şi de ruşinea arhipăstorului".

Şi: „Nu târziu după aceasta, Mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu mitră, adică îi dă voie să poarte straie de mii de lei fără să aibă cu ce să şi le cumpere".

Epizodul acesta, dacă de fapt s'o fi întâmplat, trebue să se fi întâmplat înainte de 3 Oct. 1864, când publicaţiunea [116]) „Predicatorul moralului evangelicu sau alu umanitatiei" apare redactat de *Arhimandritul* Isaiia Teodorescu (vezi N. Hodoş şi Al. Sadi Ionescu, *Publicaţiunile periodice româneşti*, 1913, 508). Isaiia Teodorescu redactează acest „jurnal" (o bucată de vreme împreună cu Iconomul Constantin Ştiubei) până 14 Ian. 1865. Chiriarhia (înspăimântată de *sinceritatea* acestui „predicator") l-o fi scos deci pe părintele Isaiia din predicătorie probabil pe la 14 Ian. 1865.

Dar slobod la gură şi gata la tot răspunsul, mai dihai ca un al doilea Esop, Popa Duhu îşi primblă şi mai departe pregnantele şi miezoasele sale „predici"

---

[115]) Ediţia Cernăuţi 1924, 92 reeditează iarăşi păcatele ediţiei „Minerva" cu forma: „mâinile".

[116]) Pomenită şi de Creangă (în *Popa Duhu*): „Şi câte şi mai câte, publicate prin jurnalul *Predicatorul Moralului Evanghelic*, redactat de dânsul până i-a luat Chiriarhia puterea de predicator".

alcătuite uneori numai din două-trei cuvinte; şi şi le primblă chiar şi printre cele obraze mireneşti: „Profesorului Columb dela Liceu [117]), care zise odată părintelui Isaiia — *Buna demineaţa Duhule!* — el îi răspunse: — Mulţămesc [118]) cadavrule! Şi cred că ai la ştiinţă că cuvintele *popă* şi *profesor* se încep cu *pocoi*, ca şi substantivul *porcule*“

In multele cărări ale vieţii sale Popa Duhu nu se poate ţinea însă numai tot de drumul cel drept. Mai dă el şi peste câte o poticnire, când de-o pildă e la adecă *aghiazma cea rusască* a stareţului Naftanail dela Mănăstirea-Neamţului, aghiazmă care-l face să cânte „pe glas al patrulea“:

„Vai sărace, poloboace,
De te-ai face mai încoace,
Să ne strângem vre-o câţiva
Noi spre mântuirea ta...“

Dar de cântec şi de păharul izvorîtor de cântec ştim că nici Creangă nu prea avea multă sâială.

Mărturia Smărăndiţei („Ion Creangă“ An. XIII 1920, 20) ne povesteşte foarte răsvedit: „Creangă n'a uitat niciodată Humuleştii şi pe ai lui. Aproape în fiecare vară venia pe aici. Atunci era o adevărată sărbătoare în sat. Işi strângea toate neamurile şi pe toţi prietenii şi cunoscuţii, punea un bureu cu vin într'o căruţă şi, cu lăutari în frunte, se suia pe dealul Humuleştilor şi ţineau petrecerea câte o săptămână încheiată. Apoi o lua cu colinda pe la mănăstirile Neamţu, Secu, Agapia, Varatec. Trecea apoi la Pipirig, Largu şi aşa mai departe pe unde avea neamuri sau cunoscuţi“.

Şi, bag-seamă, iată că şi pentru această asemănare a lui Creangă cu eroul său Isaiia Duhu, artistul Creangă, „cu gura lui slobodă de ţăran glumeţ şi original“ (cum atât de nimerit i-a zis D. Furtună op citat

[117]) = *Liceul nou* dela Iaşi, despre care ne lămureşte o scrisoare a lui A. Gorovei publicată de subsemnatul în „Glasul Bucovinei“ An. VIII 1925, Nr. 1876.

[118]) Ediţia Cernăuţi 1924, 93 (iarăşi după muntenizatoarea ediţie „Minerva“): „Mulţumesc“!

43—44)[119]), a stăruit mai din plin în înfăţişarea... unei bune părţi de *autoportret al său* cu schiţa Popa Duhu.

Ne întoarcem însă la Popa Duhu. Umorul lui Creangă ni-l arată în cele din urmă îmbolnăvit de grija că din pricina lui şi fără vremea lui, dar cu mărginirea de minte a „directoraşului[120]) unei şcoale primare", Iaşul începu a fi bântuit de sminteala spiritismului. „Şi poate-că din această pricină, bolnăvindu-se greu, şi-a dat duhul, tocmai când ajunsese îngrijitor la Biserica Nicoriţa din Tataraşi; de unde aproape fiindu-i ţinterimul Eternitatea, şi-a luat acolo casă de veci — fie-i ţărna uşoară — şi de-atunci ca mai ba să-l vadă cineva bădădăind pe uliţile Iaşului" — încheie povestea...

Şi... dascălul Isaiia Teodorescu „Duhu" o fi dormind acum în pământul cimitirului „Eternitatea" dela Iaşi fără de-o cruce la cap, aidoma la fel ca elevul său Ion Creangă acum câţiva ani în urmă, în chiar cuprinsul aceluiaş cimitir...

Şi dorm amândoi atât de asemenea înfrăţiţi în acelaş pământ, cum înfrăţita lor amintire stăpâneşte azi dincolo de îngustimile vremilor...

Te ispiteşte acum mai mult ca orcând altădată gândul să răsfoieşti paginile publicaţiei „Predicatorul moralului evangelic" în care acest atât de interesant Popă Duhu şi-a veşnicit o parte a sa... Iar glasul gazdei Sofia Grigoriu te trezeşte la rigida realitate: — Mai avem şi un portret al lui Creangă!

Dar „portretul" acesta al lui Creangă, nu-i decât un simplu clişeu tipărit, şi ni-i prea bine cunoscut din albumul lui Octav Minar, *Eminescu comemorativ*, Iaşi (1909).

Sântem apoi în măsură să precizăm că portretul publicat de O. Minar nici nu ne dă înfăţişarea autentică a lui Creangă, ci numai asemănarea aproximativă cu o fotografie a lui Creangă, fotografie pe care Artur Gorovei, punându-ni-o la dispoziţie, o arată drept una

---

[119]) Cf. şi *Institutorul Creangă* 13—17 şi 90.
[120]) ??

din cele mai autentice înfăţişări ale lui Creangă zicând: „Mie aşa-mi stă în minte chipul lui Creangă“ (Cf. articolul *Pentru istoriografia lui Creangă* în „Glasul Bucovinei“ An. VIII 1925, No. 1876).

N'avem decât să facem o comparaţie între chipul lui Creangă din fotografia atelierului Bernhard Brand,

Ion Creangă, după O. Minar, *Eminescu comemorativ*
(Portret viciat)

Iaşi (fotografie azi în posesiunea d-lui Artur Gorovei) şi între celalt chip — chipurile: acelaş chip!... — pe care ieftinul O. Minar ni-l dădea în albumul *Eminescu comemorativ*, pentru a ne da seama cât de rău se viciază înfăţişarea primordială a cutărei fotografii (cf. şi cazul Eminescu în fotografie şi ilustraţie) prin procedeul

eternelor retuşări şi eternelor reproduceri ale te-miricărui meşter-strică de zincograf sau fotograf.

De-acum, ce ne-ar mai putea povesti casa copilăriei lui Creangă decât doar urîta poveste a vremurilor noastre năpădite de lacomii Papadopoli nepăsători pentru tot ce-i cult al trecutului...

Rămas bun, sărman cuib drag, care în trista-ţi vraişte ne-ai făcut să depănăm atâtea gânduri...

Blătărim amarnic prin noroiul drumului. Un biet bordeiu povârnit te face să-ţi aminteşti de „megieşul“

Ion Creangă după o fotografie din atelierul Bernhard Brand, Iaşi (Portret autentic)

Chiorpec ciobotarul, meşter al astrăgaciului ciobotăresc, dar, şi al feleştiocului celui bun de tras câte „un puiu de răbuială ca aceea“ pe la *botul* neastâmpăratului Nic' a lui Stefan a Petrei, care prea îşi tot bagă... unde nu-i fierbe oala. Şi am duce-o mai uşor dinspre partea drumului, dacă ne-am putea vedea încălecaţi măcar pe câte nu băţ de cal ca acelaş Nică al *Amintirilor*.

In stânga drumului fântâna pe ghizdelele căreia în 24 August 1922 mai puteai ceti urma nedoriţilor

noştri tovarăşi de război: „37 Hidrotehn. Otreadă 1917“, şi fântâna, poate, lângă care Ieşanul Creangă venia să-şi răcorească sufletul cu băsmuiri humuleştene, căci glăsueşte mărturia: „Intr'un rând, zice că a mai venit Creangă să mai petreacă pe aici, — zice învăţătorul tânăr, — să-şi vadă şi casa părinţilor; şi cum ieşise odată la poartă, iaca vede nişte Români cari stăteau de vorbă la fântână... El îi asculta... Şi dintr'odată dă o ploiţă repede şi sfatul se sparge cât ai clipi.... Chiar în ziua aceea Creangă a chemat un lemnar şi l-a pus să facă streşina şi laiţa .. Şi-apoi veniau, aşa pe sub seară, săteni la fântână, se răcoriau şi stăteau la taifas... Şi cu ei, pe laiţă, de multe ori stătea şi scriitorul . . .“ (Sadoveanu, *Oameni şi locuri* 1908, 37—38).

Strada Ion Creangă dă acum în şosea, şi-o cotim la dreapta înspre *Târgu-Neamţ*. Copii bălani cu ochi albaştri se zbenguie prin noroiul drumului ca'n zilele lui Nică al nostru. Femeile, — ţi-i oarecum să le zici: mahalageoaicele — se poartă în fuste de târg, dar cu colţuni de lână şi cu opinci.

Trecem podul Neamţului peste „Ozana cea frumos curgătoare şi limpede ca cristalul, în care se oglindeşte cu măhnire, Cetatea Neamţului, de atâtea veacuri...“, — şi-l aţintim acum şoimeşte cuibul de vulturi al Cetăţii Neamţului, care pândeşte, în faţa spinării dealului Timuş [121]), tupilat pe un colnic mai din faţă.

La capătul podului, pe cela mal, o luăm în sus dealungul apei Neamţului. Parapetul de beton, zidit aici pentru a regula matca râuleţului, ni-i foarte bine-venit picioarelor noastre şovârnogite. Defilăm deci, cum s'ar zice, înspre „vestita Cetatea Neamţului“, cea „îngrădită cu pustiu“ şi „acoperită cu fulgere, locuită vara de vitele fugărite de strechie şi străjuită de ceucele şi vindereii cari au găsit-o bună de făcut cuiburi într'însa...“

---

[121]) Harta militară austriacă cu scara 1 : 75.000 îi zice *Dealu-Neamţului*, dându-i cote de 630 şi 612 metri.

De aice, de jos, crenelările poalelor ei, te pot înşela [122]) părând a fi cremene de stâncă, zmăcinată de răstrişţea vremuirii; de fapt însă scurmăturile ce le vezi acum şi pe cari le ştii acu din 24 | 8 1922, nu-s, din păcate, decât golul pământ al dealului mâncat de şuvoaiele ploilor şi ameninţat să se năruie cu întreaga părăginită ruină a Cetăţii Neamţului.

Coasta de sud-est a Cetăţii Neamţului

Pela cutare moară sau poate chiar piuă „de făcut sumani“ (cum zic *Amintirile III)* o cotim la dreapta şi, cu salturi vitejeşti peste pânza unui părăiaş umflat, îţi cucereşti acum cale dreaptă înspre poalele dealului

[122]) Aşa cum de fapt l-au înşelat pe N. Iorga *(Sate şi mănăstiri* 1905, 90): „cetatea gălbuie, lipită ca un muşchiu pe stâncile cu poalele răzăluite.—şi ibid. 94: „osatura granitică a muntelui“.

cetăţii. Dai în drumul care vine din mahalaua Condrenilor a Târgului-Neamţ *(Amintiri III)* şi din drumeagul acesta într'o tihăraie, unde printre tufani de pădure şi prin multă floare galbenă de *sulcină* (melilotus officinalis) drumul şerpueşte cu mari cotituri în sus, la cetate Urcuşul vine deci pe coasta dinspre răsărit. Tufăria se răreşte şi măreaţa zidărie de cam 18 metri înălţime (vezi C. A. Romstorfer, *Schloss Neamţu und einige Klosteranlagen in seiner Umgebung* 1899, 23) te uimeşte acum cu dârzenia ei strămoşească. Te strecori apoi, tu nemernic pitic, printre cei patru uriaşi pilaştri (de câte 7—9 metri înălţime, şi cam 4—5 m. lăţime şi 2—3 m. grosime, Romstorfer 21) ce-au mai rămas din pilaştrii [123]) viaductului de odinioară şi urci pe covor de iarbă verde înspre întrarea (mai practicabilă azi şi odinioară întrare secundară pe unde nu se prea întra) de miază-noapte.

Te orientezi cu excelenta hartă a cetăţii, alcătuită cu (scara 1: 750) de zelosul Romstorfer şi cu intuitiva dar şi fantezista înfăţişare a cetăţii reconstituite de N. Boerescu.

Trecurăm deci printre cei patru pilaştri (pilastrul 1, 4, 5 şi 6) rămaşi din viaductul care ducea în sus, înspre creasta dealului (în direcţia satului *Oglinzi*) şi intrarăm acum în brâul exterior şi inferior de fortificaţie, brâu bastionat cu patru rondele [124]) ca cele ale Cetăţii dela Suceava. Intrarea aceasta vine azi drept prin mij-

---

[123]) Lt. Col. N. Boerescu în monografia *Cetatea Neamţu* 1906, 7 arată peste tot 12 pilaştri, zicând: „Comunicaţia despre Nord se făcea pe un viaduct (pe 12 stâlpi); azi sânt încă bine conservaţi patru. Se vede însă bine fondaţia multora din cei dărâmaţi de timpuri şi de mâna omului". — Infăţişarea acestor pilaştri vezi-o la Romstorfer 19 fig. 4, 5 şi 6 (după litografiile institutului grafic Parteni executate după fotografiile lui Alexandrescu) şi la Boerescu, anexa 3.

[124]) Infăţişarea acestor bastioane (rondele) vezi-o şi'n amintitele figuri 4, 5 şi 6 dela Romstorfer 19.

locul bastionului (rondelului) de mijloc al laturii de nord. Iar această exterioară şi întâia fortificaţie a Cetăţii noastre, era abandonată acu pe vremea lui Dimitrie Cantemir, căci zice el (vezi Єкрисоарѣ Молдокїй . де | Димитріє Кантимир До́м- | нѫл ѷій. | Ка́рѣ акѫм ꙟтѫю саѫ тѵпъ- | рит . . . . | ꙟн сфѝта Монастире Нѣмцѫл | ла анѫл 1825. Авгѫст ꙟн 19. | pag. 65—66) : „Mai nainte era împrejurată cu doao ziduri. Și avea numai o poartă, iară după aceaea răsipind Turcii zidul cel pre dinafară,

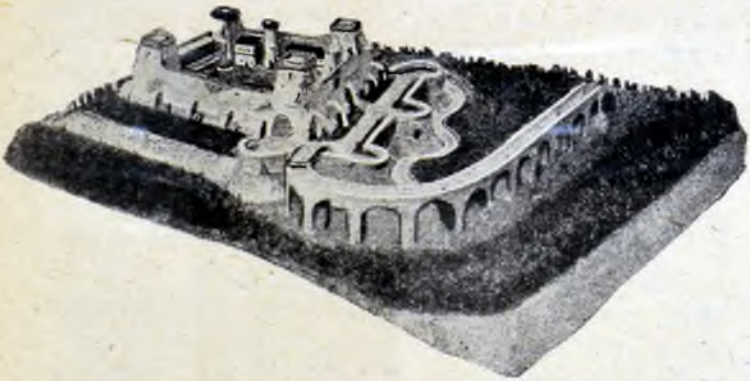

Cetatea Neamţului reconstituită de N. Boerescu

au rămas acu Moldoveanilor numai cel din lăuntru. Și în vremile până a nu fi Moldova supusă Turcilor, la fieşte carea întâmplare de războiu îşi trimitea Domnii copiii şi vistieriile lor întru dânsa, ca în cea mai cu nădejde şi nebiruită cetate. Incă şi acum iaste pentru lăcuitori ori şi la ce vreame de răzmiriţă un loc foarte sigur de scăpare. Pentru aceaea şi Domnii mai nainte au zidit întru dânsa palaturi mari care şi acum să pot vedea, însă nu au purtarea de grijă dupre cum li să cade“.

Ne găsim deci în faţa zidului de miază-noapte al cetăţii, acelaş zid pe care ni-l înfăţişa şi Francezul Mi-

chel Bouquet [125]) pentru atât de preţiosul *Album-moldo-valaque* apărut la 1848. Bouquet ne dădea aspectul de nord-vest al Cetăţii Neamţului (vezi reproducerea desemnului lui Bouquet în „Sămănătorul“ An. V 1906, Nr. 20 şi reeditarea prea sumară a acestui desemn în desemnul lui Romstorfer 18 figura 3). Acelaş aspect de nord-vest al cetăţii ni-l dădea clişeul (mai bogat [126]) în înfăţişare) din Calendarul lui M. Kogălniceanu pe anul 1845.

Dar întrarea principală în cetate nu venia pe aici (cum credea d. p. orcum zelosul [127]) arhiereu Narcis Creţulescu vezi Romstorfer 10, 11 şi 22) ci pe acolo unde intra în cetate pomenitul viaduct (vezi reconstituirea lui N. Boerescu), deci pela turnul de întrare din colţul nord-estic (cf. Romstorfer 21). Turnul acesta va fi avut în faţa porţii de întrare (pe care cu arcul ei gotic, ne-o înfăţişează fotografia lui N. Boerescu, anexa 5 şi desemnul lui Romstorfer 21) şi un pod mişcător, lucru pe care-l înţelegem din cronica lui Şincai (ed. 1886, tom. III 223—224) unde (după Dimitrie Cantemir) cetim povestea plăeşilor „cari s'au hărţuit odinioară cu Sobietzki, craiul Polonilor“: „...drept aceea Craiul (Sobieschi) cu oastea sa s'au tras mai încolo, şi ca să nu se vadă că numai înzădar au cheltuit banii cei de la patriarhul Romei daţi lui, la întoarcerea sa au luat cetatea Neamţului, ce era năpustită de lăcuitori, dară cu anevoie, pentrucă se întâmplase de au remas

---

[125]) Pentru M. Bouquet (despre care învechita noastră *Enciclopedie Română* nu ne ştie spune nimic) cf. N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători* III 223—225.

[126]) Vezi-l reprodus în „Sămănătorul“ An. V 1906 Nr. 25. — Romstorfer nu-l cunoaşte.

[127]) Iorga (*Sate şi mănăstiri* 1905, 92) îi scade importanţa cu aprecierea negativă: „Iar cât despre folosul sârguinţilor ştiinţifice ale ambiţiosului prelat, el e de sigur mult mai mic decât cum cred unii dintre Moldoveni“.

19 [128]) iagheri moldoveneşti în cetate. Aceştia au închis porţile cetăţii, şi trăgând podurile n'au vrut să dea cetatea. Craiul drept aceea neştiind căţi străjari sănt în lăuntru au bătut cetatea cu tunuri şi bombarde în patru zile. Iagherii s'au apărat bărbăteşte şi au omorît ca la 50 de Poloni dimpreună cu tunariul lor cel mai mare. Mai pe urmă a cincea zi, văzând iagherii că 10 dintre sine au picat, au închinat cetatea, supt condiţie ca aceea, ca străjarii să poată merge unde le va fi voia. Văzând Craiul că numai şese iagheri ies din cetate purtând pe

Cetatea Neamţului înspre nord-vest (după N. Boerescu)

alţi trei soţi ai lor răniţi în spate, dintăiu s'au minunat, apoi vrea să-i spânzure pentru ruşinea ce-i făcuse, ci Iablonovschi Mareşalul coronei leşeşti n'au lasat pe Craiu să-şi mute făgăduinţa..... Aşa s'au sfârşit oştirea Polonilor din anul 1686, şi aşa o scrie aceea Dimitrie Cantemir".

Romstorfer (24) indică şi dispositivul (ocniţa de deasupra porţii) unde era fixat podul trăgător.

Sântem deci la poalele zidului de nord pe care cel mai aievea ni-l înfăţişează planşa a 6-a din monografia lui N. Boerescu.

[128]) In ediţia (Şincai) dela Iaşi 1854, Tom. III 142 greşala de tipar: „10 iagheri".

Poarta, sau mai bine zis deschizătura boltită prin care stăm să intrăm, face mai mult impresia de năruitură, de spărtură, decât de poartă adevărată. Cam are dreptate Romstorfer (22—23) să se îndoiască de autenticitatea ei şi să presupuie că adevărata poartă s'o fi aflând azi în adâncimea molozului năruit de unde ar trebui desgropată. O aţintim însă bine această mai expusă şi mai bine fortificată latură de miază-noapte a cetăţii, cu mai puternicele ei contraforturi [129]) (cele două contraforturi de pe la colţuri de câte 3·1 metri grosime, Romstorfer 23).

La marginea din dreapta, deasupra puternicului contrafort exterior, ai prilejul să vezi cât de cu grijă e încheiată muchea zidului cu piatră-careu simetric clădită una peste alta. Incolo zidul e mai ales din bolovani de carieră, şi ştim din spusele aceluiaş temeinic specialist Romstorfer (23) că acest zid periferic al cetăţii, de peste 3 metri grosime, pe alocuri se vede a fi numai din afară şi dinlăuntru zidit, iar la mijloc umplut cu conglomerat de zid.

Şi tot în faţa acestui zid de nord, chiar aci la colţul drept, în faţa fostului turn din dreapta, mai poţi vedea între contrafortul mai mare şi cel mai mic, o altă spărtură de poartă, care comunica din acest turn de nord-vest cu fortificaţia bastioanelor, poartă pe care nici schiţa lui Narcis Creţulescu (reprodusă la Romst. 10) şi nici N. Boerescu (7) n'o înregistrează.

O coteşti acum puţin la dreapta şi cuprinzând cu ochiul (întocmai ca clişeul publicat de N. Boerescu) păretele dinspre asfinţit (pe care se văd numai 2 contraforturi şi nu 4 ca'n schiţa lui N. Creţulescu), îţi dai seama de înfăţişarea integrală a trupului Cetăţii

---

[129]) Celelalte 13 contraforturi (2 interioare pe acestaş părete de nord, 5 pe lunga latură curbă-convexă a păretelui de est, 1 fixat în poziţie diagonală la colţul de sud-est, fiind cu multă grijă lucrat, 3 pe laturea de sud şi 2 pe linia frântă a peretului dinspre apus) sânt numai de câte 2 metri grosime sau chiar nici atât (Romstorfer 23); cf. şi amintita hartă a cetăţii alcătuită de Romstorfer).

Neamţului, care în general e un careu mult-puţin patrat şi mărginit pe la colţuri de câte un turn.

Cu această orientare generală ne bizuim acum să întrăm prin poarta-gaură din mijlocul părelelui de nord. Impresia de părăsenie şi pustiu şi tristeţă e covârşitoare... — chiar şi'n această după amiază de vară cu soare, dornic şi el acum de lume. Nici măcar „ceucele şi vindereii“ *Amintirilor* lui Creangă nu se mai aţin azi în vraiştea de aici. Singură vegetaţia, măcieş, boz, rugi de mure şi atâta buruiană şi atâţia arbuşti, împânzesc cu lăcomie locul, tăinuind cu selbatecă biruinţă răstriştea măririlor de odinioară...

Dar întreg cuprinsul cetăţii acesteia în adevăr că nu prea are dimensiuni: un cuib de şoim care maică ar putea fi apărat de numai 19 plăieşi. Ceea ce cuprinde ochiul pare a fi un careu. De fapt însă traseul zidului împrejmuitor închipueşte, ca să-i zicem aşa, un trapez - poligon, cu laturele „paralele“, la est şi vest; latura dinspre răsărit fiind curbă-convexă în afară, iar cea dinspre apus dreaptă şi frântă înlăuntru. Romstorfer (21) ne dă şi dimensiunile aproximative ale acestui careu: lăţimea cetăţii deci cam 40 metri, lungimea cam 45 metri.

Cumpenele veacurilor dar desigur şi necuvioase mâni omeneşti au rupt spărturi largi în zidul cetăţii. Şi banala poveste a recunoştinţei epigoniceşti s'a repetat şi aici: un oarecare Ion Belibou d. p. (amintit şi de Romstorfer 13, şi de informatorul lui Sadoveanu, *Oameni şi locuri* 1908, 46) şi-a făcut cu piatră de aici un han la Târgu-Neamţ... La fel ca acest Beli - cetate or fi făcut ei şi alţi Beliboi... Până ce în 1866 Cetatea Neamţului fu trecută în rândul monumentelor istorice (Romst. 13) iar dela 1896 dată chiar în seama unui paznic (Romst. 24). Dar astea **au fost odată!**..

Şi totuşi puternica zidărie, pe care Dimitrie Cantemir o proslăvia [30]) că „au fost încungiurată de multe

[30]) Vezi *Scrisoarea Moldovei* 1825, 65: „Intru dânsul (=întru ţinutul Neamţului) iaste Neamţul cetăţue pre un deal înalt lângă apa cu acest nume, carea din fire iaste aşa de tare, încât poate să stea împrotiva năvălirii tuturor vrăjmaşilor. Ea au

ori, dară biruită numai de doao ori", stăruie măreaţă în faţa nemerniciei noastre, măreaţă şi dârză chiar şi după catastrofa ei din timpul domniei a treia a lui Mihai Racoviţă, când, fiindcă l-a găzduit pe răzvrătitul stolnic Vasile Ceaur, nepot al lui Ştefan Gheorghe, fu de istov dărâmată.

Mai vechiu e zidul ocolitor cu cele patru turnuri de pe la colţuri.

Ne îndreptăm către puternicul turn de întrare [131]) din colţul nord-estic, ruină şi el, dar ruină din care multe se mai pot ceti. In păretele lui dinspre miază zi stă până astăzi mărturie o scară cu câteva trepte de piatră, scară care ducea la catul de sus al turnului şi la drumul de rond al zidului. Pe o scară ca aceasta s'or fi fost zbuciumând dintr'un colţ în celalt al cetăţii plăieşii cei strâmtoraţi de urdia lui Sobieschi..

Dincolo, în turnul nord-vestic (mai strâmt în dimensiuni) care comunica prin câte o uşă, şi la răsărit şi la sud, cu fostele zidării de alături, se vede în catul de sus o uşă ce iară da pe rondul zidului: deci altă ieşire prin care apărătorii cetăţii zbucniau afară la meterezele zidurilor. Catul de jos se cunoaşte încă şi acum c'a fost boltit, iar sus în etaj se văd gâturile înegrite de fum ale hornurilor.

Pe uşa de sud a turnului dăm acum în lunguiaţa zidărie care, boltită cum e, de sigur trebue să fi fost (cum presupune Boerescu 8) biserica [132]) de odinioară a cetăţii.

---

fost încungiurată de multe ori, dară biruită numai de doao ori, odată de Turci supt stăpânirea lui Suleiman, şi altă dată pe vreamea noastră de Ioann Sobeţichii Craiul leşesc. Şi nici atuncea nu ar fi biruit-o, de nu ar fi fost siliţi de foame puţinteii ostaşi moldoveanii ce era întru dânsa, după tăbărîrea a multe zile, ca să o închine Leaşilor".

[131]) Vezi-l la Romstorfer planşa a 2-a fig. IV

[132]) Boerescu (8) adauge: „După poziţia unde a fost această biserică, se vede că a fost mai întâi catolică, căci este în lungimea zidului Vest şi cu icoanele pe acest zid (Vest); chiar în localitate se afirmă din bătrâni că a fost biserică săsească". Paraclisul domnesc al cetăţii, Narcis Creţulescu îl pune la zidul de nord al cetăţii, lângă acestaş turn (nord-vestic), vezi Romstorfer 10 şi 12. La fel (?) superficialul G. Mandrea cu articolul *Cetatea Neamţului* în volumul publicat de Alex. Lapedatu, *Monumentele noastre istorice* 1914, 106.

In luptă amarnică cu rugii murelor, cu bălăriile şi tufăriile urmăreşti mai departe trupul zidului de vest. Dai de ruina turnuleţului rotund zis *la melc* (Boerescu 7), fiindcă avea scări în spirală. Ceva mai spre sud de acest turn-melc zidul cetăţii e găurit de o deschizătură (neînregistrată la Creţulescu) care se zice c'ar fi fost deschizând un drum tainic înspre fântâna din mijlocul cetăţii (Romst. 23).

La colţ sfâşiata ruină a turnului sud-vestic [133]), foarte impresionantă prin felul cum râde de senin, cu o spărtură de fereastră plină de albastrul cerului, când în faţa ei şi la stânga ei se cască până'n valea Neamţului, poncişa coastă de sud a cetăţii In adevăr spărtura cea mai mare, zidul cetăţii a suferit-o aici, pe laturea sudică, probabil fiindcă pe aici era atât de lesne să dai drumul la vale bolovanilor de care aveai nevoie pentru nevoile tale de Belibou .. ; las'că zidăriile de pe această mai scutită şi mai dominatoare latură de sud vor fi avut şi fereşti mai multe, fapt care şi el a contribuit la mai uşoara năruire a cetăţii din această parte— raţionează Romstorfer (22).

O altă zdreanţă de fereastră, în ruina turnului sud-estic. Perpendicular pe zidul de est un enorm bloc de părete evident mai în urmă înădit la zidul cetăţii, de care astăzi s'a desfăcut printr'o crăpătură de 15 cm. (Romst. 23). Ar veni apoi după schiţa lui Creţulescu (vezi-o la Romst. 10), tot pe această latură de est a cetăţii, ruina bisericii Sf. Nicolai, ctitorie a lui Vasile Lupu (vezi V. A. Urechiă, *Biserica din Cetatea Neamţu* în Analele Academiei Române Seria II, Tom. XI 1888—1889, Mem. secţ. ist. 113 ş. u.). Dela acest „Sf. Nicolai" vor fi fost icoanele despre cari *Amintirile* lui Creangă III) pomenesc că se păstrau în „podul bisericii" Sf. Lazar din Târgu-Nemţ. Informaţia lui Creangă cuvintează : „A doua zi Nică Oşlobanu ca mai ba să deie pe la şcoală ; dar nici părintele Duhu pe la biserica Sfântului Lazăr, că l-ar fi pironit părintele Oşlobanu pe cruce şi l-ar fi

---

[133]) Vezi-o împreună cu scheletul turnului-melc la N. Boerescu, anexa 4.

pus în podul bisericii spre păstrare, cu parte din icoanele rămase aici dela Cetatea-Neamţului".

Insistăm însă asupra zidului dinspre răsărit. Schiţa lui Creţulescu înseamnă la mijlocul acestui zid o mare poartă, „poarta de căpitenie" a cetăţii [134]). Ba mai mult, la 1860 arhiereul Creţulescu a apucat în faţa porţii acesteia chiar şi trepte şi patru stâlpi de piatră frumos sculptaţi (Romst. 11). Dar poartă şi stâlpi şi trepte trebue că-s afund îngropate, sub dărâmături, şi 'n zidul împrejmuitor nu se mai vede decât o spărtură care nu prea aduce a poartă. Şi apoi Cantemir (în *Scrisoarea Moldovei*) arăta doar că cetatea „avea *numai o* poartă"! ?... Dar cetatea a suferit destule prefaceri, pentruca iţele informaţiilor, să ni se încurce. Descurcătura va veni, poate, abia cu desgroparea ei !... Când ? Şi mâne ! De ce nu ? N'ar fi o şcoală şi de tehnică militară şi de educaţie patriotică ca ostaşii României să contribue la desgroparea trecutului nostru ?... Şi-ar fi poate lucrul ăsta mai puţin onorific decât.... — pune, Doamne, pază gurii mele !...

Dar decât să-ţi îneci cinstea de bun patriot în nişte gânduri ca acestea, mai bine hai să ne înecăm ochii în hruba puţului din mijlocul curţii. Vezi, dacă ai ce vedea ! Şi tot pe spusele altora rămâne să te bizui. Narcis Creţulescu spune deci că în această fântână ca nealte fântâni, trepte de piatră săpate de jur împrejur în zidul fântânii te coborau în adânc până la oglinda apei, iar de aici două tainice drumuri subpământene te scoteau (înspre miază-noapte) cine ştie unde afară, pe alte tărâmuri (Romstorfer 11). Despre un alt drum subteran de felul acesta (înspre zidul dinspre asfinţit) ne povestia mai adineori Romstorfer.

Doamne, cum n'a ştiut de trei ori nenorocita jupânească Ruxanda, fiică a lui Vasile Lupu, despre aceste tainice căi ale mântuirii, de-a suferit s'o calce hoţii şi Cazacii şi Leşii zvăpăiatului Sobieski ca s'o jefuiască şi cu mişelească moarte s'o ucigă, acolo lângă lăcaşul de închinare ridicat de tatăl ei Vodă Vasile Lupu —

---

[134]) Şi Creangă trebue să fi apucat această poartă !

precum ne izvodeşte *Letopiseţul* marelui logofăt Neculai Costin (ed. Kogălniceanu Tom. II 1845, 41): „Aşijdere tot atunce la întorsul Craiului de la Fălciu, răşchirându-se Leşii şi Căzacii şi Moldovenii pribegi prin ţară drept jac, de au ajuns şi pe supt munte, aflat-au pe Doamna Roxanda fata lui Vasilie Vodă, (pre carea o au ţinut-o feciorul lui Hmil, anume Timuş), în cetatea Neamţului, şi cu multe munci au muncit-o pentru avuţie; pe urmă i-au tăiat capul pe prag cu toporul. Spunu cum să fie găsit la dănsa 19.000 de galbeni.. "

Şi câte alte poveşti ţi se furişează acum în minte când ochiul cuprinde deodată atâta ţară şi când conturele celor aievea văzute se şterg în depărtatele sclipiri argintii ale Ozanei...

Din toată distrămarea liniilor acestora, din învăluirea lor în zarea nelămurită a depărtărilor, visurile se încing năvalnic cu fiinţele aducerilor aminte, şi un cântec dintr'o îndepărtată, dragă copilărie românească, orcât de împresurată a fost de haina urgie a Austriei, cântecul Mamei,... îţi leagănă acum sufletul:

Pe o stâncă neagră,
Intr'un vechiu castel...

Iar voroava Moldoveanului Ion Neculce *(O samă de cuvinte ce sănt auzite din om în om, de oameni vechi şi bătrâni şi în letopiseţe nu sănt scrise...*, ed. Kogălniceanu, tom II 1854, 198) vine şi ea să desăvârşească povestea: „Ştefan Vodă cel bun, bătându-l Turcii la Războieni, au mers să între în Cetatea Neamţului, şi fiind mumă-sa în cetate nu l-au lăsat să între şi i-au zis că *paserea în cuibul său piere.* Ce să se ducă în sus să stringă oaste că izbânda va fi a lui; şi aşa pe cuvântul mâne-sa s'au dus în sus şi au strins oaste...".

Şi celelalte, cu povestea lui Daniil Sihastru şi a Voroneţului nostru...

— Mă Gheorghe, măăă, iga iapa pe suhat! — te atacă deodată din vale strigătul unui Moldovan, ca să nu uiţi că ia colo în pomăretul cela de peste apa Neamţului, e Humuleştiul lui Creangă. Şi Târgu-Neamţ din-

coace, la stânga, cu muşuroaiele lui de căsuţe bătrâneşti şi cu cazărmile lui de sinagoge...

Şi soarele numai de două suliţi mai stăruie deasupra pământului şi umbrele nopţii vor îmbrăca curând cu fantome cuprinsul acestor ziduri înfiorate cândva de pasul strămoşului Ştefan şi furtunosului Mihai...

Lumânărica (verbascum thapsus) de pe cutare picior al fostului viaduct arde ca o făclie în bataia piezişă a soarelui... Şi paşii noştri poticniţi de risipa bolovanilor sună parecă a tropot surd de cai.

De vale, toată foamea lihniturilor lui Sobieschi dă năvală peste bietele noastre stomahuri. Inzădar ne

Epitaful lui Daniil Sihastru (la Voroneţ)

încercăm a o spăla cu o scaldă, până la genunchiul gâştei, în părâul gârlei din vale.

De-acu tot un pas până'n *Târgu-Neamţului*. Câte n'ar mai fi de văzut şi aice! Şcoala lui Creangă, azi *Şcoala primară Nr. 1 de băieţi „Gr Ghica V."* (vezi „Ion Creangă" An. II 1909, 330 şi An. XII 1919, 96), urmele unchiului lui Creangă, părintelui Gheorghe Creangă,[135]) al cărui oaspe (la Târgu-Neamţ) fu Creangă încă în toamna anului 1887 (vezi *Institutorul Creangă* 82), biserica Sf. Lazăr a pătimirilor popei Nicolai Oşlo-

[135]) V. Bordianu în scrisoarea adresată lui Creangă la 25 Martie 1882 zice: „In astă săptămână, cu ocazia ce am fost la Neamţ, m'am întâlnit cu părintele Creangă şi se află sănătoşi cu toţii." (v. D. Furtună, *Cuvinte şi mărturii*. . . . 1915, 30).

banu şi a icoanelor „rămase aici dela Cetatea Neamţului", şi apoi chiar acest Târg-Neamţ atât de ispititor înfăţişat în *Amintirile* lui Creangă (III) „cu mahalalele Pometea de sub dealul Cociorva, unde la toată casa este livadă mare; Ţuţuienii,[136]) veniţi din Ardeal[137]), cari mănâncă slănina râncedă, se ţin de coada oilor, lucrează lână şi sânt vestiţi pentru teascurile de făcut oloiu, şi Condrenii cu morile de pe Nemţişor şi piuăle de făcut sumani", — ştiri cari se cam potrivesc cu spusele *Marelui Dicţionar Geografic* vol. IV, 473: „Industria e reprezintată prin 12 teascuri pentru fabricat oleiul din seminţe... Se fac brânzeturi şi sumane. Mai fiecare locuitor are stativa şi sumănăria sa . . . apoi 2 mori foarte mari, dintre cari una ... este între cele mai vestite din întreaga ţară..."

Dar înserarea ne dă zor. Şi umbrele nopţii coboară pripite vrând pare-că să-ţi tăinuiască încăierarea atâtor încălcite bărbi cari tremură pe la răspântii. E doar Sâmbăta lui Savaot.

Bieţii de ei! Cât de nemernici se furişează din murdarele spelunce la cari îi urgiseşte fiinţa rasei lor, cum viermuesc dela cutare până la cutare grămadă de gunoiu a pieţii, nebănuind câtă sănătate şi vigoare creşte în muntele ţăranului moldovean, şi cum îşi poartă de colo până colo stigmatele osândirii de a fi veşnic robiţi lui Mamona. Gubavi, ofticoşi, urduroşi, clăpăugi, bobleteci, ci-că ar putea fi cândva stăpânii cuiva!...

Dar ochiu-ţi treaz şi pentru altfel de aspecte, a mai prins el şi alte înfăţişări. Cutare veche căsuţă moldovenească cu prispă, cu cerdac — tipul casei care dispare şi care mai dăinueşte în vechile noastre oraşele de provincie (la Suceava d. p., în cartierul armenesc dela Botoşani etc.). Vrednic de luare aminte e apoi avântul zilelor noastre către stilul arhitectonic moldovenesc, aşa cum îl vezi la casa ocolului silvic.

---

[136]) Cf.: „mahalaua Ţuţuienii din Târgul Neamţului dinspre satul Vănătorii Neamţului", unde-a fost „trăitor" „moş Nichifor Ţuţuianu" (*Moş Nichifor Coţcariul*).

[137]) Tot din Ardeal!

— Domnu' Naie, o foiţă — se îndreaptă un brav cetăţean cătră tovarăşul său de repaos, cu acea atât de intuitivă strângere a degetelor pe care numai un rutinat fumător, veşnic în perplexitate de „foiţă", o poate schiţa.

— Da chibrit este? — răspunde pleşcuitul Domn Naie, trăgându-şi alene tabacherea.

— Pân' la chibrit mai va. Deocamdată să vedem ce fel de marfă de tutun ai dumiata pe ziua de azi... — continuă onorabilul amic al lui domnu Naie... Şi ca la comandă două proiectile de scuipat ţişnesc deodată, unul din colţul gurii amfitrionului Naie, celalt din partea adversă gurii dumisale, deci din gura amicului, — încrucişându-se ca o imaginară ciocnire de idei cetăţeneşti.

Şi lăinicind noi aşa de colo până colo, şi pomenind unul dintre noi despre prietenul nostru Gheorghiţă dela Pipirig, odată ne pomenim în faţă cu un obraz care-i tot un zimbet: Sculptorul V. A. Gheorghiţă (care în „Ion Creangă" An. VII 1914 ne dădea un bust al lui Creangă), fratele revizorului nostru dela Pipirig. De unde şi până unde iată-ne acu în atelierul lui V. A. Gheorghiţă, la vorbă veselă şi la multe frumoase strămurări pentru noi, căci d-l Gheorghiţă mai e şi un pasionat culegător a .... orce, şi'n micul său muzeu ai avea de petrecut destul material de geologie, de mineralogie, albume, fotografii (Creangă, Conta) etc..., etc...

Ba dacă ar fi fost să fie şi dacă încăpeam cu toţii într'o singură oală, ne înfruptam şi cu ceva sărmăluţe moldoveneşti... Dar de vreme ce călătorului îi şade bine cu drumul şi obrazului celui subţire cu foamea, singurul abuz pe care ni-l mai îngăduim faţă de excesiva gentileţă a d-lui Gheorghiţă e că ne lăsăm conduşi de d-sa la o rudă a familiei Creangă, care ne confirmă definitiv autenticitatea fotografiei ce ne-o înfăţişează pe Ileana Creangă în tinereţă.

De-acu să-i dăm şi împăratului ceea ce-i a împăratului, şi birtaşului ceea ce-i a birtaşului. Când tăbărîm

cu toţii la masă, şi fiecare începe a-şi spune chelnerului durerea atunci pare-că toate speciile regnului zoologic nu-s în stare să sature atâta poftă carnivoră.

— Domnul ce pofteşte ?
— Mie ? Costiţe de purcel cu varză.
— Domnul ?
— Văcuţă cu musaca.
— Domnul ?
— Friptură de iepure.
— Domnul ?
— Peşte fript.
— Domnul ?
— Urs prăjit, domnule !

Slujbaşul otelului îşi lungeşte mai întâi faţa a mirare, şi apoi gura până la urechi de râs.

— Cum urs, vă rog ?

— Urs, domnule ! Urs „nu de cei pe care-i joacă ursarii, ci de mămăligă, umplut cu brânză, rotund, prăjit pe jăratic şi bun de pus[138]) drept inimă, când ţi-e foame". Atâta lucru ai trebui să ştii şi dumiata, dacă te lauzi că te afli în ţara lui Ion Creangă ! —

Şi bucuria ni-i exuberantă, gălăgioasă, uimitoare poate pentru toţi ceilalţi meseni, cari n'au de unde şti că neobişnuiţii lor tovarăşi de masă se găsesc la capătul unei bogate izbândiri.

Poştalionul cu patru căiuţi înhămaţi buziş aşteaptă la scară. Clinchetele zurgălăilor se iau la întrecere cu durăitul trăsurii, năstruşnice chiuituri răzvrătesc acum întunerecul nopţii, iar paşnicul revolver al locotenentului P. răcneşte selbatece trăznete de armă... Până ce luminiţele Târgului-Neamţ rămân departe în urmă şi din adâncul cerului înstelat coboară blânda tihnă a nopţii...

---

[138]) Ediţia Cernăuţi 1924, 54 (iarăşi după neglijenta ediţie „Minerva") : „şi (de) pus drept." In „Conv. lit." XV 1881—1882, 447 numai : „şi pus drept..." In ed. 1892, 77 : „şi de pus drept..." In ed. Gh. T. Kirileanu „Cartea românească" (1924) 55 : „şi bun de pus drept..."

ADAOS

La pag. 14: *dârmocsul* e probabil identic cu *dârmozul* (viburnum lantana) vezi Zach. C. Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român* 1906, 84.

La pag. 21: Intr'o scrisoare din 10 August 1925 d-l Gh. T. Kirileanu (bibliotecar al curţii regale) îmi comunică următoarele despre bisericuţa de lemn din Broşteni:

„Imi cereţi lămurări asupra vechii bisericuţe de lemn din Broşteni, unde a învăţat şi I. Creangă.

In broşura întitulată: *Scurtă descriere a bisericilor din com. Broşteni şi a Schitului Rarău* [1]) de M. Lupescu şi G. T. Kirileanu (1906) — din care nu mai am decât un singur exemplar — am publicat aceste două însemnări din care se vede când şi cine a făcut această biserică:

(Aciastă) sfântă psaltiri au cumpărat-o părintele monah Daniil şi au dat pomană pentru sufletul său la biserică în Broşteni... Şi să s ştie şi aciasta că părintele Daniil au făcut şi biserica di temelii di lemn.—Scris-am eu az Popa Gavril din Broşteni cu zisa Părintelui, velet 1779 (7287) Maiu 8 zile... —

Pe partea de jos a filei întâi din Cazania bisericii dela Broşteni (cartea e din veacul 18) este o însemnare scrisă şi începută de pe filele ce lipsesc, în următoarea cuprindere:

... Popa Gavriil sin Petrii Popăscul ot Ştiulbicani şi s'au dat la biserica din Broşteni, unde să prăznueşte hramul sfântul erarhul Necolai, unde şi preot dintâiejdată au fost la aciastă sfântă biserică în cursul anilor

[1]) Broşură reeditată şi'n cartea P. Gheorgheasa *Monografia şcoalelor şi bisericilor de pe moşia regală Broşteni*, Bucureşti 1906 — adăogăm noi.

dela alcătuirea lumii 1790. Iară de când s'au făcut biserica din Broşteni la acest velet 7286 (1778).

Acest preot cunoscut în popor cu porecla de Popa Gavril cel gros [2]) a avut ca urmaşi pe fiul său Popa Vasile în Broşteni şi Popa Ioniţă în Holda. Unul din fiii lui Popa Ioniţă, anume Popa Todică din Holda a învăţat la şcoala lui Nanu, preoţindu-se numai cu învăţătura dobândită aici, în urma unui examen trecut la seminarul Socola din Iaşi. Eu fiind nepot de fiică a acestui preot (crescut şi dat la şcoli de dânsul), am luat iniţiativa ridicării unei cruci în ţintirimul în care odihnesc rămăşiţele vrednicului luminător a fruntaşilor săteni din valea Bistriţei moldoveneşti, şi tot eu am dictat inscripţia de pe cruce; păcat numai că săpătorul italian a fost cu totul nedibaciu".

La pag. 21: Tot pentru bisericuţa de lemn a Broştenilor cetim la P. Gheorgheasa, *Monografia şcoalelor şi bisericilor de pe moşia regală Broşteni*, 1906, 98—99:

„In faţa bisericii de zid, la vre-o 10 m. spre apus, sa află biserica veche din Broşteni, clădită, se zice chiar din lemnul de pe locul unde este rădicată, într'un stil caracteristic, care a făcut pe M. S. Regele să dea ordin a se acoperi şi a se păstra ca un scump odor bătrânesc. Pe stâlpul drept al uşii dela pridvor este o inscripţie, care însă fiind ştearsă de vreme nu se poate ceti. In această bisericuţă se vor strânge şi adăposti toate cărţile şi lucrurile vechi din comună.

Din însemnările reproduse mai sus, se vede că a fost clădită de *Monahul Daniil la 1779* şi că cel dintâi preot în Broşteni a fost *Popa Gavriil sin Petrii Popăscul ot Ştiulbicani*, care a fost şi arendaşul moşiei Broşteni şi din care s'au coborît mai multe rânduri de preoţi în valea Bistriţei"...

La pag. 22: Pentru dascălul Nicolai Nanu şi şcoala dela Bro-

[2]) Anul acesta am căpătat copia unei însemnări dintr'o carte veche, în care-i vorba de tatăl şi moşul acestui preot Gavril; sânt preoţi din Vama şi Câmpulung. (Nota d-lui Gh. T. Kirileanu).

şteni, citata monografie a lui P. Gheorgheasa ne dă următoarele bogate informaţiuni:

„Şcoala din Broşteni este una dintre cele mai vechi şcoli primare din întreaga ţară ...a fost înfiinţată în 1840 de către marele logofăt Al. Balş, fostul proprietar al moşiei Broşteni". (pag. 3).

„Şcoala din Broşteni, chiar dela început şi-a făcut un nume frumos, aceasta datorită neuitatului şi vrednicului întru pomenire Neculai Nanu întâiul ei dascăl.

Numai aşa se explică numărul mare de elevi ce frecventau *Şcoala lui Baloş*, după cum îi zicea lumea. Cei ce au învăţat carte în vremea aceea la şcoala din Broşteni, spun că numărul elevilor a variat între 90 şi 120. Şi tot numelui bun al şcoalei se datoreşte şi faptul că la şcoala din Broşteni veniau copii dela depărtări mari ca Tg. Neamţ, Folticeni, Bucovina etc". (ibid. 3—4).

„Cine căpăta atestat dela Nanu, era ca şi preot; iscălitura lui era respectată la Mitropolie.

Şcoala din Broşteni a mers foarte bine până la 1851, când moare N. Nanu; de aici înainte începe să decadă. Ba chiar au fost şi întrerupte cursurile vre-o câţiva ani şi nu-şi revine în fire decât dela 1884, când vine ca învăţător în Broşteni d-l Mihai Lupescu, vrednicul urmaş al lui N. Nanu, într'ale dăscăliei.

Şcoala din Broşteni a funcţionat ca şcoală particulară până la 1 Februar 1865, când a fost luată pe sama statului". (5).

„Din timpul lui Nanu nu se păstrează nici o însemnare după care să se poată constata numărul elevilor ce frecventau şcoala în acele vremuri.

De bună samă că ele au fost, însă s'au pierdut ca şi alte multe lucruri din pricina neîngrijirii urmaşilor lui Nanu. Singur dl. M. Lupescu a adunat şi strâns la biblioteca şcoalei, cu o râvnă vrednică de laudă, puţinele scripte ce au mai fost rămas dela Nanu pe la unii din elevii săi.

Din informaţiile date de elevii lui Nanu, şcoala

din Broşteni s'ar fi deschis cu un număr de vre-o 40 de elevi. Insă pe măsură ce numele lui Nanu se făcea mai cunoscut, numărul elevilor se tot măria. In anul al doilea după înfiinţarea şcoalei, s'ar fi înscris 90 elevi; iar de aici înainte numărul lor varia între 100 şi 120.

După moartea lui Nanu s'au împuţinat elevii.

. . . . . .

Intr'atâta scăzuse numele şcoalei din Broşteni, încât la 1865, Februar 1, când se ia pe sama statului, de abia se prezintă 13 elevi!" (5—6).

„Cel dintâi învăţător al şcoalei din Broşteni a fost neuitatul Nicolai Nanu, fiu de ţuţuian din Ardeal, născut în Tg.-Neamţului.

... a servit la această şcoală între anii 1840 şi 1851. Lumea care l-a cunoscut, spune că era om de mijloc, roşcovan, uscăţiv, bun la inimă şi glumeţ, dar iute la mânie şi aspru.

După rezultatele ce a dat şcoala din Broşteni, cum şi după puţinele scrieri ce ne-au rămas dela Nanu, se poate trage încheierea că... avea o cultură destul de însemnată pentru vremile acelea.

Dânsul a fost absolvent a cinci clase seminariale dela Iaşi, din anul 1835, dar se vede că prin cetire îşi dobândise o învăţătură mult mai înaltă. Pe lângă ştiinţa de carte, ... mai avea şi alte daruri: era un desăvârşit cântăreţ bisericesc, un *Cucuzel* al Broştenilor, după cum îi zicea lumea, apoi un meşter cuvântăreţ şi un tipicar fără pereche. Rostia cuvântări şi cazanii din capul lui, nu din carte. Bătrânii de prin Broşteni şi împrejurimi vorbesc cu multe laude despre aceste calităţi ale lui Nanu". (9—10).

„Cursurile în şcoala lui Nanu ţineau cinci ani; iar absolvenţii cu atestat se duceau la Iaşi,, unde se hirotoniau fără nici o greutate, ca şi absolvenţii seminarului Socola. (10).

„Dumineca şi în sărbători Nanu lua parte la slujba bisericească cu elevii şi făcea cor cu dânşii, ţinea predici şi conducea toată slujba". (12).

„In şcoala lui Nanu, pe lângă cele religioase, se mai învăţau şi alte ştiinţi; cântările însă erau în mare cinste. Pe lângă cântările religioase se învăţau şi cântări lumeşti ca: *Fetiţă dela munte, Dascăle prea învăţate.* Dar ceea ce-l ridică şi mai mult pe Nanu, este faptul că el se îngrijia şi de educaţia naţională a şcolarilor săi, educaţie ce le-o făcea prin cântece naţionale ca: *Ah! sabia lui Traian!, Ruinita Cetăţuie* etc. Aceste cântece se mai aud şi astăzi pe aici.

Elevii lui Nanu când se întâlnesc nu se poate să nu le cânte. Şi cântă şi plâng şi iartă din păcatele fostului lor învăţător". (12).

„Din spusele elevilor săi, Nanu era plătit de Balş cu 100 galbeni pe an; mai avea şi un cal de grajdiu şi o vacă la scuteală; apoi masă şi odaie.

Dela şcolari nu lua nici o plată.

Nanu a murit de oftigă în 1851. ...fu jelit de toată lumea ce l-a cunoscut.

E îngropat în satul Broşteni, lângă biserică, în locul de cinste, unde se îngropau preoţii.

Deşi nimic nu ne arată unde zace, poporul îi cunoaşte foarte bine mormântul.

Moşnegii spre zile noui îi aprind mereu lumânări la cap." (13).

„Până la 1884 când vine ca învăţător la şcoala din Broşteni d. M. Lupescu, nu s'a mai văzut în munţii Sucevii.. şcoală aşa de pe drept lăudată ca şcoala lui Balş, şi nici.. învăţător aşa de destoinic ca Neculai Nanu". (14).

„In timpul lui Nanu, şcoala n'avea local propriu, ci se ţinea în case cu chirie.

Mai pe urmă s'a clădit un anume local, de către fostul proprietar al Moşiei Broşteni, Alexandru Balş.

In ce an s'a clădit însă, n'am putut afla.

Vechea şcoală consta: dintr'o sală de clas, lungă de 8 m., lată de 6 m. 40 şi înaltă de 2.45. Pe lângă aceea mai erau două odăi pentru locuinţa învăţătorului, o cancelarie şi o sală". (23—24).

„In şcoala lui Al. Balş, mobilierul didactic era următorul: vre-o 9—10 bănci lungi în cari încăpeau până la 12 şcolari; apoi o tablă atârnată în părete, o masă pentru învăţător şi ulucul cu năsip pentru învăţarea scrierii literelor". (29).

„In şcoala lui *Baloş*, pe vremea când funcţiona ca învăţător... Neculai Nanu, învăţătura se preda cam în felul următor:

Incepătorii învăţau a scrie pe nisip care era pus într'un uluc; deasupra ulucului era înfipt în părete un carton pe care Nanu scrisese alfabetul.

Invăţătorul arăta şi numia fiecare literă de pe carton şi apoi o scria pe nisip; după aceasta venia rândul elevilor.

Exerciţiile acestea ţineau până ce copiii deprindeau bine alfabetul; apoi erau trecuţi la placă şi pe urmă la scrierea pe hârtie. Scrierea pe hârtie se făcea cu pană de gâscă.

După învăţarea alfabetului şcolarii erau trecuţi la bucoavnă; apoi treptat-treptat, la catehismul cel mic, catehismul cel mare, ceaslovul şi alte cărţi bisericeşti.

Printre cărţile amintite, mai erau în şcoala lui Nanu şi cărţi de aritmetică, gramatică, istorie şi geografie. Cântările bisericeşti se învăţau după psaltichie, iar cele lumeşti şi naţionale după ureche.

Nanu se servia în şcoala lui de monitori". (40—41).

La pag. 28: Pentru manuscrisul cu cântece populare, descoperit în clopotniţa dela Broşteni, citata scrisoare a d-lui Gh. T. Kirileanu îmi comunică:

„Când cu retragerea Ruşilor şi ocuparea Broştenilor de către armata austriacă, însemnata Bibliotecă [3]) a Şcolii din Broşteni, întemeiată de Moş Mihai Lupescu şi sporită de urmaşul său Ion Teodorescu prin darurile anuale din partea Casei Regale, a fost aruncată împreună cu arhiva şcolii şi cu bibl. personală a învăţătorului I. Teodorescu în podul vechii bisericii din

[3]) Monografia lui P. Gheorgheasa înregistrează (la 1906) 2369 volume!

Broşteni, de unde s'au împrăştiat toate în chip nemilos. Rămăşiţele peste cari aţi dat Dv. sânt din caietele cu culegeri de folklor ale lui Ion Teodorescu (publicate în *Şezătoarea*). *M. L.* este Mihai Lupescu sub conducerea căruia era învăţătorul Ion Teodorescu de loc din Cotrâgaş com. Broşteni, fost elev al lui Mihai Lupescu. Ion Teodorescu este acum institutor în Iaşi (str. Sf. Haralambie Nr. 1)."

La pag. 28: Şi tot pentru hârtiile aflate de subsemnatul în clopotniţa dela Broşteni, autorul manuscriselor acestora, d-l I. Teodorescu îmi dă (într'o scrisoare datată Iaşi 13 Sept. 1925) următoarele atât de interesante informaţiuni:

„Articolul *Drumuri moldovene* mi-a trezit în minte tot trecutul celor 23 ani de muncă depusă la şcoala din Broşteni împreună cu soţia mea, muncă de mucenici, înfiinţând, colecţionând, îndrumând şi conducând tot ce am crezut necesar pentru satele noastre de munte, uitate cum erau pe atunci .... şi de Dumnezeu şi de Sân-Petru.

Dreptu-i că înaintea noastră a mai muncit el în Broşteni cu atâta vrednicie şi Nicolai Nanu şi Mihai Lupescu, — fie-le ţărna uşoară şi amintirea neuitată!

Dar muncuţa noastră fu mistuită de furia războiului. Când corpul 2 din armata a IX-a rusă s'a retras în pripă (la 19 Iulie 1917), după căderea Tarnopolului, atunci, în numai câteva ore mi s'a distrus totul, totul, absolut totul, şi averea noastră şi cea a şcolii, unde muncisem şi adunasem atâta!...

Fără cai, fără căruţe (cari ni s'au fost rechiziţionat), am scăpat (eu, soţia şi copiii) numai cu sufletul, fugind peste dealuri şi prin păduri, rămânându-ne totul în mânile Moscalilor (batalionul „Smerti"), cari retrăgându-se, distrugeau totul, şi a Ungurilor, cari jefuiau tot ce mai găsiau rămas. Pe mine şi pe alţi slujbaşi români mă căutau lumea amară, fiind pus în fruntea listei: să mă spânzure, pentru serbările naţionale şi cuvântările iredentiste ce le ţinusem ani de-a rândul înaintea războiului, în Broşteni şi 'n satele din toată plasa.

Atunci s'a distrus arhiva şcoalei, biblioteca şcoalei şi a mea, de mai multe mii de volume, apoi reviste colecţionate, **manuscrise de-ale lui Nanu** (care a făcut mai mult cetire, scriere şi muzică bisericească); apoi monede vechi, herbare, colecţii minerale, şi de insecte; cusuturi naţionale vechi, pe dos cu vestitele costişete, râuri, şerpare etc.; vase vechi, furci, fluere şi beţe înflorite, ouă închistrite, lăzi înflorite, cornuri de praf, ţinte, topoare, şi tot ce găsisem interesant din arta noastră populară veche. Aveam de gând să fac un muzeu regional în bisericuţa veche de lemn, pe care aţi văzut-o şi care e clădită cu lemn tăiat de pe loc, cam pe la 1769 [1]).

Atunci, cu prilejul războiului, mi s'a distrus şi desaga mea cu manuscrise şi material folcloric, parte rânduit şi parte nu. Atunci mi s'au distrus şi câteva lucrări originale, după cari — ca după totul — mă doare inima, când îmi aduc aminte! Retragerea a fost aşa de neaşteptată, că am fost bucuroşi să ne mântuim capul. Ungurii au aruncat tot ce-i carte în drum şi au dat foc la tot ce-a fost hârtie cu slovă românească... S'au instalat apoi d-lor în localul şcolii.. Săteni cu durere de inimă pentru munca noastră au mai adunat ce-au putut aduna şi le-au astrucat în podul clopotniţii şi al bisericii aceste jalnice rămăşiţe..., din care Dv. stăpâniţi acum un mănunchiu de cântece. Intâmplare norocoasă, pentru nenorocitele mele de cântece!...

Materialul de amintiri pe care-l ceream dela cei mai buni absolvenţi prin invitarea la serbarea de 75 ani dela înfiinţarea şcolii lui Nanu, s'a distrus şi el în vremea războiului nostru norocos, dar absolut nenorocit din punctul de privire al distrugerii de tot felul.

Eu eram iniţiatorul serbării de care vorbeşti D-ta, eu culegătorul *„cântecelor“* din *Cotârgaş* (satul meu natal); eu am fost stăpânul acelui material folcloric....

Iniţialele *M. L.* de pe margini sânt ale răposatului meu învăţător, mult regretatul „moş“ Mihai Lupescu, căruia i-o dădusem cândva colecţia *s'o vadă“*. —

. . . . . .

[1]) recte 1779!

La pag. 28: Zugravul bisericii celei noui din Broşteni: Gogu Pelinescu.

La pag. 28: Pentru noua biserică-sinagogă dela Broşteni culeg din cartea lui P. Gheorgheasa (pag. 95) informaţia:

„Biserica din satul Broşteni e clădită din cărămidă în anul 1865 cu cheltuiala locuitorilor şi cu ajutorul proprietarului de pe atunci al moşiei, Al. Balş. Ruinându-se, în 1887 biserica fu reparată cu cheltuiala Casei Regale".

La pag. 31: După cunoscutul *Fragment de autobiografie* („găsit între hârtiile" lui Creangă şi „apărut mai întâi în ediţia dela Iaşi... la începutul biografiei lui Creangă, scrisă de Gr. I. Alexandrescu" — vezi ediţia „Cartea Românească" 1924. 161—262) elevul Creangă pleacă „de Florii" acasă, nu fugar cum înţelegem din *Amintirile* sale, ci cu învoirea profesorului Nanu — cf.: „Aproape de Florii, profesorul Nanu mi-a dat drumul acasă, şi dela Broşteni am venit cu nişte plutaşi pe Bistriţa, la Borca; dela Borca cu o rudă a mea, pe Plaiul-Bătrân în Pipirig şi din Pipirig la Humuleşti". (!?) ... Incât acest *Fragment de autobiografie* nu e numai „o prescurtare a *Amintirilor din copilărie*" [5]), cum îi zice ediţia „Minerva" şi „Cartea Românească"!

La pag. 31: Despre bordeiul Irinuchii dela Broşteni, Emil Gârleanu în *Privelişti dela ţară* 1915, 24—25 ne mai putea povesti următoarele:

„Pe stânga drumului, puţin în dâmb, cocioaba Irinucăi stă să cadă. E aşa cum a descris-o Creangă; o adunătură de scânduri pe care mai mult întâmplarea, se pare, că le-a încleştat la un loc.

Cu ferestrele *cât palma*, cu uşa într'o rână, ghiontită peste tot de vânturi şi viforniţe, bojdeuca prizărîtă parcă se mai fereşte încă de stâncile prăvălite din deal

[5]) Fapt care se vede şi din alte diferenţe de versiuni: Intâiul dascăl al lui Creangă se cheamă d. p. după *Amintiri*: *Vasile a Iloaiei*, iar după *Fragmentul de autobiografie*: *Vasile a Vasilicăi!*

de către Ionică feciorul lui Petrea Ciobotarul şi-al Smarandei din Pipirig. Şi în adevăr, în faţa cocioabei, în marginea drumului, lângă un stâlp de telegraf, zace o stâncă mare, rostogolită într'o zi de primăvară. De după geamurile oarbe, din dosul uşii gheboase, nici un semn de viaţă; ograda pustie — nici câne, nici pasăre, nici *capre slabe şi râioase*. In spatele casei e dealul cu pieptul scrijelit de stânci ruginii, acoperit de brazi răzleţi şi mesteacăni, — e dealul de pe care de atâtea ori, ochiul copilului Creangă trebue să fi întâlnit priveliştea pe care astăzi o vedem prin bura repezită a ploaiei, ca printr'un văl. Pictorul [6]) se urcă pe un pârleaz, să fotografieze cocioaba; băietanul din faţa caselor zâmbeşte şi-i spune:—Bine că nu-i baba acasă, că rău v'ar mai ocărî; nimănui nu îngăduie să se apropie de ograda ei, să n'o puie prin cărţi. — Căci bojdeuca e locuită astăzi de către fata Irinucăi, *fata balcâză şi lălâie, de-ţi era frică să înoptezi cu dânsa în casă*, — cum o zugrăveşte cu pana lui cea atât de meşteră Ion Creangă"...

La pag. 35: Eroul invalid *Alexandru Leca* a fost sergent în regim. 16 de infanterie (după o scrisoare a sa din 22 August 1925.

La pag. 92: Fiind vorba de „*Marţi* 16 Dec." (1919), avem a face cu 16 Dec. stil nou.

La pag. 99: Intr'o scrisoare din 5 Oct. 1925 d-l D. Furtună îmi comunică despre *dascălul Zahei Creangă*: „A murit anii trecuţi. A fost cântăreţ bisericesc în Iaşi. Locuia la urmă în str. I. C Brătianu. Am fost de multe ori în casa lui".

La anexa *Spiţa neamului lui Creangă*: La D. Furtună, *Cuvinte şi mărturii*... 1915, 36 următoarea Notă: „Acad. Rom. Ms. 3757 f. 174. Sora sa Ecaterina Vasiliu, îi scrie tot aşa o scrisoare, la 18 Iunie 1889: *Sărut mânile bădiţă Ion şi ţăţacă Tincă*... ş. a., rugându-l să intervie pe lângă gen. Racoviţă pentru o mutare. Ibid. f. 177".—Înţelegem deci că sora lui Creangă Catrina era măritată Vasiliu.

[6]) „E vorba de pictorul Baltazar cu care Gârleanu călătoria".

INDICE

A. MATERIAL

Acanthia lectularia 39
albumiţă (gnaphalium leontopodium) 46
Alecsandri V. 38
antisemitism efectiv 8, 68
armată destructivă 81, 126 şi armată constructivă 126
Avram Iancu 21

Balaia (nume de oaie) 51
barba-ursului (polystichum spinulosum) 58
Bâtca-netedă 74
Bâtca-Popii 25
Beliboi şi Beli-cetăţi 123, 125
biserici de lemn (tipice) 21
Bivol (munte) 60
Boampele 74, 77
Boboieşti 57, 65
Boerescu N. 118, 122
Borca 33
Botoşani 129
Botta Ioan (clopotar ardelean) 78
Bouquet M. 120
Broşteni 18, 59
Budai-Deleanu 27, 28
Buicliu Teodor 86
Bulbuc (deal) 40

Caceacii (comitagiii) Muntenegrului 54
cacofonii 70, 100, 124
Cantemir D. 119, 120, 123
Caragiale I. L. 6, 39, 85, 95
caravanele plăieşilor (un cal legat de coada altuia) 42, 43
cascadele Borcii 35
Caşulină (nume de oaie) 49
Ceaur Vasile (stolnicul) 124
cerbării 59, 81
Cerboaică (nume de oaie) 49
cerga-ursului (polystichum spinulosum) 58
Cetatea-Neamţului 116, 126; biserica din Cetatea Neamţ 125
Cetatea-Sucevii 118
Cheile-Borcii 35
Cheile-Farcaşei 40
chimen (carum carvi) 42
Chiorpec (ciobotarul) 115
Chiţigăile (munte) 63, 74
Ciubotariu Andrei (unchiu după tată al lui Creangă) 70
Ciubotariu Ion (= **Ion Creangă**) 107
Ciubotariu Ion Mogorogea
Ciubotariu Marioara (soţia lui Andrei)
Ciubotariu Mărinuca (soţia lui Vasile) 70
Ciubotariu Ştefan a Petrei (tatăl lui Cr.) 70
Ciubotariu Vasile (unchiu d. tată al lui Cr.)
Ciubuc Grigorie „Clopotarul“ 74, 76, 81; clopotul său dela mănăstirea Neamţ 78
clopotarii Fogoraş (din Pătrăuţi pe Suceava) 78
clopotari Români ardeleni 78
condiţionalul (arhaic) *vream ţinea* 75
Condreni (mahala în Tg. Neamţ) 118, 129
conjunctivul arhaic *să omoară* 27
conservatismul muntelui în toponimie 7 şi de altfel 59—60

Vezi şi anexa: Soţia neamului lui Creangă

cosaş pârâitor (psophus stridulus) 62
Coşbuc Gh. 95
Costin N. 127
Cotârgaş 32
Cotnărel (deal) 74, 77
Cotnărel (părău) 74
Coverca 10
Cracu(l)-Bulbucului 41
Creangă Catrina (soră) 142
Constantin (fiu) 96, 99, versificator şi autor 103
David (bunic) 36, 41, 57, 71
Dumitru (unchiu) 21, 29, 36, 57, 72
Gheorghe (unchiu) 128
Ileana (soră) 88, 91, 94, 95, 130, 142
Ion (văr) 70
Maria (soră) 91, 92
Nastasia (bunică) 71, 79
Nastasia (cumnată de văr), 70, 73
Smaranduca (mamă) 72, 90
Vasile (unchiu) 31, 33
Zahei (frate) 93, 94, 96, 98, 142
Ion 21, 36, 57, 72, 82, 93, 126, 128; născut 1837, sau ante 1835? 23; I. Cr. = „Torcălău“ 88; *Davidică dela Farcaşa* 37; *Părintele Chirilaş* 83; *Părintele Dumitru dela Părăul-Cârjei* 33; *Popa Nicolai Oşlobanu* 128; *Moş Nichifor Coţcarul* 80; *Smărăndiţa* 88, 112; casa părintească din Humuleşti 85, 86, 89, 115; casa bunicului David Creangă în Pipirig 69, 71, 88, 90; elev la Broşteni 21, 29; şcoala din Broşteni 25, 134, 135; biserica din Broşteni 20, 40, 133; elev la Târgu-Neamţ 107, 108; I. Cr. = Ion „Ştefănescu“ 107, 108; I. Cr. = Ion Ciubotariu 107; elev la Folticeni 109; elev la Iaşi 110; Ieşanul Creangă la Humuleşti 112, 116; un colaborator al lui Creangă 12; adevărata spiţă a neamului Creangă 70; conservatismul lui Cr. 100; severitatea educatorului Cr. 100; antisemitismul lui Cr. 100; boala lui Cr. 96, 100, 102. Cr. şi „România Jună“ 102—103; mormântul fără de cruce al lui Cr. 94; un autoportret al lui Cr. 113; din scrisul aproape necunoscut al lui Cr. 104; Cr. modificând „îmbălăciunile“ populare 57; greşeli de stil ale lui Creangă 85, 100, 109; coincidenţe folelorice la S. Fl. Marian (1875) şi la Creangă (1881) 77; falşificări în textul lui Cr. 82, 91, 95, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 131; falşificări de portrete ale lui Cr. 59, 115; fotografii inedite (din viaţa lui Cr. 70 (casa din Pipirig), 92 (Ileana Cr.), 95, 99, 105; falşificări în spiţa neamului Creangă 70; salvarea casei din Humuleşti 89; nedumeriri în *Amintiri* 141

Vezi şi anexa: Spiţa neamului lui Creangă

cromatică autentic-populară şi falşificări cărturăreşti 37
cuie de lemn 73
Cujbeni 65
cumpăna apelor 43, 60
Curu-Halaucii 57

Daniil-Sihastrul 127
Dârmocsa 13
dârmocs 14, 133
dârmoz (viburnum lantana) 133
Dealu-Neamţului 116
Dediu 77
Delavrancea 85
Doldoroaie (nume de oaie) 49
Dolheşti 69, 74
Dolia 39, 56, 57, 61
Dorna (râuleţ) 6
Dumesnicu 74, 81

Elveţia valurilor de caş (caşca-valurilor) şi neamurile valurilor de sânge 16
Eminescu 73, 103, 114
Enciclopedia Română 120

Falşificare de clişee 20, 59
Farcaşa (sat) 36; (biserica) 21, 40; (părău) 38, 40
fereguţa de munte (polystichum spinulosum) 58
„floarea-reginei" (gnaphalium leontopodium) 46
flocoşele (gnaphalium leontopodium) 46
fluturaş de aglică (zygaena filipendulae) 41
fluture încruntăţel (zygaena filipendulae) 41
flutur roşior (vanessa urticae) 32
flutur urzicar (vanessa urticae) 32
Fundu-Halaucei 57

Gârleanu Em. 141
germanisme 6
Gheorghe Ştefan 124
Gura-Negrii 6

Haiduc (nume de câne) 46
Halauca 60, 76
harapul pârâitor (psophus stridulus) 62
helix pomatia 53
hirundula rustica 47
Holda 33
Holdiţa 33
Hulpană (nume de pisică) 55
Humuleşti 83, 112, 127

Ibrăileanu 6
Iorga 78, 116
Irinuca 29, 31, 141
Isopia Voroneţeană 18, 25

Împăiere 64
În Linişte 7
înmormântarea cea de-a doua 79
Înţărcătorile *Amintirilor* lui Creangă 45, 57

Jertfele plutăritului 33, 38

Kneipp Sebastian 75
Kogălniceanu M. 120

La Catrinari 7, 12
La Irinuca 29
La Înţărcători 45, 57

„Liceul Nou" (Iaşi) 112
Lipoveni şi Moldoveni 81
lobodă roşie (atriplex hortensis) 11
lumânărică (verbascum thapsus) 128
Lungeni 29
Lupescu M. 27, 135, 137, 140

Macrobiotul V. Candrea 23
Mădeiu 33
Măgura 74
mâncatul melcilor 53
Marian S. Fl. 77
Minar O. 39, 114
modificarea (înfrumuseţarea) poreclelor 7
muntele, conservator al cânteculului popular 59—60
Muşneţeanu V. (iconar şi prieten al lui Creangă) 97
Müller I. P. 19, 56

Nădejdi de mai bine în bietul Regat 68, 140
Nanu Nic. 21, 22, 134, 135, 140
Narcis Creţulescu 120, 122, 125, 126
năvalnicul (polystichum) 58
Neagra (afluent al Bistriţei) 6, (al 2-lea afl. al Bistriţei) 14
Neamţ (râuleţul) 57, 82
Neculce I. 18, 85, 128
Negrişoara 13, 14
nemernicie jidovească 129
„nu-mă-uita" (myosotis palustris) 6

Ochiul-şerpelui (myosotis palustris) 6
Oglinzi 118
ospeţie elveţiană 15—16 şi ospeţie moldovenească 11—12, 34—35, 54—57, 130
Ozana 68, 74, 82, 116

Paltiniş 12
Pamfile T. 108
Panaci 7, 8
Papadopol Dr. Herostratos 73, 115
Părău — Cârjei (sat) 33
„ — Dediului 77
„ — Doliei 57
„ — Negru 57, 61
„ — Pântei (sat) 36
„ — Prelucii 40

pârâitoarea (psophus stridulus) 62
Părhăuți (biserica) 28
Pârvă (nume de oaie) 49
Pâțâligeni 74, 80
perfectul *m'am dusu-m'am* 56
Pietrele Doamnei 46
pipirig (heleochoris palustris) 8, 65
Pipirig (sat) 65, 112 ,(biserica) 75, (părău) 74
Plaiul-Bătrân 57, 60
plantigradele noastre 59
Pleș 25
Poiana — Gâștei (sat) 32
„ — Agapienilor 57
Pometea (mahala în Tg.-Neamț) 129
Popa Duhu (= Isaiia Teodorescu) 105, 111, 112, 113
Porumbescu Iraclie 25
poteraşi de dezertori 81
„Predicatorul moralului evangelicu" 111, 113
Preoteasă (nume de oaie) 49
primejdiile plutăritului 18, 38
primejdia săritului în sus 76
proptele cu studii şi studii cu proptele 15
pulex irritans 39

Racoviță Mihai Vodă 124
Rectificări şi completări în *Marele Dicț. Geografic* 7, 57, 60, 65, 82
Romstorfer C. A. 118, 122
Ruxanda (?? cunoştință a lui Creangă) 101
Ruxanda fiica lui Vasile Lupu 126

Sabasa 35
săcărică (lat carum carvi) 42
salvie (salvia pratensis) 13
Schitul Rarău 133
simbolism şi alte buruiene 58
siminichie (senna angustifolia) 9, 11
Simionescu D. (diacon) 12, 32
sinceritate (simplicitate) populară şi maimuțăreală cărturărească 37
Sobieschi 120
Societatea Vânătorilor Români 63
statistică vânătorească 58
steluțe (gnaphalium leontopodium) 46
stilistică: „cu mare ce" = „cu mare greu ce" 25
cacofonii 70, 124; 100
pronumele reflexiv în funcț. de posesiv 85
într'o nu *în o!* 109
stirigoaia (veratrum album) 58
Stogomană (nume de oaie) 49
Suceava 129
sulcină (melilotus officinalis) 118
superficialul G. Mandrea 124
„ Radu Manoliu 70
„ O. Minar 39, 114

Șaru(l)-Dornei 6
Șincai Gh. 120, 121
șoarecii-roşii (mus silvaticus) 55

Târgu-Neamț 83, 116, 123, 127; bis. Sf. Lazar din Tg.-N. 109, 125—126, 128
Teodorescu Ion 139
Timuș (deal) 116
Tinca Vartic („soție" a lui Creangă) 97, 98, 142
Trotușanu Gavril logofătul 28
Turcu (nume de câne) 36
turn-melc 125

Țâncușa (joc al copiilor) 75
Țuțuieni 129

Untișor (ranunculus acer) 6
Urechiă V. A. 125
ursării 59
ursu(l)-mare 58
ursu(l)-furnicar 58
Văcăria Regelui 14
Vânătorii-Neamțului 83
Vasile Lupu Vodă 125
Vatra-Dornei 5
Vidra-de-sus 21
viața moartă a cărților şi viața vie a realităților 68

Weigand Dr. G. 67, 75

Zăbrele cu vârtej 73
Zurdaia (nume de oaie) 50
Zurzan (nume de câne) 46

B. CUVINTE

alifant 42
andrele (= clavicule) 79
aştern (masa) 54

baiere (la găleţi) 50
blătăresc (= înot prin noroiu; nemenţionat în Dicţ. Acad. Rom, Etimonul evident slavul *bolota* = noroiu, de care trebue apropiat şi derivatul *blotăcăresc* din Dicţ. Acad. Rom.) 104
bou (cerb masculin) 25
borvis (burcut) 8
bourel (colbec) 53
budacă 52
bulzul (caşului) 54
buza (plutei) 20

calcă (gânsacul) 32
cămăruţă 55, 89
cârlig 53
casă (cameră) 71, 90, (găoace) 53
căţei (pui de urs) 63
cheag 53
chei (strâmtori) 35
ciubăr 52
coada (plutei) 20, cozi de ceapă 53, 56 cozi (capete) de lup 63
coliba (stânii) 48
colţar 73
crăian (tovarăş din acelaş sat, din acelaş ţinut) 17
cu rândul 50
cu sloboda 40, 42
cusut (cu cuie) 73

dălcăuş 20
dihanie 50
dumesnic 74

fac mutare 56
fârşit (sfârşit) 27
fierb piatră scumpă (cisluesc, stau de vorbă) 56
folt (coajă de brad, molid...) 47
fumuri (case) 61
fund (de mămăligă) 53
furnicar (urs) 58

găleată 48, 50
gânit (=gândit) 27
gânjuri 52
genunchiu (cotitură) 33
guşă (un fel de vierme) 33

hait (iezătură) 14
hârzob 52

îmbălat (= pornologie) 40
îndesesc (caşul) 54

jug (de cal) 8

laiţă 56
lăsatul-secului 32

mahorcă (rămăşiţă de tutun) 56
mondir 11
mulgar 48, 49
mutare 56

naclad 47

ocolesc (laptele cu mâna) 54
opust (stăvilar) 14
oţcă (o zis că) 67

parcan 50
peatră-scumpă (taifas) 56
plaghii, plavie, plavişe 18
ploaie putredă 19
plutăresc (cu pluta) 5
poclad 42
pod (tavan, sufit) 73
polc 11
polonic 53
porneală 56
portiţă 49
potret 49
prilejesc (primejduesc) 18
primar 39

râgliturî (dăltuituri, adâncituri ornamentale făcute cu rândeaua) 73
răscolul (stânii) 47
răstorn (mămăliga pe fund) 53

sâhle 60
sălbătăciune 25
sărături 60
sărmale (cartuşe) 63
scaune 48, 49
schinare (term. plutăresc) 5
spatare 49
spinare 5
stâna (coliba stânii) 52
strecurătoare 52
strungă 48, 49
strungar 48
strunguşoare 49
strunguţe 48, 49
sumani (plur. masc.) 94, 117, 129

tare, loc tare (anevoios de umblat) 56
tâta (atâta) 74
topitul (mâncare ciobănească) 53, 54

ţâăâ! (interjecţie) 47
ţâbă! (interjecţie) 46, 47
ţâglă 53
ţarc 48

urechile (ciubărului) 52
urs (mâncare) 131

vârtej 53; 73
viţel (de cerb) 25
voiajat 63
vornic 39
vornicie 39

zăbrele 73
zăr 52
zavatră 50
zăvoarele (gardului) 56

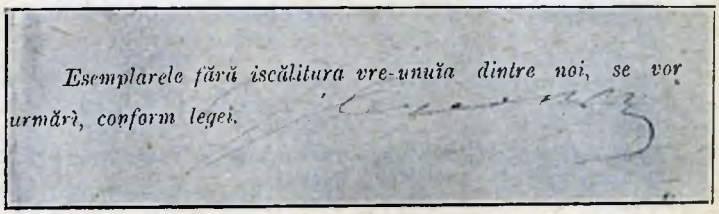

Autograma lui Creangă
în exemplarul *Geografia judeţului Iaşi* din biblioteca Universităţii Cernăuţene

ERRATA

Pag.:	şirul:	în loc de:	îndreaptă:
6	9 de jos	părâului	părăului
8	17 „ „	cât-	că-
38	13 „ sus	voinic plăieşul	voinic şi de fercheş pl·
40	12 „ „	Sân-	Sânt
40	13 „ „	înălt	înăl-
48	6 „ jos	aparatului,	aparatului
50	19 „ sus	*Zavastra*	*Zavatra*
50	21 „ „	care i	care-i
50	1 „ jos	stele (Marian ib. 15)“.	stele“ (Marian ib. 15).
51	12 „ „	Balaia lui baciul Petrea)	Balaia lui) baciul Petrea
52	5 „ sus	De	De-
53	9 „ „	to	to-
60	7 „ „	acum acum	acum
62	15 „ jos	cn	cu
63	2 „ sus	Cristu	Christu
63	6 „ jos	sărmăle	sărmale
63	1 „ „	ȥ6)	26)
64	3 „ „	pereţilor! răspunde	p.! — r....
85	16 „ sus	ferestuic	ferestuice
95	15 „ „	Promovoaca	Promoroaca
118	6 „ „	tate Urcuşul	tate. Urcuşul
124	2 „ „	catas-	cata-
124	3 „ „	trofa	-strofa

ILUSTRAŢII

		Pap.
1.	Munteancă la drum	9
2.	Casă din Panaci	10
3.	Biserica din Broşteni (clişeu viciat)	20
4.	Macrobiotul V. Candrea lângă crucea lui N. Nanu	23
5.	Moş Dandu lângă biserica din Broşteni	26
6.	Drumurile şcolirii lui Creangă	30
7.	Coliba şi strunga stânei	48
8.	Strunga stânii lui Gavril Creţu	49
9.	Ciobanii dela stâna Creţului	51
10.	Budacă	52
11.	Hârzob	55
12.	Diaconul Creangă (clişeu viciat)	59
13.	Răspopitul Creangă	66
14.	Casa lui David Creangă (Pipirig)	70
15.	Casa copilăriei lui Creangă (Humuleşti)	87
16.	„ „ „	90
17.	Sora lui Creangă Ileana **(inedită)**	92
18.	I. Creangă (clişeu viciat)	114
19.	„ „ (portret autentic, **inedit)**	115
20.	Coasta de sud-est a Cetăţii Neamţului	117
21.	Cetatea Neamţului reconstituită	119
22.	„ „ înspre nord-vest	121
23.	Epitaful lui Daniil Sihastru	128
24.	Autogramă a lui Creangă	148

NOTĂ. — Clişeele dela pag. 9, 10 şi 49 sânt executate după fotografii ale d-lui locot. Eugen Pohontzu, iar cele dela pag. 23, 26, 51, 70, 92 şi 115 după fotografii ale autorului acestor *Drumuri moldovene*. — Clişeul dela pag. 117 e după o cartă postală iar cel dela pag. 128 după *foarte utila carte* (orcâte păcate ar avea) E. Kozak, *Die Inchriften aus der Bukovina* 1903.

CUPRINSUL

	Pag.
Dela Dorna la Broşteni	5—19
Broşteni. Dela Broşteni la Farcaşa	19—39
Dela Farcaşa la Pipirig	39—68
Pipirigul. dela Pipirig la Humuleşti, Cetatea Neamţului şi Târgu-Neamţ	68—131
Adaos	133—142
Indice	
A. Material	143—146
B. Cuvinte	147—148
Errata	149
Tabloul ilustraţiilor	150
Cuprinsul	151
Spiţa neamului lui Creangă	Anexă

Spiţa neamului lui Creangă

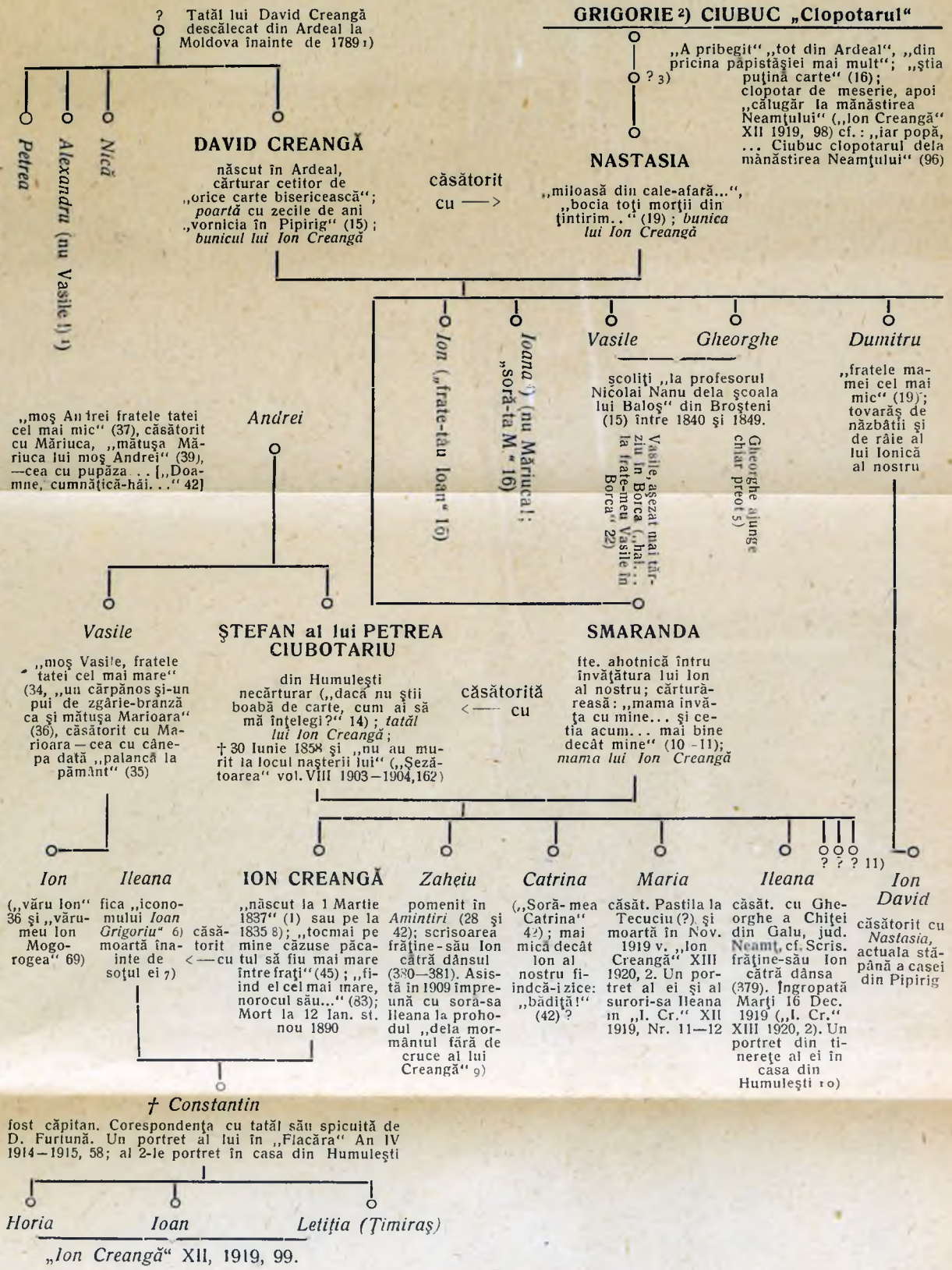

„*Ion Creangă*" XII, 1919, 99.

Note la Spiţa neamului Creangă:

1) Vezi *Amintiri din copilărie* I 15 (Citez după ediţia librăriei A. Roşca, Cernăuţi 1924): „Când am venit eu cu tata şi cu fraţii mei Petrea şi Alexandru şi Nică din Ardeal în Pipirig, acum şasezeci de ani trecuţi..." — cuvintează David Creangă (pe la 1849). — În „Convorbiri literare" An XIV 1880—1881, 371: „Petrea şi Vasile şi Nică"! Dar ediţia Gh. T. Kirileanu şi Il. Chendi îndreaptă: *Alexandru*. Şi ediţia Şaraga, laşi 1892, 19 îl dădea pe *Alexandru*. — După amintitul articol al lui R. Manoliu, David Creangă a mai avut şi un frate *Vasile*. 2) Numele de botez *Grigorie* îl dăm după pisania clopotului dela biserica Pipirigului. 3) ? Cf. *Amintiri*, ed. cit. 15: „Ciubuc clopotarul... bunicul mâne-ta Smarandă"; iar în *Moş Nichifor Coţcariul* ibid. 96: „unchiul unchiului mamei mele, Ciubuc Clopotarul". 4) Vezi rectificarea din ediţia Kirileanu-Chendi (1924, 26): „Şters *Mărîuca* şi îndreptat de Creangă: *Ioana* (Şezătoarea)". Greşeşte deci ediţia A. Roşca reeditând-o pe *Mărîuca!* — După R. Manoliu, David Creangă a avut şi o fică *Mărîuca*. 5) Vezi Leca Morariu, *Institutorul Creangă* 1925, 82—83 — R. Manoliu îi zice: „Popa Gheorghe din Tg. Neamţ". — Poate-că identic cu acel preot din „Flacăra" IV 1914—1915, 55, căruia redacţia „Flacărei", cu obişnuita superficialitate a revistelor noastre, a admis să i se zică „David Creangă din Pipirig cu soţia"!! 6) Vezi D. Furtună, *Cuvinte şi mărturii despre Ion Creangă*, „Bibl. pentru toţi" 1915, 41. 7) Vezi *Institutorul Creangă*, 70. 8) V. pag. 23, Nota 6. 9) V. D. Furtună, op. cit. 4. 10) Îl publicăm mai jos 11) Cf.: „işti vre-o şese afară de dânsul" (83) şi: „7 copii toţi mai mici decât mine" în „Şezătoarea" vol. VIII 1904, 162.